

Ünnepi parergák

M E Z E Y B a r n a

65. születésnapja

tiszteletére

Salutem, 5.

sorozatszerkesztő

PARÁDI József

sorozatgondozó

Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti
Tudományos Társaság

Budapest

HU-ISSN 2416-2078

HU-EISSN 2560-094X

DOI 10.31626/HU-EISSN2560-094X

Ünnepi parergák
M E Z E Y B a r n a
65. születésnapja
tiszteletére

Szerkesztette:
PARÁDI József

Budapest
2018

Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti
Tudományos Társaság

HU-ISBN 978 615 80 3096 0
HU-EISBN 978 615 80 3099 1

Ünnepi parergák
M E Z E Y B a r n a
65. születésnapja
tiszteletére

© Szerzők, 2018
© Szerkesztő, 2018

HU-ISSN 2416-2078
HU-EISSN 2560-094X
HU-ISBN 978 615 80 3096 0
HU-EISBN 978 615 80 3099 1

Dr. MEZEY Barna DSc. habil. prof.

a magyar rendvédelem-történet magistere

Piktogram

A rendvédelem-történeti elismerések

25 éves Emlékérme

Rendvédelem-történetért Díj

Rendvédelem-történetért Érdemrend

a rendvédelem-történet kiváló művelőjének

Rendvédelem-történetért Érdemrend

a rendvédelem-történet önzetlen támogatójának

Rendvédelem-történetért Érdemkereszt

a rendvédelem-történet kiváló művelőjének

Rendvédelem-történetért Érdemkereszt

a rendvédelem-történet önzetlen támogatójának

Rendvédelem-történetért Érdemérem

Az ünnepelt elismerései

Év	Elismerés	Adományozó
1976	Hajnóczy Érem	ELTE-ÁJK TDT
1989	A Magyar Jogász Szövetség Aranykoszorús Jelvénye	MJSZ
1998	Rendvédelem-történetért Érdemérem	SZBMRTT
2001	Rendvédelem-történetért Érdemkereszt önzetlen támogató fokozat	SZBMRTT
2001	A Belügyminiszter Aranygyűrűje	BM
2004	Rendvédelem-történetért Érdemkereszt kiváló művelő fokozat	SZBMRTT
2004	Emberi Jogokért Emlékplakett	IM
2005	A Magyar Köztársasági Érdemrend Lovagkeresztje	MKE
2005	Mestertanár Aranyérem	ODTT
2005	Bishinger József Ezüst Emlékérem	Győr polgármestere
2006	Rendvédelem-történetért Érdemrend önzetlen támogató fokozat	SZBMRTT
2006	Pázmány Péter Felsőoktatási Díj	PRCHA
2008	A Rendvédelem-történet Magistere kitüntető cím	SZBMRTT
2008	KRE-ÁJK Ezüst emlékérem	KRE-ÁJK dékán
2008	ELTE emlékérem	ELTE szenátus
2008	BÜK Ezüst Emlékérem	BÜK
2008	ELTE-BTK Eötvös Loránd Ezüst Emlékérem	ELTE-BTK dékán
2008	Büntetés-végrehajtás Díszkardja	BV.OPK.
2010	Szemere Bertalan Díj	SZBMRTT
2011	Rendvédelem-történetért Érdemrend kiváló művelő fokozat	SZBMRTT
2013	Büntetés-végrehajtási Szolgálatért Emlékplakett arany fokozat	BM
2013	Pázmány Emlékérem	PPKE
2013	Vámbéry Emlékérem I. fokozat	MKT
2013	Arany Kitűző	ODTT
2014	Commander of the Order of the Lion of Finland (A Finn Oroszlán Rend Parancsnoki fokozata)	Finn Köztársaság elnöke
2015	25 év a magyar rendvédelem-történet szolgálatá- ban Emlékérem	SZBMRTT
2015	„Candidate et Fideliter” Emlékérem	BV.OPK.
2015	Pro Facultate Emlékérme	SZIE-DF-ÁJK
2015	Honorius Causa Doctor díszdoktori cím	KNINYE

Rövidítések:

- BM = Belügyminisztérium.
- BÜK = Budapesti Ügyvédi Kamara.
- BV.OPK. = Büntetés-végrehajtás Országos Parancsnoksága.
- ELTE-ÁJK TDT = Eötvös Loránd Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar, Tudományos Diákköri Tanács.
- ELTE-BTK = Eötvös Loránd Tudományegyetem Bölcsészettudományi Kar.
- IM = Igazságügyminisztérium.
- KNINYE = Kijevi Nemzeti Idegen Nyelvi Egyetem.
- KRE-ÁJK = Károli Gáspár Református Egyetem Állam- és Jogtudományi Kar.
- MJSZ = Magyar Jogász Szövetség.
- MKE = Magyar Köztársaság Elnöke.
- MKT = Magyar Kriminológiai Társaság.
- ODTT = Országos Diákköri Tudományos Tanács.
- PPKE = Pázmány Péter Katolikus Egyetem.
- PRCHA = Pro Renovanda Cultura Hungariae Alapítvány.
- SZBMRTT = Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság.
- SZIE-DF-ÁJK = Széchenyi István Egyetem Deák Ferenc Állam- és Jogtudományi Kar.

TARTALOMJEGYZÉK

RÉVÉSZ T. Mihály	
Laudatio	15.p.
BODA József (orcid: https://orcid.org/0000-0002-4010-896X)	
Az új „demokratikus” hadsereg különleges rendeltetésű erői	
1945-1948.....	19.p.
(doi: 10.31626/HU-EISSN2530094X.VTOM.19-36.p)	
ERNYES Mihály (orcid: https://orcid.org/0000-0001-7819-1781)	
KRISZTINKOVICH Antal életútja.....	37.p.
(doi: 10.31626/HU-EISSN2530094X.VTOM.37-62.p)	
PARÁDI József (orcid: https://orcid.org/0000-0003-3368-2944)	
A trianoni békediktátum és a magyar határőrizet.....	63.p.
(doi: 10.31626/HU-EISSN2530094X.VTOM.63-92.p)	
SOM Krisztián (orcid: https://orcid.org/0000-0002-6993-2207)	
Magyar magánútlevelek 1918-1955 között.....	93.p.
(doi: 10.31626/HU-EISSN2530094X.VTOM.93-114.p)	
SUBA János (orcid: https://orcid.org/0000-0002-2310-7746)	
Az 1927. évi kereskedelmi egyezmény és a határszéli forgalom.....	115.p.
(doi: 10.31626/HU-EISSN2530094X.VTOM.115-144.p)	
SZAKÁLY Sándor (orcid: https://orcid.org/0000-0001-8105-0242)	
A magyar katonai hírszerzés és kémelhárítás 1918-1921.....	145.p.
(doi: 10.31626/HU-EISSN2530094X.VTOM.145-160.p)	
VEDÓ Attila (orcid: https://orcid.org/0000-0001-7382-5001)	
Közúti balesetek helyszínelése a Magyar Királyi Csendőrség	
„közlekedési szolgálatánál”.....	161.p.
(doi: 10.31626/HU-EISSN2530094X.VTOM.161-192.p)	
A kötet tanulmányainak jegyzetapparátusaiban egységesen	
alkalmazott rövidítések.....	193.p.
A kötet szerzői.....	
	194.p.

„*Vectigal quodam speculantes.*”
Tisztelgés a tudós előtt

LAUDATIO

A hazai jogi tudományosság jeles képviselője, a jogtörténet tudományterületének meghatározó szereplője, MEZEY Barna 1953. V. 27-én, Debrecenben született. Édesanyja több évtizeden keresztül ugyanannál a vállalatnál dolgozott adminisztrátorként, édesapja pedig Kossuth-díjas vegyész, korának tekintélyes menedzsere, a Chinoin Gyógyszergyár vezérigazgatója volt.

Az ünnepelt a budapesti Kölcsey Ferenc Gimnáziumban folytatott tanulmányai után jelentkezett, s 1972-ben felvételt is nyert az ELTE Állam- és Jogtudományi Karára. Hallgatóként tagja volt a Magyar Állam- és Jogtörténeti Tanszék mellett működő Tudományos Diákkörnek, és ennek keretében 1975-ben a budapesti Országos Tudományos Diákköri Találkozón I. díjat nyert „*A Rákóczi szabadságharc jogalkotási problémái.*” című pályaművével.

Diplomájának kézhezvétele után az ELTE Állam- és Jogtudományi Karán állam- és jogtörténet tárgykörben tartott előadásokat, és vezetett szemináriumokat, miközben hat évig a Magyar Tudományos Akadémia – egyetemi kutatócsoportjában – tudományos segédmunkatársként, majd pedig tudományos munkatársként foglalkoztatta. Ez idő alatt a Magyar Állam- és Jogtörténeti Tudományos Diákkör szakvezető oktatójaként tevékenykedett, s az e téren nyújtott kiemelkedő irányító és szervező munkájáért az ELTE rektora 1980-ban Eötvös-plakettel jutalmazta. Tanulmányait a posztgraduális szociológiai képzés elvégzésével egészítette ki. 1983-ban nevezték ki egyetemi adjunktussá. A rendszerváltás után megvédte a magyar polgári börtönügy kialakulásának történetét elemző kandidátusi disszertációját. 1991-től lett egyetemi docens, majd 1993-ban kapta a megtisztelő feladatot, hogy átvegye a Magyar Állam- és Jogtörténeti Tanszék vezetését.

Vezetésével és irányításával a kilencvenes évek közepén a tanszék szerzői munkaközössége két – azóta is alapmunkának számító – tankönyvet tett le az asztalra: 1995-ben az azóta már az ötödik, átdolgozott kiadásnál tartó *Magyar alkotmány-*

történetet, míg 1996-ban a mostanra már a negyedik kiadást is megért *Magyar jogtörténetet*. Tankönyvírói teljesítményét a 2003-ban megjelent és SZENTE Zoltánnal közösen jegyzett *Európai alkotmány- és parlamentarizmustörténet* című kötet is dicséri, amely a politológus hallgatók számára nélkülözhetetlen szakirodalom.

Mindezek mellett a tanszék széleskörű szakmai munkáját reprezentáló folyóiratoknak és sorozatoknak is értő szerkesztője, gazdája lett, így nevéhez fűződik a kilencvenes évek közepétől – a KOVÁCS Kálmán professzor által alapított – *Jogtörténeti Értekezések* sorozat, az idegen nyelvű (német, angol, francia) tanulmányokat közlő *Rechtsgeschichtliche Vorträge*, a *Jogtörténeti Bibliográfiák* sorozat, vagy a kétezres évek végétől a fiatal jogtörténész generáció számára publikálási lehetőséget kínáló *Junge Ungarische Rechtshistoriker* sorozat. 2016-tól a *Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Praesidii Ordinis)* szerkesztőbizottságának az elnöke. Szerkesztőbizottsági tagja továbbá a *Rubicon* történelmi magazinnak, a *Magyar Rendészetnek*, a *Börtönügyi Szemlének*, a *Miskolci Jogi Szemlének*, a *Iustum Aequum Salutare*nak. A *Jogtörténeti Szemle* – immáron jó ideje – az ő főszerkesztősége alatt jelenik meg. A külföldi jogtörténeti folyóiratok közül az *European Lawyer Journal* és a *Journal of European History of Law* is a szerkesztői között tudhatja.

Oktatói tevékenységét díjak sokasága fémjelzi: tanszéki szobájában kiemelt helyet foglalnak el az „évfolyam legjobb előadója”, az „év legnépszerűbb oktatója” és az „év kiváló oktatója” cím odaítéléséről tanúskodó oklevelek. Számtalan jogtörténeti PhD dolgozat témavezetője, hivatalos bírálója vagy bírálóbizottsági tagja volt. Anyaintézménye mellett előadásokat tartott – és sok helyütt tart a mai napig – a Miskolci Egyetemen, a Károli Gáspár Református Egyetemen, a Pázmány Péter Katolikus Egyetemen és a Széchenyi István Egyetemen is. 2005-ben az Országos Diákköri Tudományos Tanács Mestertanár Aranyérmét ítélte oda az ünnepeltnek.

Külön kiemelhetjük, hogy a jubiláns nem csupán Magyarországon tett meg mindent a jogtörténet népszerűsítéséért, hanem széles nemzetközi kooperációs hálózatot is kialakított.

Személyes ösztöndíjai (DAAD, TEMPUS, FEFA stb.) is hozzájárultak a – többek között – Bécs, Trier, Hamburg, Göttingen, Bonn, Basel, Jéna vagy Heidelberg univerzitásainak nagynevű professzoraival folytatott együttműködéshez. Ebbe a sorba illeszkednek az általa megálmodott Deutsch-ungarisches strafrechtsgeschichtliches Seminar és a Schweizerisch-ungarisches strafrechtsgeschichtliches Blockseminar programjai, amelyek immár jó egy évtizede kerülnek megrendezésre.

Oktatási és kutatási tevékenységén túl számtalan tudományos és szakmai szervezetben töltött vagy tölt be felelős pozíciókat. Az Európai Jogakadémia és a Magyar Börtönügyi Társaság alapító tagja. A Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaságnak 1991-től, a társaság elnökségének pedig 1996-tól tagja. Tagja továbbá többek között a Magyar Jogász Egyletnek, a Magyar Kriminológiai Társaságnak és a Magyar Történelmi Társulatnak. E szervezetek közül többnek aktív szerepvállalással segíti munkáját: a Magyar Börtönügyi Társaságnak évekig elnökségi tagja, majd alelnöke, 2008-tól pedig elnöke, a Magyar Jogász Egylet Jogtörténeti Osztályának titkára, majd 2007-től szintén elnöke; a Magyar Tudományos Akadémia Állam- és Jogtudományi Bizottság Jogtörténeti Albizottságának pedig három évig titkára, majd 2002 és 2005 között három évig elnöke is volt.

MEZEY Barna életében meghatározó volt továbbá kari- és egyetemvezetői munkássága. Először FICZERE Lajos, az Állam- és Jogtudományi Kar dékánjának felkérését fogadta el, és 1996 és 2000 között oktatási és tanulmányi dékánhelyettesként segítette munkáját. Ebben az időszakban habilitált, melynek keretében „*A munkáltatás szerepe a büntetés-végrehajtás történetében.*” címmel tartott előadást. A téma kidolgozásában jelentősen segítette a Széchenyi Professzori Ösztöndíj is (1998-2001). Negyvenhét évesen, 2000-ben nevezték ki egyetemi tanárnak.

Majd egy évtizednyi vezetői múlttal a háta mögött adta be jelentkezését az Állam- és Jogtudományi Kar dékáni tisztségére, amelyet – a pályázat megnyerése után – közmegelegedésre töltött be két cikluson át, 2000 és 2008 között. Közel négy évtizedes oktatói és kutatói munkájának, egyetemi pályafutá-

sának betetőzéseként 2010-ben Magyarország legrégebbi, folyamatosan működő egyetemének első számú vezetője, az universitas rektora lett. 2011-ben pedig további elismerésként a Magyar Rektori Konferencia Plénuma Egerben az MRK elnöki tisztségével szavazott bizalmat a jubilánsnak. A professzor mindeközben nem hanyagolta el szakmai munkáját sem: 2011-ben „*A munkáltatás szerepe a büntetés-végrehajtás történetében (A fenyítőházi modelltől a rabdolgoztató házigig).*” című értekezésével elnyerte az MTA doktora címet.

Budapest, 2018. IX. 27.

Dr. RÉVÉSZ T Mihály CSc

BODA József*
A „demokratikus hadsereg” különleges rendeltetésű erői
1945-1948.

Absztrakt

A II. világháború után újjászervezésre kerülő magyar hadsereg a Szovjetunió ellenőrzésével jött létre, melyben a magyarországi kommunisták igyekeztek minél nagyobb befolyásra szert tenni. A haderő létrehozói kezdettől fogva törekedtek a különleges rendeltetésű alakulatok kialakítására.

Kulcsszavak:

katonapolitikai osztály , ÖSTERREICHER (PÁLFFY) György ;
határőrség , hadseregfejlesztés 1948 Pilis II. hadrend ;
ejtőernyős század

Abstract

After the Second World War the Hungarian army have been reorganized under soviet control in which the Hungarian communists were forced to gain more influence. Since the beginning, the force has been trying to create the special purpose units.

Keywords:

military-policy department ; György ÖSTERREICHER (PÁLFFY) ;
border guard ; ; army development 1948 Pilis II. order of battle ;
squadron parachute

*

- Open Researcher and Contributor ID = Nyílt Kutató és Közreműködő Azonosító (ORCID)

<https://orcid.org/0000-0002-4010-896X>

Institutional attachments = Szerző intézményi kötődései :

- Bertalan Szemere Scientific Society of History of Hungarian Law Enforcement = Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság

- National University of Public Service Faculty of Law Enforcement = Nemzeti Közszerológiai Egyetem Rendészettudományi Kar Nemzetbiztonsági Intézet Polgári Nemzetbiztonsági Tanszék

@: Boda.Jozsef@uni-nke.hu

DOI : 10.31626/HU-EISSN2530094X.VTOM.19-36.p

Az 1945-1948 közötti időszakban, a mai értelemben vett különleges műveleti erőkről, vagy alakulatokról nem beszélhetünk. A különleges rendeltetésű erőkhöz, a fogalmi magyarázatokat figyelembe véve azonban besorolhatók mindazok az alakulatok, amelyek a maguk nemében minden mástól eltérőek, kivételesek és különbözőek voltak.

A szovjet csapatok által elfoglalt területeken 1944. XII. 21-én megalakult az Ideiglenes Nemzetgyűlés, és 1944. XII. 22-én pedig az Ideiglenes Nemzeti Kormány. Az új kormány miniszterelnöke dálnoki MIKLÓS Béla vezérezredes, a honvédelmi miniszter és egyben a vezérkar főnöke pedig VÖRÖS János vezérezredes lett.¹

A Szovjetunió és az Ideiglenes Nemzeti Kormány által 1945. I. 20-án aláírt fegyverszünet arra kötelezte a magyar kormányt, hogy kapcsolódjon be a szovjet csapatok oldalán a Németország elleni háborúba és nyolc gyalogos hadosztályból álló hadsereget állítson fel.² Gyakorlatilag ezt az újonnan szervezett magyar hadsereget nevezik a korabeli források „demokratikus hadseregnek”.

A fegyverszüneti szerződés alapján az abban foglaltak ellenőrzésére a szövetségi hatalmak képviselőiből Szövetséges Ellenőrző Bizottság (SZEB) alakult, melynek elnöke Kliment Jefremovics VOROSILOV szovjet marsall lett.

A magyar katonai vezetés egy időben négy hadosztály (1. Jászberény, 5. Szeged, 6. Debrecen, 7. Miskolc) szervezését indította el, és ezzel párhuzamosan folyt a katonai közigazgatási és a minisztériumi szervek létrehozása is. A magyar katonai hagyományoktól eltérően, szovjet mintára, létrehozásra került mind minisztériumi, mind pedig az alakulatok szintjén egy „különleges” szervezet, a *nevelő tiszti hálózat*, a későbbi politikai tiszti rendszer elődje.

A hadosztályok felállítására miniszteri rendeletet adtak ki, amely a kor színvonalának megfelelő magasabb egység felállítását rendelte el. A három gyalogos ezred mellett, két tüzér ezredet, felderítő osztályt és híradó zászlóaljat is létre kellett volna hozni.

A SZEB korlátozása, és a fegyverzetben, szállítóeszközökben mutatkozó hiányok miatt azonban jóval szerényebb hadosztály szervezetet sikerült megvalósítani. **(I.sz. melléklet)**

A véglegesített állománytábla szerint a hadosztályok létszáma 10 479 fő (717 fő tiszt, 165 fő tiszthelyettes, 1 410 fő tisztos és 8 187 fő honvéd) volt.³

1945. II. 9- én, nevezte ki a honvédelmi miniszter az elsőként megalakuló 6. hadosztály parancsnokát, SZÉKELY László vezérkari ezredest.

A magyar honvédelmi minisztérium és a hadosztály sem rendelkezett elhárító szervezettel, ezért a *politikai-elhárító munkát* szovjet tisztek végezték. Az állomány szűrésének eredményeként a nyilasokat, csendőröket, német ajkúakat és a kiskorúakat, összesen 80 főt elszállítottak a laktanyából, vissza a jáászberényi hadifoglytáborba.⁴

A 6. hadosztály állományában már 1945. II. 22-től nevelőtisztek is szolgálatot teljesítettek. A hadosztály- nevelőtisztje SZEREMLEY Gyula százados volt, aki nevelőtörzsszel és a propaganda megvalósítása érdekében egy külön szakasszal is rendelkezett. A magyar kommunisták pedig párttagokat küldtek a hadosztályhoz, elsősorban a nevelőtiszti beosztások betöltésére.

A különböző nehézségek miatt 1945 áprilisára csak két hadosztályt (1. és 6.) sikerült felállítani és a 3. Ukrán Front — parancsnok Fjodor Ivanovics TOLBUHIN marsall — alárendeltségében lévő, 27. hadsereghez, a hadműveleti területre kijuttatni, ahol a hadosztályok azonban már harcokban nem vettek részt, hanem fegyveres karhatalmi és rendfenntartó feladatokat láttak el.

A gyalogos hadosztályon kívül a szovjetek segítségével az átállt tisztekből, katonákból, alakulatokból, hadifoglyokból, „különleges” feladatok” megvalósítására is alkalmas alakulatokat is létrehoztak elsősorban a 2. Ukrán Front támogatására.

Ilyen „különleges” feladatokkal megbízott alakulatok voltak:

- a Budai Önkéntes Ezred;
- az 1. Magyar Vasútépítő Hadosztály;
- a 3. Vasút- és Hídépítő Dandár.

Az Ideiglenes Kormány kezdeményezésére egy vasútbiztosító zászlóalj is alakult, mely azután ezreddé fejlődött.

A korabeli helyzetben szintén „különleges” feladatokat ellátó szervezetként, az új magyar *határőrség* felállítása is megkezdődött. A határportyázó századok létrehozására az intézkedést a honvéd kerület-parancsnokságok már 1945. II. 22-én megkapták, a feladat végrehajtása azonban a kiegészítő parancsnokságokra hárult. **(II.sz. melléklet)** A megalakult századok a honvéd kerület-parancsnokságok alárendeltségébe kerültek. **(III.sz. melléklet)** A SZEB azonban csak 1945. V. 14-én, hagyta jóvá a Honvédelmi Minisztérium (HM) addigi intézkedéseit a határőrség felállítására vonatkozólag. A 7 000 főt számláló szervezetet — a kommunista ÖSTERREICHER (PÁLFFY) György ezredes vezetésével — már önálló határőr parancsnokság irányította. A testület parancsnoka közvetlenül honvédelmi miniszter alárendeltségébe került.⁵

Az ország aknamentesítésére és újjáépítésére, *nagyszámú „különleges” feladatokat ellátó műszaki alakulatra* volt szükség. A harcok befejeztével a különböző építő és műszaki alakulatokból megalakult a Műszaki Hadosztály, és létrehozták a Magyar Hadihajós Aknakereső Osztályt. Az 1946-os általános létszámcsökkentés ezeket az alakulatokat is érintette. A hadosztály szervezet megszűnt és helyette Műszaki Vezetési Törzset alakítottak, amely két utász zászlóaljat, egy hadihajós osztályt és két önálló aknakutató századot irányított.⁶

A „különleges” feladatokról írva meg kell említenünk még, az 1945. március 3-án a Szövetsége Ellenőrző Bizottság engedélyével a Honvédelmi Minisztérium alárendeltségében létrehozott *Katonapolitika Osztályt* (KATPOL) is.

A Katonapolitikai Osztály feladatait alkotta:

- az ellenséges elemek, háborús bűnösök „demokratikus hadseregbe” bekerülésének a megakadályozása;
- elhárítás (harc az ellenséges hírszerző szervekkel szemben);
- háborús és népellenes bűnösök felderítése, tevékenységük bizonyítása;
- hadifogságból hazatértek ellenőrzése;
- hírszerzés.

A katonai hírszerzés és az elhárítás ekkor még egységes szervezetben, a KATPOL keretein belül működött. Ez a szervezet volt az Magyar Kommunista Párt politikai ellenfeleivel való leszámolásának az elsődleges eszköze. A KATPOL 1950-ben szűnt

meg és a szervezet katonai elhárító részlegét beolvasztották az Államvédelmi Hatóságba. A szervezet vezetője az az ÖSTERREICHER (PÁLFFY) György volt, aki a határőrség felállításában is jeleskedett. A KATPOL előbb a budapesti Nádor utca 9. szám alatti épületben helyezkedett el, majd 1946-tól a XI. Bartók Béla út 38. szám alatti Hadik laktanyába költözött.⁷

ÖSTERREICHER (PÁLFFY) György 1919. IX. 16-án született Temesváron. Családja az I. világháború előtt Budapestre költözött. Édesapja, OESTERREICHER György banktisztviselő volt.⁸ Fia György az érettségi után tényleges katonai szolgálatot teljesített. Tizedesként jelentkezett a Ludovika Akadémiára, itt avatták tüzér hadnaggyá 1932. VIII. 20-án. 1936-1937-ben olaszországi tanulmányúton vett részt, majd tanulmányait a Hadiakadémián folytatta.

1939-ben felesége zsidó származása, illetve a honvédségben kialakult németbarátság miatt leszerelt, és a polgári életben helyezkedett el.⁹ Itt került kapcsolatba a kommunista párttal, és a felkérésükre belépett a Független Kisgazdapártba, ahol a feladata háború- és németellenes politikát folytatása volt. 1944 őszétől az Magyar Kommunista Párt (MKP) Katonai Bizottságának vezetőjeként tevékenyen részt vett a budapesti ellenállási mozgalom megszervezésében és irányításában. Magyarország szovjet megszállása után, 1945-1946 között a HM Katonapolitika Osztályát vezette.¹⁰

1946 márciusában az addig a honvéd kerületi parancsnokságok alárendeltségében működő határőr alegységeket a ÖSTERREICHER (PÁLFFY) György ezredes vezetésével megalakult Határőr Parancsnokság alá vonták össze.

ÖSTERREICHER (Pálffy) György ezredet 1947-ben altábornaggyá nevezték ki. Még 1946. XII. 11-én a hadsereg fejlesztésével kapcsolatos feladatok megoldására öt fős bizottságot hoztak létre ÖSTERREICHER (PÁLFFY) György részvételével.¹¹

1948 februárjában ÖSTERREICHER (PÁLFFY) György részt vett a magyar-szovjet barátsági és kölcsönös segítségnyújtási szerződést kidolgozó tárgyalásokon Moszkvában. Tagja volt a hadsereg átszervezése céljából 1948. IV. 22-én létrehozott új Katonai Bizottságnak. Karrierje meredeken ívelt és 1948 tavaszán már a honvédelmi miniszter-helyettese, egyben a honvédség felügyelője, valamint a kiképzés irányítója volt. A két

munkáspárt egyesülése után pedig a Magyar Dolgozók Pártja (MDP) Központi Vezetőségének tagja lett. Szintén 1948-ban kapta meg a Kossuth-érdemrend harmadik osztályát.

1948. IV. 1-jétől a hadsereg irányítása, a Honvédelmi Minisztérium átszervezésre került. Pártvonalon az irányítást az MDP Államvédelmi Bizottságának Katonai Albizottsága vette át, melynek elnöke LÖWY Hermann (FARKAS Mihály), titkára pedig ÖSTERREICHER (PÁLFFY) György lett. Még ebben az évben megkezdődtek „kirakatperek”, amelyben azután ő is „szerepet” kapott.

A kommunista logika szerint egy összeesküvés katonai részvétel nélkül nem volt lehetséges, ezért LÖWY Hermann (FARKAS Mihály) honvédelmi miniszter javaslatára a Rajk-perrel kapcsolatos nyomozást kiterjesztették ÖSTERREICHER (PÁLFFY) Györgyre is. Majd 1949. VII. 5-én koholt vádak alapján, családi nyaralás közben, a balatonlellei kertmoziban tartóztatta le két civil ruhás nyomozó.¹² Perét elkülönítve, katonai bíróságon tárgyalták. Az elsőrendű vádlott ÖSTERREICHER (PÁLFFY) György mellett még négy főt vádoltak meg a koncepciós perben.¹³ A politikai színjáték részeként a dr. Jávör Iván vezette bíróság az ellene felhozott vádpontokban bűnösnek találta és kötél általi halálra ítélte. ÖSTERREICHER (PÁLFFY) György vádlott-társai — NAGY Pál kivételével — ugyancsak halálos ítéletet kaptak. Az elítélteket 1949. IX. 24-én, a Margit körúti katonai börtön udvarán, színpadias körülmények között akasztották fel. A kivégzést RÉVAY Kálmán vezérőrnagy, ÖSTERREICHER (PÁLFFY) György egykori barátja huszáregyenruhában, díszegység éléről vezényelte.

1955-ben azután ÖSTERREICHER (PÁLFFY) Györgyöt részlegesen rehabilitálták, majd több — ugyancsak koncepciós perekben elítélt és kivégzett — társával együtt exhumálták, és 1956. X. 6-án a Kerepesi úti temetőben újratemették. A korabeli sajtóhírek alapján tudjuk, hogy a temetési szertartáson több mint 100 000 ember vett részt. Az eredeti periratokat 1957-ben bezúzták. ÖSTERREICHER (PÁLFFY) György 1963. IX. 27-én nyert teljes rehabilitációt. 1990-ig a budapesti Balaton utca viselte a nevét.

Bár az 1945. novemberi választásokon a demokratikus erők nyertek, hiszen a Független Kisgazdapárt a szavazatok 58%-t sze-

rezte meg, de a fegyveres és rendvédelmi szerveken belül már a kommunista párt befolyása érvényesült. 1946-tól a hadosztályoknál már a Magyar Kommunista Párt hadosztálypártbizottságai, az egységekben pedig pártbizottságok működtek. 1946 őszétől pedig véglegesítették a *nevelőtiszti* intézményt.

A háborút végleg lezáró békeszerződés aláírására hazánk vonatkozásában 1947. II. 10-én került sor Párizsban, ahol a magyar hadsereg engedélyezett létszámát 70 000 főben határozták meg.¹⁴

1947 nyarán a HM kiadta az 1947-1948-as évekre érvényes szervezeti rendeletét, amelyben a Határőrség létszámnövekedésén túl, — amelyet már a Határőrség főparancsnoka vezetett —, önálló fegyvernemmé alakult a hadihajós osztály, és HM közvetlenként létrehoztak még két „különleges” alakulatot, az *önálló repülőszázadot* és a *rádió felderítőszázadot*. Az intézkedés kiterjedt a Honvéd Kossuth Akadémia felállítására, RÉVAI Kálmán ezredes parancsnokságával, amely a tiszti és tiszthelyettesi állomány képzésére volt hivatott. A Honvéd Hadiakadémia, amely a magasabb parancsnoki (vezérkari) állomány képzését kapta feladatul, szintén 1947 őszén került felállításra SCHICK (SÓLYOM) LÁSZLÓ vezérőrnagy irányításával. A hadosztályok továbbra is kerethadosztályokként működtek tovább, csak a kiegészítő parancsnokságokat alakították át. A haderő létszáma ekkor 20 000 fő körül volt.

Azután az 1947 augusztusi — mára már bizonyítottan manipulált országgyűlési választásokon a kommunisták kerültek hatalomra és megkezdődött a fegyveres erők pártirányítása. A honvédelmi tárca élére a kommunistákkal szoros szövetségben működő parasztpárti VERES Péter került.¹⁵

1947. VIII. 30-ig az úgynevezett „igazoló eljárások” következtében 5 000 olyan tisztet és tábornokot távolítottak el beosztásából, aki korábban a Magyar Királyi Honvédségben szolgált.

1948 elejére megtörtént a teljes körű kommunista hatalomátvétel, és a baloldali pártok egyesülésével 1948 júniusában megalakult a Magyar Dolgozók Pártja (MDP).

1948. II. 18-án Moszkvába magyar politikai és katonai küldöttség érkezett, akik tárgyalást folytattak a szovjet vezérkar vezetőivel a honvédség fejlesztéséről. Ekkor született döntés *szovjet katonai tanácsadók* Magyarországra érkezéséről és magyar tisztek szovjetunióbeli kiképzéséről is.

1948. IX. 8-val a HM élére a LÖWY Hermann (FARKAS Mihályt), a párt politikai bizottságának tagját, főitkárhelyetteset neveztek ki, és létrehoztak egy újabb „*különleges feladatokkal*” felruházott szervezetet, a Politikai Főcsoportfőnökséget, melynek vezetésével egy másik pártkatonát, a volt partizánparancsnokot NÓGRÁDI Sándor altábornagyot bízták meg. Vezérkari főnökké SCHICK (SÓLYOM) László altábornagyot, a honvédség főfelügyelőjévé pedig ÖSTERREICHER (PÁLFFY) György altábornagyot neveztek ki. A nevelőtiszti intézményt felváltotta a politikai tiszti rendszer. A politikai tisztek képzése a Petőfi Akadémián, a továbbképzésük pedig a Sztálin Akadémián valósult meg.

A szovjet tanácsadók észrevételezték, hogy a főfelügyelőség és a katonai főcsoportfőnökség feladatkörében átfedések vannak, valamint csapatok hatékony vezetésére kezdeményezték fegyvernemi parancsnokságok létrehozását.

Megkezdődött a hadsereg fejlesztésének időszaka, azonban tiszthiány mutatkozott. Ezért 1948-ban a honvédelmi miniszter elrendelte 650 fő régi tisztt, és 1000 tiszthelyettes visszahívását, akiket először a Kossuth Akadémiára vezényelték politikai átnevelésre. A Magyar Néphadsereg 1948 őszétől új szervezetek létrehozását kezdte meg. Elsőként az Országos Légvédelmi Parancsnokság (OLP) alakult meg, amely egyúttal egy új haderőnem, a honi légvédelem megteremtését is jelentette.

A Magyar Néphadsereg (MN) első „*különleges*” *ejtőernyős alegysége, az 1. ejtőernyős század*, 1948. VIII. 6-án a került felállításra.

A honvéd vezérkar akkori főnöke SCHICK (SÓLYOM) László altábornagy szükségesnek látta az ejtőernyős fegyvernem újrászervezését. E célból a második világháború után Magyarországon maradt és arra alkalmas ejtőernyős tisztekből és tiszthelyettesekből kiképző keret felállítását rendelte el. Az ejtőernyős század kiképzőkeretének megszervezésébe a honvédség különböző alakulatainál már szolgálatot teljesítő, illetve polgári életből jelentkezett ejtőernyősöket vonták be, akiket a mátyásföldi repülőtéren vontak össze, ami 1948 szeptember első felében meg is történt

A kiképző keret kezdetben négy tisztből és tizenhat tiszthelyettesből állt. Mindannyian a második világháború harcvezetett veteránjai, és számos hadikitüntetés tulajdonosai voltak.

A keret tagjai a mátyásföldi repülőtéren gyülekeztek, majd rövid ott tartózkodás után a szolnoki repülőtérre települtek át.

A „Pilis II.” hadrend 1948. X. 1-jével életbe lépett, melynek keretében a kiképzési főcsoport (KFCS) XI. osztály új hadrendi elemeként Szolnokon, az I. Repülő Kiképző Osztály alárendeltségében megalakult az *I. Önálló Ejtőernyős Század*. A századnál négy fő tisztt, tíz fő tiszthelyettes és három fő tisztes teljesített szolgálatot.¹⁶ A II világháború idején mind a négy tisztt a volt pápai ejtőernyős zászlóaljnál teljesített szolgálatot.

A keret megérkezésekor a szolnoki repülőtéren keletkezett háborús károkat már helyreállították és a parancsnoki, valamint a légénységi, továbbá a nőtlen- tiszti épületek felújítása is elkészült, így az ejtőernyősök elhelyezése már nem jelentett nehézséget. Annál nagyobb gondot jelentett az épületek berendezése, lakhatóvá tétele. A frissen meszelt épületek berendezése, és az elemi feltételek biztosítása is a beérkező ugró állományra várt. Jellemző volt az ejtőernyősök tenni akarására, hogy rendfokozatra való tekintet nélkül, segédkeztek a 120 darab szalmazsák előírás szerinti megtöltésében, és persze az egyéb anyagok csoportosításában és raktározásában is.

A lázas, gyakran éjjeli órákba is belenyúló munkát az indokolta, hogy már október elsején bevonultak az első ejtőernyős jelöltek. A bevonulók nem újoncok voltak, mert más csapatesteknél már mindegyikük részesült alapkiképzésben. Természetesen az orvosi és alkalmassági vizsgán a szabályok szerint már átestek.

A szolnoki ejtőernyős század megszületése után nem sokkal KARSAY István főhadnagyot a Honvédelmi Minisztériumba helyezték, ahol, mint ejtőernyős előadó, valamint összekötő tiszt dolgozott a minisztérium és az alakulat munkáját segítve.

Az ejtőernyős század első parancsnoka GODÓ Ferenc főhadnagy, helyettese pedig SÁRAY Bertalan főhadnagy lett. Ők az általuk korábban elkészített speciális kiképzési terv alapján készítették fel az újoncokat. A kiképzési terv más fegyvernemektől eltérően sokkal több testnevelési elemet, valamint az ejtőernyős ugrással kapcsolatos különleges eszközökön való gyakorlást igényelt. Természetesen nagy gondot fordítottak például az ejtőernyő hajtogatására, kezelésére is.¹⁷

Az 1948 október végén közzétett jelentkezési felhívás eredményeképpen 350 fő sorköteles személy jelentkezett ejtőernyősnek. Az előzetes kiválasztás végrehajtására két bizottság alakult Pécs, Tolna és Várpalota, illetve Budapest, Esztergom és Piliscsaba-tábor székhelyekkel. Az ott kiválasztottakat Mátyásföldön vonták össze, ahol az orvosi és egyéb alkalmassági vizsgák után a több mint 300 fő jelentkezőből 120 fő került besorozásra az ejtőernyős századba.

Az ejtőernyős század teljes létszámmal, azonban ritkán volt a laktanyában. Híradó, aknavető kezelő, és egyéb tanfolyamok, vezénylések miatt gyakorlatilag 80-90 fő ejtőernyős tartózkodott csak egyszerre Szolnokon.

Az ejtőernyős századot alapvetően szovjet fegyverekkel, ejtőernyőkkel szerelték fel. Az ejtőernyősök mellé ellátó, logisztikai részleget nem szerveztek, hanem ezeket feladatokkal egy szomszédos alakulatot bíztak meg.

1948 november első felében megérkezett KISS Zoltán százados, és átvette a század parancsnokságát. Ő már 1938-ban, hadnagy korában is alapító tagja volt a pápai ejtőernyős keretnek. KISS százados volt egyébként a „szakma” elismerten legtapasztaltabb szakértője. Karácsony előtt még kibővült a század három régi tapasztalt ejtőernyőssel. BUKODI Pál hadnagy, BORBÉLY István és DOHÁNYOS Pál is csatlakozott a századhoz. A feszített kiképzési programot csak lelkes, és jó adottságú gondosan válogatott katonákkal lehetett végrehajtani. Közülük később számos jelentős beosztású parancsnok került ki. Így például egy magas beosztású vezérőrnagy is, aki a Zrínyi Akadémia mérnök tanára volt. Összességben nagyon gondosan összeválogatott, tehetséges, rátermett parancsnoki állomány volt.¹⁸

SÁRAY Bertalan főhadnagy az ejtőernyős század parancsnok-helyettese 1919. X. 7-én katonacsaládba született. Az elemi iskola elvégzése után a középiskolai tanulmányait a kőszegi Magyar Királyi Hunyadi Mátyás Reáliskolában végezte, ahol 1938-ban érettségizett. A katonai középiskolából egyenes út vezetett a Ludovika Akadémiára, ahol 1941. VIII. 20-án avatták gyalogos hadnaggyá. Első tiszti beosztását a Magyar Királyi 3. Honvéd Hegyvadász Önálló Zászlóaljnál kezdte meg.

Ahonnan saját kérésére 1942. V. 1-én vonult be Pápára a Magyar Királyi vitéz Bertalan Árpád 1. Honvéd Ejtőernyős Zászlóaljhoz. A tiszti ejtőernyős tanfolyam sikeres elvégzése után a zászlóalj 3. századához osztottak be, szakasz-parancsnoknak. 1942 őszén Budapestre, a Honvéd Központi Testnevelési Intézetbe vezényelték, ahol a testnevelő tanári és vívómeszteri tanfolyamot végezett. 1944. február elején harctéri tapasztalatok szerzésére, mint főhadnagyot, visszavezényelték az akkor éppen újrarendszerezett 3. hegyivadász zászlóaljhoz, ahol, mint felderítő tiszt, majd század-parancsnok, és 1945-től mint, zászlóalj-parancsnok teljesített szolgálatot. A háborút 1945. V. 1-én Ausztriában megmaradt katonáit angol fogságba vezetve — az orosz fogságba esést elkerülve — fejezte be.

1948 nyarán felkérték, hogy vegyen részt az ejtőernyős fegyvernem újjászervezésében, amelynek örömmel tett eleget. 1948. X. 1-én Szolnokon a régi pápai bajtársaival megalakították az 1. Önálló Ejtőernyős Századot. Az 1949. III. 1-én megalakult 1. Önálló Ejtőernyős Zászlóaljnál szakasz-, század- majd 1951. V. 1-től először, az Ejtőernyős Iskola parancsnoki beosztását töltötte be Tapolcán, majd mint ejtőernyős zászlóalj parancsnok Kaposvárott (Taszáron) teljesített szolgálatot 1951. III. 1-ei leszereléséig. Utolsó ugrását 1951. II. 9-én teljesítette. Leszerelése után koholt vádak alapján lefokozták, két évre internálták.

1992-ben rehabilitálták és visszakapta századosi rendfokozatát, korábbi érdemei elismeréseként előléptették alezrederessé. Később meghívták a HM rehabilitációs bizottságába, amelynek munkájában lelkiismeretesen részt vett, munkáját ezredesi előléptetéssel ismerték el.

Az 1990-es évek elején csatlakozott a megalakuló Magyar Veterán Ejtőernyősök Bajtársi Szövetségéhez. 1991. IV. 13-án Veszprémben megalakuló Magyar Ejtőernyősök Bajtársi Szövetsége első elnökségének a tagjai közé is választották. A Szövetségben, ameddig egészsége engedte aktívan ápolta az ejtőernyős hagyományokat. Tevékenysége elismeréseként a honvédelmi miniszter 2001-ben a Honvédelemért Kitüntető Cím II. osztályát adományozta számára.¹⁹

Az 1945-1948 közötti időszakot értékelve megállapíthatjuk, hogy az 1948 végén alapított 1. Honvéd Ejtőernyős Szá-

zadot kivéve, a magyar honvédség modern értelemben vett „különleges rendeltetésű” alakulatokkal nem rendelkezett, bár a hagyományos katonai feladatoktól eltérő szervezetek (nevelő- és politikai tiszt rendszer, katonapolitikai szervezet, határőrség, rádiófelderítő alegység, stb.) létrehozásra kerültek.

Jegyzetek:

¹ RAVASZ — SIPOS: 188.p.

² Loc.cit.

³ Kis: 25.p.

⁴ Loc.cit. 34.p.

⁵ - GÁSPÁR: *A magyar határőrség szolgálati tevékenységeiben ható elvek érvényesülése és változásai 1945-től az 1980-as évek végéig.* 32-35.p.

- GÁSPÁR: *A magyar határőrizet változásai 1945-1956.* 27-42.p.

- GÁSPÁR: *A második világháború utáni magyar határőrizet változásai.*

- KESERŐ: *A horthysta határőrizeti szervezet felbomlása és a felszabadult Magyarország határőrségének megalakulása.* 89-97.p.

- KESERŐ: *A határőrség megalakulása és tevékenysége a népi demokratikus forradalom időszakában.*

- KESERŐ: *A felszabadult Magyarország rendőri és határőrizeti szervezeteinek megalakulása és tevékenysége a népi demokratikus forradalom időszakában 1944-1948.*

- KESERŐ: *A rendvédelmi szervek a második világháború és az azt követő években.* 35-42.p.

- KESERŐ: *Magyar határőrizet 1945-1957.* 38-41.p.

- KESERŐ: *A magyar pártállam határőrizete 1945-1956.* 111-128.p.

⁶ RAVASZ — SIPOS: op.cit. 189.p.

⁷ CSEH: 76.p.

⁸ SZÁRAZ: 76.p.

⁹ Loc.cit. 123.p.

¹⁰ Loc.cit. 285.p.

¹¹ Az öt fős bizottság tagjai voltak: ROSENFELD (RÁKOSI) Mátyás, LÖWY Hermann (FARKAS Mihály), SINGER (GERŐ) Ernő, RAJK László és ÖSTERREICHER (PÁLFFY) György.

¹² SZÁRAZ: op.cit. 288.p.

¹³ A koncepciók perben ÖSTERREICHER (PÁLFFY) György mellett vádlottként szerepeltek: HORVÁTH Ottó, KORONDI Béla, NÉMETH Dezső és NAGY Pál.

SZÁRAZ: op.cit. 290.p.

¹⁴ MUCS: 22.p.

¹⁵ Loc.cit. 23.p.

¹⁶ A keret tisztjei voltak: KISS Zoltán százados, GODÓ Ferenc főhadnagy, KARSAY István főhadnagy, SÁRAY Bertalan főhadnagy. A keret tiszthelyettesi állományába tartoztak: CSORDÁS Károly, G. SZABÓ Ferenc, MAGYAR Miklós, SZIKLAI Mátyás, TAKÁCS Ferenc törzsőrmester, TÓTH Jenő törzsőrmester, MAGYAR András őrmester, PADOS Ferenc őrmester, SIPOS Lajos őrmester, TROMBITÁS Sándor őrmester. A keretben tisztesként teljesíttek szolgálatot: PÓCSFÖLDI Ferenc szakaszvezető, SZÖNYI István szakaszvezető, CSERNYUS Imre tizedes.
SÁRAY: 81.p.

¹⁷ Loc.cit.

¹⁸ Loc.cit. 83.p.

¹⁹ BODA — RUSZIN: 174.p.

Forrás- és irodalomjegyzék (a jegyzetekben alkalmazott rövidítések oldása):

MONOGRÁFIÁK, ÉS KISMONOGRÁFIÁK ÉS HASONLÓ JELLEGŰ KÖTETEK

- BODA — RUSZIN — BODA József — RUSZIN Romulusz: *Levegőből harcba. A magyar katonai ejtőernyőzés története és változó feladatrendszere.* Budapest, 2012, Zrínyi Kiadó. 186 p. HU-ISBN 978 963 32 7536 8. /Katonák békében és misszióban, 3./ HU-ISSN 2063-3106.
- KESERŰ István: *A felszabadult Magyarország rendőri és határőrizeti szervezeteinek megalakulása és tevékenysége a népi demokratikus forradalom időszakában 1944-1948.* (5.;) — KESERŰ István: *A felszabadult Magyarországon rendőri és határőrizeti szervezeteinek megalakulása és tevékenysége a népi demokratikus forradalom időszakában 1944-1948.* Budapest, 1987, Rendőrtisztviselői Főiskola.
- KIS (3.;4.;) — KIS András: *A 6. hadosztály.* 25.p. Budapest, 1977, Zrínyi Katonai Kiadó. 87.p. HU-ISBN 963 77 0195 8.
- MUCS (14.;15.;) — MUCS Sándor: *Politika és hadsereg Magyarországon 1944-1948.* Budapest, 1985, Zrínyi Katonai Kiadó - Kossuth Könyvkiadó. 226 p. HU-ISSN 963 32 6171 6.
- SZÁRAZ (8.;9.;10.;12.;13.;) — SZÁRAZ György: *A tábornok.* Magvető Kiadó, Budapest, 1984, Magvető. 474 p. HU-ISBN 963 14 0478 1.

TANULMÁNYOK

CSEH
(7.;

— CSEH Gergő Bendegúz: *A magyarországi állambiztonsági szervek intézménytörténeti vázlata, 1945-1990.* 73-89.p. In: *Trezor 1. A Történeti Hivatal évkönyve.* Budapest, 1999, Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltára. 312 p. HU-ISSN 1585-3993.

GÁSPÁR: A magyar határőrizet változásai 1945-1956.
(5.;

— GÁSPÁR László: A magyar határőrizet változásai 1945-1956. *Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Praesidii Ordinis)*, XVIII.évf. (2010) 21.sz. 27-42.p. HU-ISSN 1216-6774. A tanulmány korábbi változata 2007. október 5-én, Budapesten hangzott el a Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság által szervezett rendvédelem-történeti tudományos konferencia-sorozatnak „*A magyar rendvédelem fejlődése a XIX-XX. században*” című XXI. konferenciáján. A publikált tanulmány az előadás javított, bővített és átdolgozott változata.

GÁSPÁR: A második világháború utáni magyar határőrizet változásai.
(5.;

— GÁSPÁR László: A második világháború utáni magyar határőrizet változásai. *Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Praesidii Ordinis)*, XXI.évf. (2011) 25.sz.32-52.p. A tanulmány korábbi változata 2009. december 3. Budapesten hangzott el, a Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság által szervezett rendvédelem-történeti tudományos konferenciasorozatnak „*Csendőrség Ausztria-Magyarországon, illetve Ausztriában és Magyarországon 1849-2005*” című XXIV. konferenciáján. A publikált tanulmány az előadás javított, bővített és átdolgozott változata.

KESERÜ: A horthysta határőrizeti szervezet felbomlása és a felszabadult Magyarország határőrségének megalakulása.
(5.;

— KESERÜ István: A horthysta határőrizeti szervezet felbomlása és a felszabadult Magyarország határőrségének megalakulása. *Honvédelem*, XXVI.évf. (1975) 5.sz. 89-97.p. HU-ISSN —

KESERÜ: A rendvédelmi szervek a második világháború és az azt követő években.
(5.;

— KESERÜ István: A rendvédelmi szervek a második világháború és az azt követő években. *Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Praesidii Ordinis)* II.évf. (1992) 3.sz. 35-42.p. HU-ISSN 1216-6774. A tanulmány korábbi

változata 1991. november 19-én Budapesten hangzott el a Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság által szervezett rendvédelem-történeti tudományos konferencia-sorozatnak a „*Tradíció és korszerűség*” című III. konferenciáján. A publikált tanulmány az előadás javított bővített és átdolgozott változata.

KESERŰ István: Magyar határőrizet 1945-1957. (5.;

KESERŰ István: Magyar határőrizet 1945-1957. *Határőrségi tanulmányok*, V.évf. (1997) 1.sz. 38-41.p. HU-ISSN —

KESERŰ: A magyar pártállam határőrizete 1945-1956. (5.;

KESERŰ István: A magyar pártállam határőrizete 1945-1956. *Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Praesidii Ordinis)*, HU-ISSN 1216-6774. XXIII. évf. (2013) 27-28-29-30.sz. 111-128.p. HU-ISSN 1216-6774. A tanulmány korábbi változata 2011. november 11-én, Budapesten hangzott el a Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság által szervezett rendvédelem-történeti tudományos konferenciasorozatnak a „*Militarizmus és demilitarizmus a XIX-XX. századi magyar rendvédelemben*” című XXVI. konferenciáján. A publikált tanulmány az előadás javított, bővített és átdolgozott változata.

SÁRAY (16.;17.;18.;

SÁRAY Bertalan: A katonai ejtőernyőzés újjászületése és története 1954-ig. 81-91.p. In: BODA József — RUSZIN Romulusz: *Levegőből harcba. A magyar katonai ejtőernyőzés története és változó feladatrendszere*. Budapest, 2012, Zrínyi Kiadó. 186 p. HU-ISBN 978 963 32 7536 8. /Katonák békében és misszióban, 3./ HU-ISSN 2063-3106.

KÉZIRATOK

GÁSPÁR: A magyar határőrség szolgálati tevékenységeiben ható elvek érvényesülése és változásai 1945-től az 1980-as évek végéig. (5.;

GÁSPÁR László: *A magyar határőrség szolgálati tevékenységeiben ható elvek érvényesülése és változásai 1945-től az 1980-as évek végéig*. Hadtudományi Kandidátusi Értekezés. (MTA) Kézirat. Budapest, 1996. 190 p. +46 melléklet.

KESERŰ: *A határőrség megalakulása és tevékenysége a népi demokratikus forradalom időszakában.*

(5.;)

— KESERŰ István: *A határőrség megalakulása és tevékenysége a népi demokratikus forradalom időszakában.* Kandidátusi értekezés (MTA-TMB). Kézirat. Budapest, 1985.

LEXIKONOK

RAVASZ — SIPOS
(1.;2.;6.;)

— RAVASZ István — SIPOS Péter (szerk.): *Magyarország a második világháborúban.* Lexikon A-Zs. Budapest, 1996, Hadtörténeti Intézet és Múzeum – Hadtudományi Társaság - PETIT REAL Könyvkiadó. 584 p. HU-ISBN 963 85 4115 6.

Mellékletek jegyzéke:

I.sz. melléklet

A gyalogos hadosztály szervezeti felépítése.

II.sz. melléklet

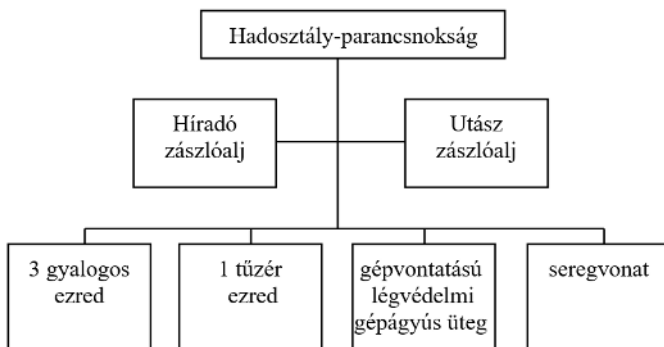
A Honvéd Határőrség Szervezeti felépítése 1945.

III.sz. melléklet

A Honvéd Határőrség diszlokációja 1945.

I.sz. melléklet

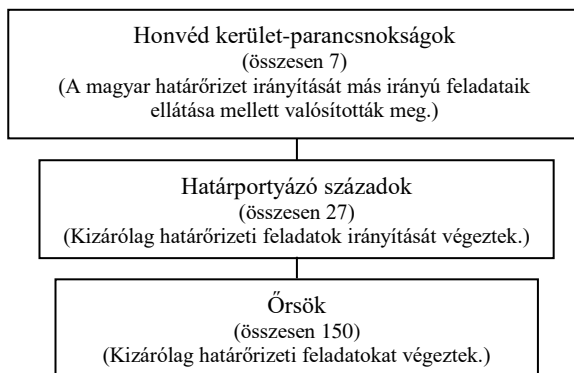
A gyalogos hadosztály szervezeti felépítése.

Forrás ! KIS András: *A 6. hadosztály*. 25.p. Budapest, 1977, Zrínyi Katonai Kiadó. 87.p. HU-ISBN 963 77 0195 8.

II.sz. melléklet

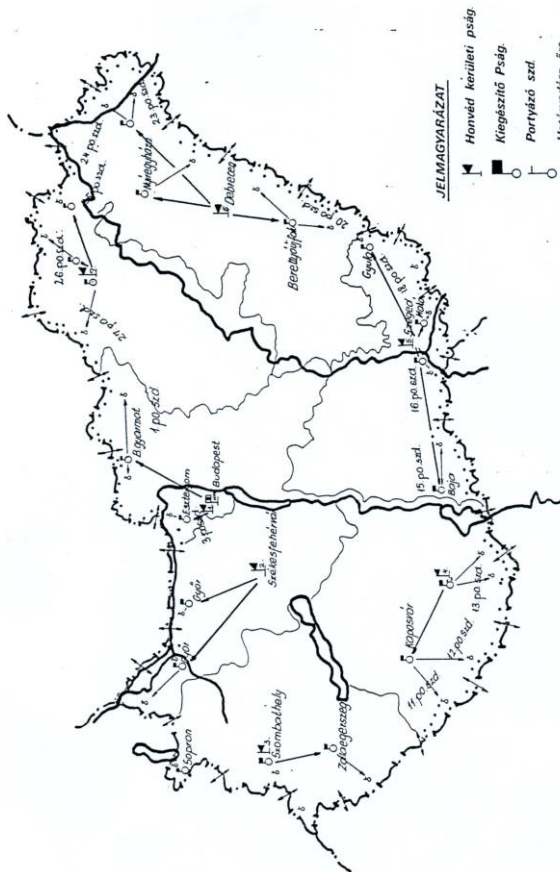
A Honvéd Határőrség szervezeti felépítése 1945.

Forrás ! GÁSPÁR László: *A magyar határőrség szolgálati tevékenységeiben ható elvek érvényesülése és változásai 1945-től az 1980-as évek végéig*. 32-35.p. Hadtudományi Kandidátusi Értekezés. (MTA) Kézirat. Budapest, 1996. 190 p. +46 melléklet.

III.sz. melléklet

A Honvéd Határőrség diszlokációja 1945.

Forrás! GÁSPÁR László: *A magyar határőrség szolgálati tevékenységeiben ható elvek érvényesülése és változásai 1945-től az 1980-as évek végéig*. 4.sz. melléklet. Hadtudományi Kandidátusi Értekezés. (MTA) Kézirat. Budapest, 1996. 190 p. +46 melléklet.

ERNYES Mihály* KRISZTINKOVICH Antal életútja

Absztrakt

KRISZTINKOVICH Antal a XIX-XX. századi magyar rendőrség fejlődéstörténetének egyik kiemelkedő személyisége. Rendőrtiszt szolgálatát a győri városi rendőrségnél kezdte, majd az államosított Magyar Királyi Állami Rendőrség, illetve 1932-től Magyar Királyi Rendőrség keretében folytatta. Végül pedig 1945-ben vonult nyugdíjba.

Kulcsszavak:

KRISZTINKOVICH Antal rendőrtiszt ; Magyar Királyi Állami Rendőrség ;
Magyar Királyi Rendőrség ; Győri városi rendőrség ;
„Új irányok a büntető jogalkotásban.”

Abstract

Antal KRISZTINKOVICH was one of the prominent personalities the Hungarian Police in the 19-20th century. He started his police service at the Győr city police and then continued in the framework of the nationalized Hungarian Royal State Police and in 1932 from the Royal Hungarian Police. Finally, he retired in 1945.

Keywords:

Antal KRISZTINKOVICH police officer ; Hungarian Royal State Police ;
Hungarian Royal Police ; Győr city police ;
„New directions in criminal lawmaking.”

*

Open Researcher and Contributor ID = Nyílt Kutató és Közreműködő Azonosító (ORCID) :

<https://orcid.org/0000-0001-7819-1781>

Institutional attachments = Szerző intézményi kötődései :

- Bertalan Szemere Scientific Society of History of Hungarian Law Enforcement =
Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság

@: ermi_uiroda@freemail.hu

DOI : 10.31626/HU-EISSN2530094X.VTOM.37-62.p

KRISZTINKOVICH Antal 1886. IV. 4-én született a Győr melletti Csanak hegy¹ 46. számú házában. Keresztelése 1886. IV. 11-én Ménfőn történt, a születési anyakönyvbe „törvénytelen” bejegyzés került, amely 1887. IX. 21-én, Abdán kötött házasság által törvényesített.

Apja KRISZTINKOVICH Ede (1830. IX. 30. - 1901. II. 25.) hites (esküt tett) ügyvéd, honvéd főhadnagy, országgyűlési képviselő, a Rábaszabályozó Társulat alapítója, a Függetlenségi és 48-as Párt győri titkára. A Győri Ügyvédi Kamara választmányi tagja. 1848-1849-ben Komárom elestéig harcolt, a csornai csatában ő lötte le WYSS tábornokot. 1893-ban szerkesztette Győrben a *Közvélemény* című lapot.

Anyja, SÜMEGES Imre és TAMÁSI Erzsébet lánya, SÜVEGES Éva, aki Csanak hegyen volt szolgáló.²

Három, nála fiatalabb testvére volt, Péter, Pál, és István. Pótlólagos anyakönyvi bejegyzés szerint házasságot kötött Győr városában, 1911. XI. 17-én. A későbbiekben házastársaként megnevezve SZÁSZ Margit volt, aki 1937. VIII. 26-án hunyt el Budapesten és 1936. VIII. 28-án a farkasréti temetőben helyezték örök nyugalomra.³ Házasságukban három leánygyermek született. 1915-ben Erzsébet, akinek Dr. MEZLÉNYI Egon csendőr hadnagy 1940. XII. 18-án fogadott örök hűséget.⁴

Dr. KRISZTINKOVICH Antal 1966. I. 29-én, agykori gyengeség miatt hunyt el. Temetésére 1966. II. 1-én került sor a gödöllői temetőben, a „Krisztinkovich Antal és családja” sírhelyen.⁵

Dr. KRISZTINKOVICH Antal élete során a leghosszabb időt — a szolgálati beosztásaiából fakadóan — Budapesten töltötte.⁶

Tanulmányait Győrben és Budapesten végezte. Az 1895-1896. iskolai évben kezdte középiskolai tanulmányait a Pannonhalmi Szent-Benedek-Rend Győri Főgimnáziumában, és ott is érettségizett 1903-ban.⁸ Tanulmányi előmenetele jónak minősíthető.

Az 1933 nyarán tartott érettségi találkozón megjelent a Budapesten lakó dr. KRISZTINKOVICH Antal m. kir. rendőrtanácsos is.⁹

A Budapesti Királyi Magyar Tudományegyetem jogi karán 1904-ben kezdte meg tanulmányait, melyeket 1908-ban fejezett be, majd jogi doktorátust szerzett.¹⁰

Latinul, németül kiválóan beszélt és értett franciául is.

Rendőri pályán

Az egyetemi éveket katonai szolgálat követte, amely után az 1900-as évek első tizede már a győri önkormányzati rendőrség tagjaként ismerte, amikor is egy híres betyár jelentkezett nála. 1912-ben a győri kapitányság ügyeletéről irányított egy diplomáciai bonyodalmat megelőző nyomozást. A következő esztendőben, népgyűlésen KRISZTINKOVICH Antal rendőrfogalmazó figyelmeztette a szónokot, mert sértő módon beszélt a király személyéről.

1914. I. 1-ei hatállyal tartalékos hadnagy a 26. számú gyalogezrednél.¹¹

1914. II. 8-án a Győr közeli Gyórszentiván területén, ismeretlen holttestet találtak. A helyszíni intézkedésnél jelen volt KRISZTINKOVICH Antal rendőrfogalmazó. Az elhunyt kilétének megállapítására kiadott körözést a vármegyei hivatalos lapok közzétették.¹²

A magyarországi tanácsköztársaság kikiáltását követően a győri rendőrség személyi állományának jelentős része a Vörös Őrség szervezetében folytatta rendvédelmi tevékenységét.¹³ Dr. KRISZTINKOVICH Antal a Vörös Őrség V. számú pozsonyi kerület-parancsnokhelyettese lett, de szinte azonnal visszakerült a bűnügyi osztályának vezetői beosztásába. Később a város területe négy, illetve a vasút területének bevonásával öt körzetre osztott fel. A belvárost és Révfalut magába foglaló első körzet parancsnoka dr. KRISZTINKOVICH Antal volt.¹⁴

1920-ban a lefolytatott igazoló eljárás során dr. KRISZTINKOVICH Antal tartalékos hadnagy, a 26. számú volt közös gyalogezrednél igazolást nyert.¹⁵

A magyarországi rendőrségek 1919 őszén megvalósított államosítása¹⁶ szintén a győri rendőrségnél találta. A rendőrkapitányi rangfokozatba kerülés időpontjaként 1919. III. 21-ét ismerték el, 1924. III. 24-én pedig rendőrtanácsos lett. 1918-ban már Győr város tiszteletbeli rendőrkapitánya volt.¹⁷

1921. X. 22-én délben, több rendőrtisztviselővel együtt, megjelent a győri vasútállomáson, ahol *IV. Károly* királyt fogadták. A *Győri Hírlap* tudósítója, a résztvevők felsorolásában, név szerint kiemelte.¹⁸

Mint liberális beállítottságú, párton kívüli jelölt indult az 1922-es parlamenti képviselőválasztáson Győr I. választókerületében, de nyernie nem sikerült.¹⁹

1924 augusztusában a Csongrádi Rendőrkapitányság vezetői posztjára nyert kirendelést.²⁰

Több mint fél évtizedes következetes csongrádi működéséről tesznek tanúbizonyságot a *Vendéglősök Lapja* oldalain közzétett határozatok, melyekben keményen marasztalta el a fogyasztókat vizezett borral megkárosító kocsmárosokat.²¹

A Magyar Királyi Állami Rendőrség tíz éves fennállása alkalmából 1929. X. 21-én belügyminiszteri elismerésben részesült, melyet megalapozott a vezetői tisztséggel együtt járó s a hivatással kapcsolatos felelősségteljes szolgálat, a példás kötelességtudással és kiváló buzgalommal kifejtett eredményes és értékes munkavégzés.²²

A *Csendőrségi Zsebkönyv* 1930-ban még a csongrádi,²³ 1931-ben már a gyulai rendőrkapitányság vezetőjeként nevezte meg.²⁴

A Gyulai Atlétikai Club 1931. II. 1-én tartotta hagyományos jelmezbálgját, melynek résztvevői között KRISZTINKOVICH Antal 5 pengő túlfizetéssel szerepelt.²⁵

1931. II. 20-án hirdetményt írt alá a határszéli úti igazolványok igénylésére vonatkozóan.²⁶

1931. III. 4-én már arról jelent meg tudósítás, hogy az államrendőrség gyulai kapitányságának vezetőjét a belügyminiszter Szegedre a kerületi főkapitányságra helyezte át. „Krisztinkovich Antal dr. rendőrtanácsos rövid gyulai működése alatt általános szimpátiának örvendett. Igazságos, de mindenkor belátó rendőrségi vezető volt, akinek hivatalos ténykedéseit minden körben a legnagyobb elismerés kísérte.”²⁷

Amikor 1931. XII. 31-én megszűntek a kerületi rendőrfőkapitányságok, a szegedi sajtó szerint, dr. KRISZTINKOVICH Antal rendőrtanácsost a Debreceni Rendőrkapitányság állományába osztották be. Ilyen áthelyezésről szólt *A Magyar Detektív* az év első napján kiadott száma is. A debreceni kapitányságvezető helyettesi beosztást azonban nem foglalta el, mivel az 1932. I. 19-én kelt belügyminiszteri rendelet azt rögzítette, hogy a Szegedi Kerületi Főkapitányságról a Vidéki Rendőrfőkapitányság központi hivatalához került áthelyezésre.²⁸

A főkapitány kíséretében gyakran vett részt vidéki egységek hivatalvizsgálatán. A róluk szóló hírekben név szerint is kiemelték. Ilyen néhány napos ellenőrzés volt 1934 év elején, Nyíregyházán, valamint 1937. november végén, Gyulán.²⁹

1939. VI. 30-án rendőrfőtanácsosi címet, 1940. VI. 27-én rendőrfőtanácsosi jelleget ért el,³⁰ 1940. XII. 30-án pedig belügyminiszteri előterjesztésre a kormányzó a VI. fizetési osztályba rendőrfőtanácsossá nevezte ki.³¹

Egy 1949-ben lefolytatott bírósági tárgyaláson tett vallomás szerint dr. KRISZTINKOVICH Antal 1944-ben a Vidéki Főkapitányság felügyeleti és fegyelmi osztályának a vezetője volt. 1939 nyarán a Vidéki Főkapitányság fegyelmi tanácsának póttagja lett, a következő év elején, pedig rendes tagja.³²

1945 után, majd nyugállományban, szellemi munkássága

Dr. KRISZTINKOVICH Antalt 1945. VIII. 6-tól rendőrezredessé,³³ majd, novembertől rendőrzezérőrnaggyá léptették elő.³⁴

Egy forrásból eredő két hivatkozás arra utal, hogy dr. KRISZTINKOVICH Antal volt a működését 1945. VII. 4-én megkezdő vidéki főkapitányság első vezetője.³⁵ KOLOZS Jenő szerint „A vidéki főkapitányság július 4-én megkezdte működését dr. Krisztinkovich Antal rendőrfőtanácsos és a hozzá beosztott személyzet vezetésével. . . . A várban székelt, mivel a Bajza utca 52. sz. alatti palotája használhatatlan volt. . . . Helyreállították . . . abban az időben vette át az intézmény vezetését dr. SZIMON István rendőraltábornagy, akinek a nevéhez fűződik tulajdonképpen a vidéki főkapitányság kiépítése.”³⁶

E munkára is építő BACZONI Gábor tanulmányra³⁷ hivatkozott ORGOVÁNYI István, amikor azt rögzítette, hogy „A Vidéki Főkapitányság első vezetőjét, dr. Krisztinkovich Antal rendőrfőtanácsost szeptember 5-én dr. Szimon István rendőrzezérőrnagy követte.”³⁸

KOLOZS Jenő ugyan nem kinevezett vezetőként említette dr. KRISZTINKOVICH Antalt, a követő felsorolások pedig már nála is hiányosak.

A háború utáni első vidéki rendőrfőkapitánnyá 1945. VII. 18-án SZÉKELY Bélát nevezték ki. Az 1945. VI. 8-án tartott minisztertanácsi ülésen dálnoki MIKLÓS Béla bejelentette, hogy a Parasztpárt részéről vidéki főkapitánnyá való kinevezésre SZÉKELY Béla esztergomi főispánt hozták javaslatba.³⁹

1945. VII. 20-án, pénteken, ERDEI Ferenc belügyminiszter⁴⁰ a hivatali helyiségében tartott sajtófogadáson kiemelte „... a 14 vármegyében folyó újjászervezés lehetővé tette azt, hogy a vidéki főkapitányságot is felállítottuk, kinevezvén a vidéki főkapitányt, Székely Bélát ...” A sajtófogadáson SZÉKELY Béla is jelen volt.⁴¹

SZÉKELY Bélát, dr. SZIMON István követte, aki 1945. IX. 5-től 1946. V. 27-ig töltötte be a vidéki főkapitányi posztot.⁴²

Dr. KRISZTINKOVICH Antal jelentős szerepet kapott a Vidéki Főkapitányság szervezetébe sorolt Magyar Határrendőrség felállítása kapcsán.⁴³ A szolgálattételre jelentkezettek helyzetfelméréséről 1945. V. 17-én tette meg jelentését.⁴⁴

1945. XII. 16-án, Vámosmikolán orosz határrendőri egységet alakítottak meg. Mivel az eseményről a Vidéki Rendőrfőkapitányságot nem értesítették a főkapitány utasítására dr. KRISZTINKOVICH Antal rendőrvezérőrnagy a belügyminiszter-től kért állásfoglalást az együttműködésre vonatkozóan. A válasza „viszonyukat lehetőleg a legszívélyesebben alakítsák.”⁴⁵

1945 végén orvosi véleményre alapozva nyugállományba vonult, de nyugdíját 1947-ben megvonták.⁴⁶

1951 júniusában a családot kitelepítették a Békés megyei Okány községbe, ahonnan 1953 nyarán Gödöllőre költöztek, mivel Budapestről ki voltak tiltva.⁴⁷

1911-ben *Gyakorlati nyomozó szolgálat* címmel adott ki zsebkönyvet, amely belügyminisztériumi ajánlást is kapott.⁴⁸

1916 tavaszán dr. VALLÓ István Győr tiszteletbeli jegyzőjével társzerzőségben összegyűjtötték a hadiállapottal kapcsolatban kiadott, kihágásokat megállapító és büntető rendelkezéseket tartalmazó kormányrendeleteket. A korabeli sajtó a hézagpótló, nélkülözhetetlennek tartott kézikönyvet a rendőri büntetőbírók mellett, ügyvédeknek és magánszemélyeknek is ajánlotta.⁴⁹

Az 1917-1918. években, dr. KRISZTINKOVICH Antal rendőrkapitány közgazdasági ismereteket tanított a Győri Négyfolyamú Fiú Felső Kereskedelmi Iskolában.⁵⁰

1921. V. 8-án szerkesztésében Győrött, alkalmi kiadványszerűként került a közönség elé a *Rendőrnapi Újság*.⁵¹

1923-ban, az *Élet* katolikus szépirodalmi folyóiratban jelent meg *La patrie hongroise* címmel írása, melyet a francia irodalomtörténet alatt Juliette LAMBER francia íróhoz sorolt a folyóirat anyagát feldolgozó.⁵²

Az 1923-as Rendőrségi almanachban olvasható *Eskükhöz!* című, három versszakos, versszakonként 12 soros, lelkesítő költeménye.⁵³

1928-ban *Magyar író a magyar rendőrségről* címmel⁵⁴ írt észrevételt MÓRICZ Zsigmond *Forró mezők* című regényében szereplő, sorozatos törvénysértéseket elkövető vidéki városi rendőrfőkapitány alakjával kapcsolatban. Akkor dr. KRISZTINKOVICH Antal a csongrádi rendőrség vezetője volt, lehet, hogy közvetlenebbül „érintette” az írói fantázia szülte rendőr viselkedése. MÓRICZ Zsigmond válaszában jelezte, hogy az Ő főkapitánya a regény álomvilágában él.⁵⁵

Dr. KRISZTINKOVICH Antal 1936-ban az általa ismert magyar irodalmi rendőralakok felsorolásakor visszatért a regény méltóságos rendőrfőkapitányára,⁵⁶ NAGY Dezső pedig irodalomtörténeti szemüvegen át közelítette meg a levélváltást.⁵⁷

A *Magyar Rendőr* (1934. X. 15. - 1944. XI. 1.) születésétől fogva, rendkívül termékeny szerzőként, tagja volt a folyóirat szerkesztő bizottságának.⁵⁸ A nyitószámában közölt szakcikkén túl számtalan írás, közöttük vezércikkek, szerzője. Rendszeresen töltötte meg változatos tartalommal a *Krónika* rovatot, amely oldalnyi terjedelmet jelentett számonként. Munkáiban a hozzáértő szakmai megnyilvánulások mellett gyakran olvashatók történelmi visszatekintések, elemzések, irodalmi jellegű megközelítések.

A Budapesti Pázmány Péter Tudományegyetemen neves előadók részvételével folyó háromhónapos II. Büntetőjogi Továbbképző Tanfolyamon 1938. III. 30-án tartotta *Világnézet és büntetőjog* című előadását. Filozófiai megközelítésben szolt az egyes korok világnézeteinek büntetőjogi hatásairól.⁵⁹ Az esemény komoly sajtóvisszhangot is kapott. A *Magyar Jogász Hírlap* hosszú cikkben ismertette az előadás anyagát és többször idézett belőle. Méltatta az előadáson elhangzottakat a *Pesti Napló* is.⁶⁰

Az előadás anyaga a *Magyar Rendőr* különlenyomataként is kiadásra került, amely a következő évben a Fővárosi Könyv-

tár új szerzeményei között is szerepelt. A könyvtár igazgatójának jelentése szerint dr. KRISZTINKOVICH Antal 1939-ben három könyvet adományozott az intézménynek.⁶¹

1939-ben szintén a *Magyar Rendőr* különlenyomataként került kiadásra *Új irányok a büntetőjogalkotásban* című tanulmánya, melyet 1939. III. 22-én olvasott fel az immár harmadik éve megrendezett, a nagyközönség által nagy érdeklődéssel kísért szemináriumon.⁶²

A következő évben újfent a *Magyar Rendőr* különlenyomataként került kiadásra *A nemzetközi büntetőjog kérdése* című munkája, melyet a IV. Büntetőjogi Továbbképző Tanfolyamon 1940. II. 27-én adott elő.⁶³

1942. II.12-én olvasta fel a Pázmány Péter Tudományegyetemen tartott VI. Büntetőjogi Továbbképző Tanfolyamon *A családvédelem a büntetőjogban* című tanulmányát, amelynek kiadását az egyetem támogatta.⁶⁴

Az előzetes letartóztatás című munkája, amely a VII. Büntetőjogi Továbbképző Tanfolyamon 1943. IV. 1-én hangzott el, különlenyomatban megjelent azévben és a következő évben is.⁶⁵

1939-ben a „kun Miatyánk” titka címmel csaknem három oszlopos hozzászólást tett HETÉNYI Imre *Vezéreink és Árpád-házi királyaink sírja* című, a *Magyar Nemzetben* megjelent, folytatásos írásához. Dr. KRISZTINKOVICH Antal négyféle szövegét ismerte a „kun Miatyánk” imának, melyre vonatkozóan javasolta titokzatos nyelvi eredetének felkutatását.⁶⁶

Dr. KRISZTINKOVICH Antal cikkére válaszul HOFHANESIAN Eghia kifejtette, hogy törökül van a „kun Miatyánk”, ha pedig nem, akkor a kunok is törökül beszéltek.⁶⁷

1941 év elején a *Pest* című napilapban jelent meg *Ady Endre győri szerelme* című írása.⁶⁸

Dr. KRISZTINKOVICH Antal rendőri szolgálati tevékenységét több ízben részesítették elismerésben.⁶⁹

Az 1929 őszén kapott belügyminiszteri elismerésen túl, a kormányzó 1941. VII. 4-én kelt legfőbb elhatározásával hozzájárult ahhoz, hogy a keleti és erdélyi rész visszacsatolásával a közbiztonsági szolgálat ellátása körül szerzett érdemeinek elismerése tudtul adassék. E kormányzói elismerés *Magyar koronás bronzérem sötétsmaragd színű szalagon*.⁷⁰

Rendelkezett a *Nemzetvédelmi Kereszt* kitüntetéssel,⁷¹ birtokolta a *Magyar Háborús Emlékérem piros-fehér-zöld színű hadi-érem szalagján kardokkal és sisakkal* kitüntetést, az *Erdélyi Emlékérem* kitüntetést és az *Osztrák Háborús Emlékérem* kitüntetést.⁷²

Dr. KRISZTINKOVICH Antal korszakokon átívelő rendőri pályafutása, jellemes magatartása, alkotói tevékenysége méltán alapozza meg emlékének ápolását.

Jegyzetek:

¹ A község, a Csanak falu székhelyű körjegyzőséghez tartozott, 1.000 fő körüli lélekszámmal.

SZÖGYI: 171.p.

² - MNL.OL. X.szekció. A.1-5583. Ménfőcsanak római katolikus születési anyakönyv 1825-1895. 20.sorszám.

- KÁLLAY: 71.p.

- TÓTH: 274.p.

- Krisztinkovich Ede a Győri Ügyvédi Kamara választmányi tagja. 80.p.

³ Krisztinkovich Antalné született Szász Margit halála.

⁴ - Krisztinkovich rendőrfőtanácsos lányának eljegyzése.

- Krisztinkovich rendőrfőtanácsos lányának esküvéje.

⁵ - Krisztinkovich Antal halála.

⁶ Krisztinkovich Antal lakcímei: Budapesten, 1936-ban az I. kerület Tigris utca 45. szám (telefonszáma mindvégig 166-083), 1939-ben a II. kerület Lorántffy Zsuzsanna utca 6. szám, 1940-től 1951 nyaráig a II. kerület Lánchíd utca 7/9. szám. 1951 júniusától 1953 nyaráig, kitelepítettként, Okány, EGRI János Hunyadi utcai háza, 1953 nyaratól Gödöllő, Kossuth Lajos utca 3. szám.

⁷ Az 1903. IV. 15-én 31. sorszám alatt kelt, állítólag elveszett érettségi bizonyítvány helyett a Győri Szent Benedek Gimnázium főigazgatója 1915. VIII. 24-én 263. sorszám alatt ismét kiadta a bizonyítványt, melynek kapcsán rögzítette, hogy KRISZTINKOVICH Antal Csanakon született 1886. IV. 4-én.

- ACSAY (szerk.): *Értesítő Pannonhalmi Szent Benedek-Rend Győri Főgimnáziumáról az 1895-1896. isk. év végén.* 213.p.

- ACSAY (szerk.): *Értesítő Pannonhalmi Szent Benedek-Rend Győri Főgimnáziumáról az 1902-1903. isk. év végén.* 32.p. + 48.p.

- Krisztinkovich Antal elveszett érettségi bizonyítványa helyett új. 332.p

⁸ KRISZTINKOVICH Antalnak az I/B. osztályban előmenetele volt vallastan=1, magyar nyelv=1, latin nyelv=1, földrajz=2, matematika=1, rajzoló geometria=3, tornázás=3, szépírás=2, ének=2, magaviselet=1.

⁹ KOCIS: 58.p.

¹⁰ Az ELTE Levéltárában 1914-ig végbizonyítvány, szigorlati jegyzőkönyv, államvizsgálati jegyzőkönyv nevével nem lelhető fel. (ELTE e-II. ; f-II.) Hozzártározói elmondás szerint bizonyosan a háború alatt, 1916-ban vagy 1917-ben doktorált.

- *A Budapesti Királyi Magyar Tudományegyetem Almanachja az MCMV. - MCMVI. tanévre.* 145.p.

- *A Budapesti Királyi Magyar Tudományegyetem Almanachja az MCMVII. - MCMVIII. tanévre.* 148.p.

¹¹ - KRISZTINKOVICH: Ügyfelem Savanyú Józsi.

- KRISZTINKOVICH: A selyemcukorka. 340-341.p.

- LENGYEL: 300-301.p.

- Krisztinkovich Antal tartalékos hadnaggyá kinevezése. 15.p.

¹² Ismeretlen holttest körözése. 83.p.

¹³ 1/1919. (III. 19.) BN.r.

¹⁴ CZIGÁNY: 147-165.p.

¹⁵ Az igazoló eljárás célja annak a megállapítása volt, vajon az illető a forradalmi mozgalmak keletkezése óta:

a) nem tanúsított-e oly magatartást, esetleg nem vállalt-e oly munkakört, mely a tisztí állás követelményeivel össze nem egyeztethető, illetőleg

b) a tanácsköztársaság alatt és ennek érdekében nem teljesített-e a köteles, illetve rákényszerített munkát meghaladó szolgálatot.

- 14 530/1919. (VIII. 15.) HM.r.

- 60 714/1920. (IV. 20.) HM.r.

¹⁶ 5 047/1919. (X. 1.) ME.r.

¹⁷ - 242 000/1924. (1925. II. 5.) BM.r.

- *Magyarország tisztí cím- és névtára.* 138.p.

- Megszüntetett rendőrkapitányi választás. 5.p.

¹⁸ Hogyan pártolt Győr a királyhoz. 3.p.

¹⁹ - PAAR: 107.p.

- Győr I. kerület Krisztinkovich Antal pártönkívküli ellenzék. 5.p.

²⁰ Az 1923 karácsonykor Csongrádon végrehajtott bombamerényletet követően folyton sürgették az államrendőrség felállítását, amely 1924 nyarán valósult meg. Csongrádon az államrendőrség a működését 1924. VI. 1-én kezdte meg 16 fővel. A karácsonyi bálban pontban élfélkor robbant bomba, melynek következtében hárman meghaltak, huszonnégyen súlyos sérülést szenvedtek.

Államrendőrség Csongrádon. 4.p.

²¹ Rendőri büntetőbíró határozata. 9.p.

²² SZELECSÉNYI: 11.p.

²³ Magyar Királyi Állami Rendőrség. 1930. 339.p.

²⁴ Magyar Királyi Állami Rendőrség. 1931. 350.p.

²⁵ A GYAC jelmezbálja. 4.p.

²⁶ Gyulai Rendőrkapitányság. Hirdetmény. 4.p.

²⁷ Áthelyezés a rendőrségen. 2.p.

²⁸ - 6 500/1931. (XI. 30.) ME.r.

- 31.-én megszűnik a szegedi rendőrkertületi főkapitányság. 5.p.

- Krisztinkovich Antal áthelyezése a Szegedi Kerületi Főkapitányságról a debreceni kapitányságra kapitányságvezető helyettesnek. 13.p.

- KRISZTINKOVICH Antal áthelyezése a Szegedi Kerületi Főkapitányságról a Vidéki Rendőrfőkapitányság központi hivatalához. 46.p.

²⁹ - Hivatalvizsgálat a gyulai rendőrkapitányságnál. 3.p.

- A vidéki államrendőrségek főkapitánya Nyíregyházán. 3.p.

³⁰ - 73 927/1939.VI.a. (VI. 30.) BM.r.

- 676/1940.eln. (VI. 27.) BM.r.

³¹ 111 593/1940.VI.a. (XII. 30.) BM.r.

³² - Csösz: 200.p.

- Krisztinkovich Antal a Vidéki Főkapitányság fegyelmi tanácsának póttagja. 322.p.

- Krisztinkovich Antal rendes tagja a Vidéki Főkapitányság fegyelmi tanácsának. 41.p.

³³ A rendőrfőtanácsos rendőrezredes, a főkapitányhelyettes pedig rendőrvézérőrnagy rendfokozati elnevezésre változott.

140 081/1945. (VIII.6.) BM.r.

³⁴ 7 443/1945. ME.r.

³⁵ - KOLOZS: 285-296.p.

- BACZONI: 79-110.p.

- ORGOVÁNYI

- ERDEI. 312-317.p.

³⁶ - KOLOZS: op.cit. 294.p.

- 232 049/1946. (V. 27.) BM.r.

- 7 443/1945.ME.r. op.cit.

³⁷ „A Vidéki Főkapitányság első vezetője dr. Krisztinkovich Antal rendőrfőtanácsos lett. Őt szeptember 5-től dr. SZIMON István rendőrvézérőrnagy követte.”

Dr. KRISZTINKOVICH Antal 1944-ben a Magyar Királyi Rendőrség Vidéki Főkapitányságán már főtanácsos volt.

- BACZONI: op.cit. 84-85.p.

- KOLOZS: op.cit. 294.p.

³⁸ ORGOVÁNYI: op.cit. 31.p.

³⁹ SZÜCS: 510-511.p.

⁴⁰ ERDEI Ferenc 1944. XII. 22-től 1945. XI. 15-ig volt belügyminiszter. BÖLÖNY: 228.p.

⁴¹ - MNL.OL. K.428. *Külföldi-Belföldi Hírek* 1945. július 21. 2. kiadás és 3. kiadás. A belügyminiszter a rendőrség időszzerű kérdéseiről.

- ERDEI: op.cit. 314.p.

⁴² - SZÜCS: 511.p.

- 232 049/1946. (V. 27.) BM.r.

⁴³ 145 389/1945. (VIII. 17.) BM.r. a magyar határrendőrség felállítása tárgyában. *Rendőrségi Közlöny*, I.évf. (1945) 9.sz. 180-183.p.

⁴⁴ NAGY György

⁴⁵ BARÁTH

⁴⁶ Hozzá tartozói elmondás szerint jó ismeretségben volt ERDEI Ferenc belügyminiszterrel (lánya csoporttársa volt Szegeden) dr. KRISZTINKOVICH Antal, saját maga kezdeményezte nyugdíjba helyezését, mert érezte, hogy kedvezőtlen változások következnek.

⁴⁷ A Belügyminisztérium közleménye a 1951. V. 21-től 1951. VI. 15-ig Budapestről kitelepített nemkívánatos elemekről.

- Horthy miniszterei és nyugati barátaik. 3.p.

- BALOGH: 345.p.

⁴⁸ - KRISZTINKOVICH: *Gyakorlati nyomozó szolgálat. Zsebkönyv nyomozó közegek számára.*

- Krisztinkovich Antal győri lakos, városi rendőrfogalmazó „Gyakorlati nyomozó szolgálat” című zsebkönyvének ajánlása. 265.p.

⁴⁹ KRISZTINKOVICH — VALLÓ: 3.p.

⁵⁰ - *Magyarország tiszti cím és névtára 1916.* 188.p.

- *Magyarország tiszti cím és névtára 1917.* 195.p.

⁵¹ KRISZTINKOVICH Antal (szerk): *Rendőrnapi Újság.*

⁵² - GALAMBOS: I.köt. 167.p. + II.köt.3.p.

Juliette LAMBER magyarországi tartózkodásáról útleírást készített, amely magyarul 1885-ben jelent meg *A magyarok hazája* (La patrie hongroise) címmel.

- LAMBER

⁵³ KRISZTINKOVICH: *Eskühoz!* 468.p.

⁵⁴ KRISZTINKOVICH: *Magyar író a magyar rendőrségről.* 5.p.

⁵⁵ - MÓRICZ: *Forró mezők.*

- Idem: *Magyar író a magyar rendőrségről.* 5.p.

⁵⁶ - KRISZTINKOVICH: *A rendőr alakja a szépirodalomban.*

- VAJDA: *A rendőr alakja a szépirodalomban.*

⁵⁷ NAGY Dezső: 610-612.p.

⁵⁸ A szerkesztőbizottsági tagság egyúttal kötelező sajtókamarai tagságot is hozott 1938-tól a kamara megszületésétől. KRISZTINKOVICH Antalt 1940. július 9-én vették fel a III. szakosztályába.

A *Magyar Rendőr* rendkívül termékeny szerzőjeként például 1939-ben és 1941-ben 24-24 vezércikket írt, 1936-ban a krónika rovatot készítette el minden lapszámban. Az újságban megjelent munkáinak a száma hozzáférés hiánya miatt pontosan még nem határozható meg, de minden bizonnyal eléri a félezeres nagyságot.

- KRISZTINKOVICH Antal tagfelvétele a sajtókamara tagjai közé. 6.p.

- 6 070/1938. (VIII. 26.) ME.r.

⁵⁹ - KRISZTINKOVICH: *Világnézet és büntetőjog.*

- KRISZTINKOVICH Antal előadása a büntetőjogi továbbképző tanfolyamon.

- Büntetőjogi Tanfolyam a Budapesti Pázmány Péter Tudományegyetemen. 134.p.

⁶⁰ - A *Magyar Jogász* hírlap ismertetője Krisztinkovich Antal „Világnézet és büntetőjog” előadásáról. 204.p.

- Krisztinkovich rendőrtanácsos előadása. 12.p.

- KRISZTINKOVICH: *Világnézet és büntetőjog.*

⁶¹ - KRISZTINKOVICH: *Világnézet és büntetőjog.*

- ENYVÁRI: 12.p. + 232.p.

⁶² - KRISZTINKOVICH: *Új irányok a büntetőjogalkotásban.* 219-222.p.

- Büntetőjogi előadássorozat a Budapesti Pázmány Péter Tudományegyetemen. 168.p.

⁶³ KRISZTINKOVICH: *A nemzetközi büntetőjog kérdése.* 66-69.p. + 87-88.p.

⁶⁴ Idem: *Családvédelem a büntetőjogban.*

⁶⁵ Idem: *Az előzetes letartóztatás.*

⁶⁶ - HETÉNYI: 15-16.p.

- KRISZTINKOVICH: A „kun Miatyánk” titka. 15.p.

⁶⁷ HOFHANESIAN: 10.p.

⁶⁸ KRISZTINKOVICH: Ady Endre győri szerelme. 4.p.

⁶⁹ *Magyarország tiszti cím és névtára 1944.* 157.p.

⁷⁰ Krisztinkovich Antal legfőbb elismerése. 1640.p.

⁷¹ Az adományozást a kormányzó 1941. október 1-én határozta el.

SZÁLASI a *Nemzetvédelmi Kereszt* adományozását megszüntette, viselését eltörölte. Viselését az Ideiglenes Nemzeti Kormány is megtiltotta.

- Legfelsőbb elhatározás a „Nemzetvédelmi Kereszt” elnevezésű kitüntetés alapításáról. 3149.p.

- Krisztinkovich Antal részére Nemzetvédelmi Kereszt adományozása. 13.p.

- 81 017/1944. (1945. I. 7.) HM.r.

- 4 840/1945. (VII. 11.) ME.r.

⁷² - 10 923/1929. (XI. 15.) HM.r.

- 2 978/1934. (X. 8.) HM.kr.

- 56 942/1940. (X. 7.) HM.r.

Forrás- és irodalomjegyzék (a jegyzetekben alkalmazott rövidítések oldása):

MONOGRÁFIÁK, KISMONOGRÁFIÁK ÉS HASONLÓ JELLEGŰ KÖTETET

BALOGH — BALOGH Sándor szerk. *Nehéz esztendőkről krónikája 1949-1953, dokumentumok.* Budapest, 1986, Gondolat Könyvkiadó. 511p. HU-ISBN 963 28 1686 2.

BÖLÖNY — BÖLÖNY József: *Magyarország kormányai 1848-1975.* Budapest, 1978, Akadémia. 328 p. HU-ISBN 963 05 1755 8. /A Magyar Országos Levéltár Kiadványai, IV. – Levéltártan és történeti forrásdokumentumok, 2./ HU-ISSN 0441-4985.

CSÖSZ — CSÖSZ László: *Konfliktusok és kölcsönhatások. Zsidók Jász-Nagykun-Szolnok megye történelmében.* Szolnok, 2014, Magyar Nemzeti Levéltár Jász-Nagykun-Szolnok Megyei Levéltára. 316 p. HU-ISBN 978 963 72 4418 6. / Magyar Nemzeti Levéltár Jász-Nagykun-Szolnok Megyei Levéltára közleményei, 12./ HU-ISSN 1219-5049.

KRISZTINKOVICH: — KRISZTINKOVICH Antal: *Családvédelem a büntetőjogban.* Budapest, 1942, Hungária Nyomda. 16.p.

(64.;) (Az előadás a Pázmány Péter Tudományegyetemen tartott VI. Büntetőjogi Továbbképző Tanfolyamon 1942. február 12-én hangzott el.)

- KRISZTINKOVICH: Az — KRISZTINKOVICH Antal: Az előzetes letartóztatás. Budapest, 1944², Hungária Nyomda. 26.p.
előzetes letartóztatás. (Az előadás a Pázmány Péter Tudományegyetemen tartott VII. Büntetőjogi Továbbképző Tanfolyamon 1943. IV. 1-én hangzott el.)
(65.;)

SZÉPIRODALOM

- KRISZTINKOVICH: Es- — KRISZTINKOVICH Antal: Eskühöz! 467-
kühöz! 468.p. In BAKSA János (szerk.): *Rendőrségi almanach 1923*. Budapest, 1922, Stephaneum Nyomda és Könyvkiadó. 544 p.
(53.;)
- LAMBER — Adam Edmondné (LAMBER Juliette): *A magyarok hazája*. Budapest, 1885, Révai. 231 p.
(52.;)
- MÓRICZ: *Forró mezők*. — MÓRICZ Zsigmond: *Forró mezők*. Budapest, 1929, Atheneum. 307 p. /Atheneum könyvtár, 1./
(55.;)

KÉZIKÖNYVEK

- KRISZTINKOVICH — KRISZTINKOVICH Antal — VALLÓ István:
VALLÓ *Hadiállapottal kapcsolatos kihágások kézikönyve*. Győr, 1916, Győri Hírlap Nyomda-vállalat. 177 p.
(49.;)

TANULMÁNYOK

- BACZONI — BACZONI Gábor: Pár(t)viadal. A Magyar
(35.;37.;) Államrendőrség Vidéki Főkapitányságának Politikai Rendészeti Osztálya, 1945-1946. 79-110.p. In GYARMATI György (szerk.): *Trezor 2. A Történeti Hivatal Évkönyve 2000-2001*. Budapest, 2002, Történeti Hivatal. 415 p. HU-ISSN 1585-3993.
- BARÁTH — BARÁTH Magdolna: Adalékok a magyar határvédelem / határőrség II. világháború utáni újjászervezéséhez. *Betekintő*, VII.évf. (2013) 4.sz. A folyóirat csak a világháló jelenik meg, oldal-számozás nélkül. HU-ISSN 1788-7569.
(45.;)
- Világhálón:*
http://betekinto.hu/sites/default/files/betekinto-szamok/2013_4_barath.pdf
- CZIGÁNY — CZIGÁNY Béla: A vörösőrség Győrött
(14.;) 1919. 147-165.p. In UZSOKI András (szerk.): *Arrabona. A Győri Xantus János Múzeum Évkönyve*. Győr, 1960, Xantus János Múzeum. 198 p. /Győri Múzeum évkönyve [Les annales du Musée de Győr], 2./

- ERDEI
(35.;41.;) — ERDEI Ferenc: A rendőrség az új demokráciában. 312-317.p. In GYARMATI György — KULCSÁR Kálmán (szerk.): *Politikai írá-sok*. Budapest, 1988, Akadémiai Kiadó. 494 p. HU-ISBN 963 05 4777 5. / Erdei Ferenc összegyűjtött művei, 1./ HU-ISSN —
- KÁLLAY
(2.;) — KÁLLAY István: Kálóz. 47-77.p. In FARKAS Gábor (szerk.): *Fejér Megyei Évkönyv 20. Községtörténeti tanulmányok*. Székesfehérvár, 1989, Fejér Megyei Levéltár. 220 + 1 p. HU-ISSN 0301-7632.
- KRISZTINKOVICH: Új irányok a büntetőjog-alkotásban. (62.;) — KRISZTINKOVICH Antal: Új irányok a büntető-jogalkotásban. *Magyar Rendőr*, VI.évf. (1939) 10.sz. (V. 15.) 219-222.p.
Különlenyomat KRISZTINKOVICH Antal: Új irányok a büntető-jogalkotásban. Budapest, 1939, Hungária Nyomda. 10+6.p. Az előadás a Pázmány Péter Tudományegyetemen tartott III. Büntetőjogi Továbbképző Tanfolyamon 1939. március 22-én hangzott el.
- KOLOZS
(35.;37.;) — KOLOZS Jenő: A demokratikus rendőrség. megszervezése. 285-296.p. In GÁSPÁR László — ZSADÁNYI Oszkár (szerk.): *Újjá-építő magyarok. Az országepítés két eszten-deje*. Budapest, 1947, Kossuth Irodalmi és Könyvkiadó Vállalat. 567p.
- LENGYEL
(11.;) — LENGYEL Alfréd: Adalékok a győri munkásmozgalmak történetéhez. VI. 295-314.p. In DÁVID Lajos (szerk.): *Arrabona. A Győri Xan-tus János Múzeum Évkönyve*. Győr, 1975, Xantus János Múzeum. 368 p. /Győri Mú-zeum évkönyve [Les annales du Musée de Győr], 17./ HU-ISSN 0571-1304.
- NAGY Dezső
(57.;) — NAGY Dezső: Két levél Móricz Zsigmond „Forró mezők” című regényéről. *Irodalomtör-téneti Közlemények*, LXXVII.évf. (1973) 5.sz. 610-612.p. HU-ISSN 0021-1486.
- NAGY György
(44.;) — NAGY György: A határrendőrség humán viszonyai 1945-1946. *Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Praesidii Ordinis)*, XV.évf. (2008) 17.sz. 37-50.p. HU-ISSN 1216-6774. A tanulmány korábbi változata 2003. november 11-én Budapesten hangzott

el a Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság által szervezett rendvédelem-történeti tudományos konferenciasorozatnak a „*A rendvédelem humán viszonyai*” című XVII. konferenciáján. A publikált tanulmány az előadás javított, bővített és átdolgozott változata.

ORGOVÁNYI
(35.;38.;)

— ORGOVÁNYI István: A politikai rendőrség létrehozása és működése a Duna-Tisza közén 1945-1946-ban. *Betekintő*, VIII.évf. (2014) 4.sz. A folyóirat csak a világhálón jelenik meg, oldalszámok nélkül. HU-ISSN 1788-7569.

Világhálón:

http://www.betekinto.hu/sites/default/files/betekinto-szamok/2014_4_orgovanyi.pdf

PAÁR
(19.;)

— PAÁR Ádám: Liberális demokráta pártok és jelöltek a Horthy-korszak győri parlamenti képviselőválasztásain. 99-118.p. In MÉSZÁROS Tamás (szerk.): ARRABONA. *A Rommer Flóris Művészeti és Történeti Múzeum Közleményei*. Győr, 2014, Rommer Flóris Művészeti és Történeti Múzeum Közleményei. 263 p. /Győri Múzeum évkönyve [Les annales du Musée de Győr], 50./ HU-ISSN 0571-1304.

TÓTH
(2.;)

— TÓTH László: Millenniumi ünnepségek. 253-296.p. In TÓTH László et al. (szerk.): ARRABONA. *Győr-Moson-Sopron Megyei Múzeumok Közleményei. Millenniumi ünnepi kiadás*. Győr, 2000, Győr-Moson-Sopron Megyei Múzeumok igazgatósága. 344 p. /Győri Múzeum évkönyve [Les annales du Musée de Győr], 38./ HU-ISSN 0571-1304.

CIKKEK

Államrendőrség
Csongrádon.
(20.;)

— Államrendőrség Csongrádon. Szerkesztőségi közlemény. *Szeged*, V.évf. (1924) 126.sz. (VI. 3.) 4.p.

Áthelyezés a rendőrségen.
(27.;)

— Áthelyezés a rendőrségen. Szerkesztőségi közlemény. *Békés*, LXIII.évf. (1931) 18.sz. (III. 4.) 2.p.

Büntetőjogi előadás-sorozat a Budapesti Pázmány Péter Tudományegyetemen.
(62.;)

— Büntetőjogi előadássorozat a Budapesti Pázmány Péter Tudományegyetemen. Szerkesztőségi közlemény. *Csendőrségi Lapok*, XXIX.évf. (1939) 5.sz. (III. 1.) 168.p.

- Büntetőjogi Tanfolyam a Budapesti Pázmány Péter Tudományegyetemen. (59.;) — Büntetőjogi Tanfolyam a Budapesti Pázmány Péter Tudományegyetemen. Szerkesztőségi közlemény. *Csendőrségi Lapok* XXVIII.évf. (1938) 4.sz. (II. 14.) 134.p.
- A GYAC jelmezbálja. (25.;) — A GYAC jelmezbálja. Szerkesztőségi közlemény. *Békés*, LXIII.évf. (1931) 11.sz. (II. 7.) 4.p.
- Győr I. kerület Krisztinkovich Antal párttonkívvüli ellenzék. (19.;) — Győr I. kerület Krisztinkovich Antal párttonkívvüli ellenzék. Szerkesztőségi közlemény. *Pesti Napló*, LXXIII.évf. (1922) 121.sz. (V. 30.) 5.p.
- Gyulai Rendőrkapitányság. Hirdetmény. (26.;) — Gyulai Rendőrkapitányság. Hirdetmény. *Békés*, LXIII.évf. (1931) 16.sz. (II. 25.) 4.p.
- HETÉNYI (66.;) — HETÉNYI Imre: Vezéreink és Árpád-házi királyaink sírja. *Magyar Nemzet*, II.évf. (1939) 98.sz. (IV. 30.) 15-16.p.
- Hivatalvizsgálat a gyulai rendőrkapitányságnál. (29.;) — Hivatalvizsgálat a gyulai rendőrkapitányságnál. *Békés*, LXIX.évf. (1937) 263.sz. (XI. 21.) 3.p.
- HOFHANESIAN (67.;) — HOFHANESIAN Eghia: A „kun Miatyánk”. *Magyar Nemzet*, II.évf. (1939) 103.sz. (V.6.) 10.p.
- Hogyan pártolt Győr a királyhoz. (18.;) — Hogyan pártolt Győr a királyhoz. Szerkesztőségi közlemény. (A *Győri Hírlap* cikkének átvétele.) *Zala*, L.évf. (1921) 247.sz. (X. 30.) 3.p.
- Ismeretlen holttest körözése. (12.;) — Ismeretlen holttest körözése. 893/1914.sz. Győr, 1914. (II. 10.) Hegedűs szolgabíró. *Vasvármegye Hivatalos Lapja*, XII.évf. (1914) 10.sz. (III. 5.) 83.p.
- Horthy miniszterei és nyugati barátaik. (47.;) — Horthy miniszterei és nyugati barátaik. *Szabad Nép*, IX.évf. (1951) 140.sz. (VI.17.) 3.p.
- KRISZTINKOVICH Antal előadása a büntetőjogi továbbképző tanfolyamon. (59.;) — Krisztinkovich Antal előadása a büntetőjogi továbbképző tanfolyamon. *Magyar Országos Tudósító*, XX.évf. (1938) 71.sz. (III. 30.) oldalszámozás nélkül.
- KRISZTINKOVICH: Ady Endre győri szerelme. (68.;) — KRISZTINKOVICH Antal: Ady Endre győri szerelme. *Pest*, III.évf. (1941) 12.sz. (I. 16.) 4.p.

- KRISZTINKOVICH Antal áthelyezése a Szegedi Kerületi Főkapitányságról a Vidéki Rendőrfőkapitányság központi hivatalához. (28.;) — KRISZTINKOVICH Antal áthelyezése a Szegedi Kerületi Főkapitányságról a Vidéki Rendőrfőkapitányság központi hivatalához. *Magyar Detektív*, VII.évf. (1932) 4.sz. (II. 15.) 46.p.
- Krisztinkovich Antal elveszett érettségi bizonyítványa helyett új bizonyítvány kiadásáról. (7.;) — Krisztinkovich Antal elveszett érettségi bizonyítványa helyett új bizonyítvány kiadásáról. (főigazgatói jelentés) *Hivatalos Közlöny*, XXIII.évf. (1915) 20.sz. (IX. 1.) 332.p.
- Krisztinkovich Antal áthelyezése a Szegedi Kerületi Főkapitányságról a debreceni kapitányságra kapitányságvezető helyettesnek. (28.;) — Krisztinkovich Antal áthelyezése a Szegedi Kerületi Főkapitányságról a debreceni kapitányságra kapitányságvezető helyettesnek. *Magyar Detektív*, VII.évf. (1932) 1.sz. (I. 1.) 13.p.
- Krisztinkovich Antal győri lakos, városi rendőrfogalmazó „Gyakorlati nyomozó szolgálat” című zsebkönyvének ajánlása. (48.;) — Krisztinkovich Antal győri lakos, városi rendőrfogalmazó „Gyakorlati nyomozó szolgálat” című zsebkönyvének ajánlása. Szerkesztőségi közlemény. *Belügyi Közlöny*, XVI.évf. (1911) 25.sz. (VI. 18.) 265.p.
- Krisztinkovich Antal halála. (5.;) — Krisztinkovich Antal halála. Szerkesztőségi közlemény. *Népszabadság*, XXIV.évf. (1966) 31.sz. (II. 6.) 15.p.
- KRISZTINKOVICH: A „kun Miatyánk” titka. (66.;) — KRISZTINKOVICH Antal: A „kun Miatyánk” titka. *Magyar Nemzet*, II.évf. (1939) 100.sz. (V. 32.) 15.p.
- Krisztinkovich Antal legfőbb elismerése. (70.;) — Krisztinkovich Antal legfőbb elismerése. *Belügyi Közlöny*, XLVI.évf. (1941) 37.sz. (VIII. 17.) 1640.p.
- KRISZTINKOVICH Antal tagfelvétele a sajókamara tagjai közé. (58.;) — KRISZTINKOVICH Antal tagfelvétele a sajókamara tagjai közé. *Budapesti Közlöny*, LXXIV.évf. (1940) 154.sz. (VII. 12.) 6.p.
- Krisztinkovich Antal tartalékos hadnaggyá kinevezése. (11.;) — Krisztinkovich Antal tartalékos hadnaggyá kinevezése. *Budapesti Közlöny*, XLVIII.évf. (1914) 2.sz. (I. 3.) 15.p.

- Krisztinkovich Antal rendes tagja a Vidéki Főkapitányság fegyelmi tanácsának. (32.;) — Krisztinkovich Antal rendes tagja a Vidéki Főkapitányság fegyelmi tanácsának. Szerkesztőségi közlemény. *Rendőr*, VII.évf. (1940) 4.sz. (II. 15.) 41.p.
- Krisztinkovich Antalné született Szász Margit halála. (3.;) — Krisztinkovich Antalné született Szász Margit halála. Szerkesztőségi közlemény. *Magyar Országos Tudósító*, XIX.évf. (1937) 193.sz. (VIII. 27.) oldalszámozás nélkül.
- Krisztinkovich Ede a Győri Ügyvédi választmányi tagja Kamara választmányi tagja. (2.;) — Krisztinkovich Ede a Győri Ügyvédi Kamara választmányi tagja. Szerkesztőségi közlemény. *Pápai Lapok*, II.évf. (1875) 9.sz. (II.27.) 80.p.
- KRISZTINKOVICH: Magyar író a magyar rendőrségről. (54.;) — KRISZTINKOVICH Antal: Magyar író a magyar rendőrségről. *Rendőr*, II.évf. (1928) 41.sz. (X. 13.) 5.p.
- KRISZTINKOVICH: A nemzetközi büntetőjog kérdése. (63.;) — KRISZTINKOVICH Antal: A nemzetközi büntetőjog kérdése.
- I.rész. *Magyar Rendőr*, VII.évf. (1940) 6.sz. (III. 15.) 66-69.p.
- II.rész. *Magyar Rendőr*, VII.évf. (1940) 7.sz. (IV. 1.) 87-88.p.
- KRISZTINKOVICH: A rendőr alakja a szépirodalomban. (56.;) — KRISZTINKOVICH Antal: A rendőr alakja a szépirodalomban. (Hozzászólás) *Magyar Rendőr*, III.évf. (1936) 4.sz. (II. 15.) 74-75.p.
- Krisztinkovich rendőrfőtanácsos lányának eljegyzése. (4.;) — Krisztinkovich rendőrfőtanácsos lányának eljegyzése. Szerkesztőségi közlemény. *Magyar Országos Tudósító*, XXI.évf. (1939) 325.sz. (XII. 22.) ? .p.
- Krisztinkovich rendőrfőtanácsos lányának esküvője. (4.;) — Krisztinkovich rendőrfőtanácsos lányának esküvője. Szerkesztőségi közlemény. *Magyar Rendőr*, VIII.évf. (1941) 1.sz. (I. 1.) 5.p.
- Krisztinkovich rendőrtanácsos előadása. (60.;) — Krisztinkovich rendőrtanácsos előadása. Szerkesztőségi közlemény. *Pesti Napló*, LXXXIX.évf. (1938) 72.sz. (V. 31.) 12.p.
- Krisztinkovich Antal részére Nemzetvédelmi Kereszt adományozása. (71.;) — Krisztinkovich Antal részére Nemzetvédelmi Kereszt adományozása. *Budapesti Közlöny*, LXXV.évf. (1941) 226.sz. (X. 5.) 13.p.

- KRISZTINKOVICH: A selyemcukorka. (11.;) — KRISZTINKOVICH Antal: A selyemcukorka. *Magyar Rendőr*, IV.évf. (1937) 15.sz. (VIII. 1.) 340-341.p.
- Krisztinkovich Antal a Vidéki Főkapitányság fegyelmi tanácsának póttagja. (32.;) — Krisztinkovich Antal a Vidéki Főkapitányság fegyelmi tanácsának póttagja. Szerkesztőségi közlemény. *Magyar Rendőr*, VI.évf. (1939) 15.sz. (VII. 15.) 322.p.
- KRISZTINKOVICH: Világnézet és büntetőjog. (59.;60.;61.;) — KRISZTINKOVICH Antal: Világnézet és büntetőjog. *Magyar Rendőr*, V.évf. (1938) 10.sz. (V. 15.) 219-223.p.
Különlenyomat KRISZTINKOVICH Antal: KRISZTINKOVICH Antal: Világnézet és büntetőjog. Budapest, 1938, Hungária Nyomda. 15+1 p. Az előadás a Budapesti Pázmány Péter Tudományegyetemen folyó háromhónapos II. Büntetőjogi Továbbképző Tanfolyamon 1938. március 30-án hangzott el.
- KRISZTINKOVICH: Ügyfelem Savanyú Józsi. (11.;) — KRISZTINKOVICH Antal: Ügyfelem Savanyú Józsi. *Magyar Rendőr*, VIII.évf. (1941) 13.sz. (VII. 1.) 206.p.
- KRISZTINKOVICH Antal (szerk): *Rendőrnapi Újság*. (51.;) — KRISZTINKOVICH Antal (szerk): *Rendőrnapi Újság*. Győr, 1921, (V. 8.) Győri Hírlap Gyorssajtója, alkalmi kiadvány.
- 31.-én megszűnik a szegedi rendőrkerületi főkapitányság. (28.;) — 31.-én megszűnik a szegedi rendőrkerületi főkapitányság. *Délmagyarország*, VII.évf. (1931) 294.sz. (XII. 29.) 5.p.
- Megszüntetett rendőrkapitányi választás. (17.;) — Megszüntetett rendőrkapitányi választás. Szerkesztőségi közlemény. *Est*, VII.évf. (1916) 17.sz. (I. 17.) 5.p.
- Rendőri büntetőbíró határozata. (21.;) — Rendőri büntetőbíró határozata. Elrendelt közzététel. *Vendéglőcsök Lapja*, XLV.évf. (1929) 7.sz. (IV. 5.) 9.p.
- A *Magyar Jogász* hírlap ismertetője Krisztinkovich Antal „Világnézet és büntetőjog” előadásáról. (60.;) — A *Magyar Jogász* hírlap ismertetője Krisztinkovich Antal „Világnézet és büntetőjog” előadásáról. *Magyar Rendőr*, V.évf. (1938) 8.sz. (IV. 15.) 204.p.

- MÓRICZ: Magyar író a magyar rendőrségről. (55.;) — MÓRICZ Zsigmond: Magyar író a magyar rendőrségről. *Rendőrr*; II.évf. (1928) 42.sz. (X. 20.) 5.p.
- SZELECSÉNYI (22.;) — SZELECSÉNYI Andor: Jubilál az államrendőrség. *A magyar detektív*, IV.évf. (1929) 21.sz. (XI. 1.) 3-12.p.
- VAJDA: A rendőr alakja a szépirodalomban. (56.;) — VAJDA Árpád: A rendőr alakja a szépirodalomban. *Magyar Rendőr*, III.évf. (1936) 1.sz. (I. 1.) 3-4.p.
- A vidéki államrendőrségek főkapitánya Nyíregyházán. (29.;) — A vidéki államrendőrségek főkapitánya Nyíregyházán. Szerkesztőségi közlemény. *Szabolcsi Hírlap* II.évf. (1934) 13.sz. (I. 18.) 3.p.

SEMATIZMUSOK

- ACSAY (szerk.): *Értesítő Pannonhalmi Szent Benedek-Rend Győri Főgimnáziumáról az 1895-1896. isk. év végén.* (7.;) — ACSAY Ferenc (szerk.): *Értesítő Pannonhalmi Szent Benedek-Rend Győri Főgimnáziumáról az 1895-1896. isk. év végén.* Győr, 1896, Győregyháamegye. 241 p.
- ACSAY (szerk.): *Értesítő Pannonhalmi Szent Benedek-Rend Győri Főgimnáziumáról az 1902-1903. isk. év végén.* (7.;) — ACSAY Ferenc (szerk.): *Értesítő Pannonhalmi Szent Benedek-Rend Győri Főgimnáziumáról az 1902-1903. isk. év végén.* Győr, 1903, Győregyháamegye. 54 + 208 p.
- A Budapesti Királyi Magyar Tudományegyetem Almanachja az MCMV. - MCMVI. tanévre.* (10.;) — *A Budapesti Királyi Magyar Tudományegyetem Almanachja az MCMV. - MCMVI. tanévre.* Budapest, 1906, Magyar Királyi Tudományegyetem. 304 p.
- A Budapesti Királyi Magyar Tudományegyetem Almanachja az MCMVII. - MCMVIII. tanévre.* (10.;) — *A Budapesti Királyi Magyar Tudományegyetem Almanachja az MCMVII. - MCMVIII. tanévre.* Budapest, 1908, Magyar Királyi Tudományegyetem. 316 p.
- KOCSIS (9.;) — KOCSIS Lénárd: *A Budapestvidéki Tanterület Pannonhalmi Szent Benedek-Rend Győri Katolikus Czuczor Gergely Gimnáziumának értesítője az 1932-33. iskolai évről.* Győr, 1933, Győregyháamegye. 111 p.

- Magyarország tiszti cím és névtára 1916.* (50.;) — *Magyarország tiszti cím és névtára 1916.* XXXV.évf. Budapest, 1916, Magyar Királyi Statisztikai Hivatal. 1088 p.
- Magyarország tiszti cím és névtára 1917.* (50.;) — *Magyarország tiszti cím és névtára 1917.* XXXVI.évf. Budapest, 1917, Magyar Királyi Statisztikai Hivatal. 1092 p.
- Magyarország tiszti cím és névtára 1918.* (17.;) — *Magyarország tiszti cím és névtára 1918.* XXXVII.évf. Budapest, 1918, Magyar Királyi Statisztikai Hivatal. 848 p.
- Magyarország tiszti cím és névtára 1944.* (69.;) — *Magyarország tiszti cím és névtára 1918.* LI.évf. Budapest, 1944, Magyar Királyi Statisztikai Hivatal. 1062 p.

ÉVKÖNYVEK

- ENYVVÁRI (61.;) — ENYVVÁRI Jenő (szerk.): *A Fővárosi Könyvtár Évkönyve IX. 1939.* Budapest, 1940, Budapest Székesfőváros Házinyomdája. 349 p.

ZSEBKÖNYVEK

- KRISZTINKOVICH Antal: *Gyakorlati nyomozó szolgálat. Zsebkönyv nyomozó közegek számára.* (48.;) — KRISZTINKOVICH Antal: *Gyakorlati nyomozó szolgálat. Zsebkönyv nyomozó közegek számára.* Budapest, 1911, Pallas. 90 p.
- Magyar Királyi Állami Rendőrség. 1930. (23.;) — Magyar Királyi Állami Rendőrség. Szerkesztőségi közlemény. 336-341.p. In PINCZÉS Zoltán (szerk.): *A Magyar Királyi Csendőrség Zsebkönyve 1930.* Budapest, XXXVIII.évf. 1930, Csendőrségi Lapok. 360 p.
- Magyar Királyi Állami Rendőrség. 1931. (24.;) — Magyar Királyi Állami Rendőrség 1931. Szerkesztőségi közlemény. 347-352.p. In PINCZÉS Zoltán (szerk.): *A Magyar Királyi Csendőrség Zsebkönyve 1931.* Budapest, XXXIX.évf. 1931, Csendőrségi Lapok. 373 p.

NAPTÁRAK

- SZÖGYI (1.;) — SZÖGYI G. Vilmos: *Hölgyek és urak győri ezredévi naptára az 1898-as évre.* Győr, 1897, Pannónia könyvnyomda. 203 + 33 p.

DOKUMENTUMGYŰJTEMÉNYEK

- SZÜCS (39.;42.;) — SZÜCS László (szerk.): *Dálnoki Miklós Béla kormányának (Ideiglenes Nemzeti Kormány) minisztertanácsi jegyzőkönyvei 1944. december 23. - 1945. november 15.* Budapest, 1997, Magyar Országos Levéltár. A. kötet 715 p. HU-ISBN 963 63 1080 7. B. kötet 790 p. HU-ISBN 963 63 1081 5. /Forráskiadványok, 28./ HU-ISSN 0073-4055.

EGYÉB

- GALAMBOS: I.köt. , II.köt. (52.;) — GALAMBOS Ferenc (szerk.): *Az „Élet” írói és írásai 1909-1944.* Budapest, 1956. I. Kötet: *Az Élet írói 1909-1944.* 351p. II. Kötet: *Az Élet írásai 1909-1944.* 500 p.

LEVÉL- IRAT-ÉS DOKUMENTUMTÁRAK

- MNL.OL.K428. (41.;) — MNL. (Magyar Nemzeti Levéltár) OL. (Országos Levéltár) K428 (Könyvgyűjtemény 1920-1949)
- MNL.OL.X.szekció. (2.;) — MNL. (Magyar Nemzeti Levéltár) OL. (Országos Levéltár) X.szekció (Mikrofilm-tár)

JOGSZABÁLYOK

- 1/1919. (III. 19.) BN.r. (13.;) — 1/1919. (III. 19.) BN.r. A Vörös Őrség felállítására.
Belügyi Közlöny, XXIV.évf. (1919) 18.sz. (IV. 6.) 719-720.p.
- 5 047/1919. (X. 1.) ME.r. (16.;) — 5 047/1919. (X. 1.) ME.r. a rendőrség átalakításáról.
Magyarországi Rendeletek Tára, LIII.évf. (1919) I.füzet. 752-767.p.
- 14 530/1919. (VIII. 15.) HM.r. (15.;) — 14 530/1919. (VIII. 15.) HM.r. A tiszteknek (tiszjelölteknek) hadapródjelölteknek és hasonló állásúaknak a forradalmi mozgalmak keletkezése óta tanúsított magatartásának igazolása tárgyában.
Rendeleti Közlöny a Magyar Királyi Nemzeti Hadsereg Számára. Szabályrendeletek. – évf. (1919) 52.sz. (VIII. 16.) 193-197.p.
- 60 714/1920. (IV. 20.) HM.r. (15.;) — 60 714/1920. (IV. 20.) HM.r. Igazoltak.
Rendeleti Közlöny a Magyar Királyi Nemzeti Hadsereg Számára. Személyes ügyek. – évf. (1920) 30.sz. (IV. 24.) 659.p.

- 242 000/1924. (1925. II. 5.) BM.r. — 242 000/1924. (1925. II. 5.) BM.r. A Magyar Királyi Állami Rendőrség létszámegyesítése és az egységes létszámba foglalt fogalmazói és főlügyelői karbeli tisztviselők új rangsorának megállapítása.
Belügyi Közlöny, XXX.évf. (1925) 15.rendkívüli szám. (IV. 9.) 269.p.
- 10 923/1929. (XI. 15.) HM.r. — 10 923/1929. (XI. 15.) HM.r. Magyarország Főméltóságú Kormányzója a magyar királyi miniszterelnöknek a minisztérium nevében tett előterjesztésére Budapesten 1929. évi május hó 26.-án kelt magas elhatározásával háborús emlékérmét alapítván a magyar királyi miniszterelnök előterjesztésére annak alapszabályait Budapesten, 1929. évi november hó 14. napján kelt magas elhatározásával jóváhagyni méltóztatott.
Honvédségi Közlöny, Személyes ügyek. LV.évf. (1929) 30.sz. (XI. 16.) 207-208.p.
- 6 500/1931. (XI. 30.) ME.r. — 6 500/1931. (XI. 30.) ME.r. a rendőrség szervezeti változásairól.
Magyarországi Rendeletek Tára, LXV.évf. (1931) XII.füzet. 1533-1534.p.
- 2 978/1934. (X. 8.) HM.kr. — 2 978/1934. (X. 8.) HM.kr. Magyarország Főméltóságú Kormányzója legfelsőbb elhatározása az Osztrák Háborús Emlékérem megszerzése a hivatásos állományú és a hivatásos állományból származó tisztek, tisztjelöltek, valamint a tényleges viszonybeli és nyugállományú legénység részére.
Honvédségi Közlöny. Személyes ügyek. LXI.évf. (1934) 19.sz. (X. 15.) 187.p.
- 6 070/1938. (VIII. 26.) ME.r. — 6 070/1938. (VIII. 26.) ME.r. A sajtókamara felállításáról.
Magyarországi rendeletek Tára, LXXII.évf. (1938) 2.sz. 982-1015.p.
- 73 927/1939.VI.a. (VI.30.) BM.r. — 73 927/1939.VI.a. (VI.30.) BM.r. „Személyi Hírek” rovatban hivatkozásként szerepel cím nélkül. (Az eredeti rendelet nem lelhető fel.)
Budapesti Közlöny, LXXIII.évf. (1939) 153.sz. (VII.9.) 1.p.

- 676/1940.eln. (VI. 27.) — 676/1940.eln. (VI. 27.) BM.r. „Személyi Hírek” rovatban hivatkozásként szerepel cím nélkül. (Az eredeti rendelet nem lelhető fel.)
Budapesti Közlöny, LXXIV.évf. (1940) 150.sz. (VII.7.) 1.p.
- 56 942/1940. (X. 7.) — 56 942/1940. (X. 7.) HM.r. Magyarország Főméltóságú Kormányzója legfelsőbb elhatározása Erdélyi Emlékérem alapítására.
Honvédségi Közlöny, Személyes ügyek. LXVII.évf. (1940) 30.sz. (X. 7.) 351.p.
- 111 593/1940.VI.a. (XII.30.) — 111 593/1940.VI.a. (XII. 30.) BM.r. „Személyi Hírek” rovatban hivatkozásként szerepel cím nélkül. (Az eredeti rendelet nem lelhető fel.)
Budapesti Közlöny, LXXV.évf. (1941) 4.sz. (I.5.) 1.p.
- Legfelsőbb elhatározás a „Nemzetvédelmi Kereszt” elnevezésű kitüntetés alapításáról. (71.) — Legfelsőbb elhatározás a „Nemzetvédelmi Kereszt” elnevezésű kitüntetés alapításáról. *Magyarországi Rendeletek Tára*, LXXIV.évf. (1940) I.köt. 3149.p.
- 4 840/1945. (VII.11.) — 4 840/1945. (VII.11.) ME.r. ideiglenes nemzeti kormány rendelete. A nemzetvédelmi kereszt jelvényének, valamint a felvidéki, erdélyi és délvidéki emlékérmek viselésének megtiltásáról.
Magyarországi Rendeletek Tára, LXXIX.évf. (1945) 573-574.p.
- 7 443/1945. ME.r. — 7 443/1945. ME.r. „Személyi Hírek” rovatban hivatkozásként szerepel cím nélkül. (Az eredeti rendelet nem lelhető fel.)
Rendőrségi Közlöny, I.évf. (1945) 10.sz. (XI. 15.) 209.p.
- 81 017/1944. (1945.I.7.) — 81 017/1944. (1945.I.7.) HM.kr. A Nemzetvédelmi Kereszt eltörlése.
Csendőrségi és Rendőrségi Közlöny, XXX.évf. (1945) 2.sz. (II. 1.) 16.p.
- 140 081/1945. (VIII.6.) — 140 081/1945. (VIII.6.) BM.r. A magyar államrendőrség tagjainak állománycsoportokba besorolása és új elnevezés megállapítása tárgyában.
Rendőrségi Közlöny, I.évf. (1945) 1.sz. (IX. 1.) 6-8.p.

- 145 389/1945. (VIII. 17.) — 145 389/1945. (VIII. 17.) BM.r. a magyar
BM.r. határrendőrség felállítása tárgyában.
(43.;) *Rendőrségi Közlöny*, I.évf. (1945) 9.sz.
180-183.p.
- 232 049/1946. (V. 27.) — 232 049/1946. (V. 27.) BM.r. „Személyi
BM.r. Hírek” rovatban hivatkozásként szerepel
(36.;42.;) cím nélkül. (Az eredeti rendelet nem lelhető
fel.)
Rendőrségi Közlöny, II.évf. (1946) 12.sz.
(VI. 1.) 366.p.

PARÁDI József*

A trianoni békediktátum és a magyar határőrizet

Absztrakt

A trianoni békediktátum olyan kiszolgáltatott helyzetbe hozta a Magyar Királyságot, hogy a kisantant fenyegetettségének az enyhítése érdekében kénytelen volt az ország határőrizetét a belügyi tárcától a honvédelmi tárca kompetenciájába helyezni, bár ezt kezdetben csak rejtett módon tehette meg. Az ország védhetőségének az elősegítése számos nehézségbe ütközött, amelyet a magyar vezetés csak furfangos módon tudott áthidalni.

Kulcsszavak:

trianoni békediktátum ; magyar határőrizet ; Magyar Királyi Vámórség ;
határkerület ; határsáv

Abstract

The dictated peace treaty of Trianon put Royal Hungary in an exposed position like that the little entente menace the interest of his allevation, that's why Hungary border surveillance because the home affairs valet of the national defence's competention and the country leaders have done it to hidden initially. The promotion of the country defensible several met with difficulties, that the Hungarian leadership could on tricky manner only to overcome.

Keywords:

dictated peace treaty of trianon ; hungarian border surveillance ;
Hungarian Royal Customs ; border district ; border strip of land

*

- *Open Researcher and Contributor ID* = Nyílt Kutató és Közreműködő Azonosító (**ORCID**)

<https://orcid.org/0000-0003-3368-2944>

Institutional attachements = Szerző intézményi kötődései :

- *Bertalan Szemere Scientific Society of History of Hungarian Law Enforcement* = Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság

- *Eötvös Loránd University Faculty of Law History of National Law Department* = Eötvös Loránd Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar Magyar Állam- és Jogtörténeti Tanszék

- *National University of Public Service Faculty of Law Enforcement* = Nemzeti Közszerológiai Egyetem Rendészettudományi Kar

@: paradi.jozsef@gmail.com

DOI : 10.31626/HU-EISSN2530094X.VTOM.63-92.p

A trianoni békediktátum elcsatolta Magyarország területének mintegy 2/3-át a lakosságának pedig közel 50 százalékát. Több mint 1000 éves rokoni, gazdasági, kulturális közösségeket és infrastruktúra hálózatot stb. metszett át az új határvonal. A Kárpát-medencében a magyar etnikum milliós nagyságrendben jutott kisebbségbe, másodosztályú állampolgári sorba anélkül, hogy elhagyta volna ősei földjét. A Magyar Királyság a középhatalom erejű Osztrák-Magyar Monarchia társországból a térség kiszolgáltatott társországává vált.¹

A győztesek szándéka nyilvánvalóan az ellentétek kialakítása volt a Kárpát-medencében, hogy ily módon könnyebben érvényesíthessék akaratukat a térségben. A megcsonkított Magyar Királyság helyzetét tovább súlyosbították azok a békediktátumbeli előírások, amelyek 35 000 főben maximalizálták a magyar haderő létszámát, egyben pedig eltiltották a technikai fejlesztésektől.²

Ezek a körülmények döntően nem az ország belső viszonyainak a változásából fakadtak, hanem idegen hatalmak cselekedeteinek a következményei voltak ugyan, azonban mégis döntő befolyást gyakoroltak a magyar határőrizetre.

Az általános körülmények lényegi módosulásai³ mellett döntően változott meg maga az államhatár is.

A történelmi Magyarország határainak a hossza 4 166 km volt, ezen belül:

- az Osztrák Császárság és a Magyar Királyság közös külső határvonalának a hossza 2 083 km (50 %);
- a Bosznia-Hercegovinával közös határ 583,2 km hosszú (14 %);
- a fiumei határszakasz pedig 208,3 km volt (5 %).⁴

Ezen határszakaszok hossza összesen 2 874,5 km volt, amely a történelmi Magyarország teljes határszakaszának a 69 %-át tette ki. A történelmi Magyarország határainak tehát csaknem 70 %-án semmilyen határőrizetet sem kellett megvalósítani, mivel ezek a határszakaszok abszolút átjárhatóak voltak, azokon bárhol, bárki és bármikor ellenőrzés nélkül átléphetett.

Az útlevelelről szóló 1903. évi törvényi szabályozás szerint

a magyar alattvalók — a kötelező sorkatonai szolgálatot teljesítők és a körözés alatt állók, illetve a szabadságvesztés büntetésre elítéltek kivételével — bármikor, bárhová szabadon utazhattak amihez útlevélre sem volt szükségük. A magyar állam a kölcsönöség elve alapján szabályozta a témakört. Azon államok polgáraitól igényelte a magyar állam az útlevelet, amely országok a magyar állampolgárokkal szemben ilyen elvárásokat támasztottak. A jogszabályban foglaltak gyakorlati megvalósítását pedig a belügyminisztériumra bízta a törvény.⁵

Az Osztrák-Magyar Monarchián belül — a tízévente megújított vámszerződések miatt — a belső határokon nem létezett vám.⁶

A Magyar Királyságnak az Osztrák-Magyar Monarchia határvonalalaival egybeeső határai vám- és útlevélkötelesek voltak. A Román Királyság és a Szerb Királyság egyaránt útlevélhez kötötte az idegen államok polgárainak országa területére lépésének engedélyezését. Egyben pedig — mivel a két királyság egyike sem tartozott az Osztrák-Magyar Monarchia vámszövetségéhez — a határokon keresztül szállított áruk vámkötelesek voltak.

Bosznia-Hercegovina helyzete speciális volt. A tartományt az Osztrák-Magyar Monarchia 1878-ban okkupálta, majd 1908-ban annektálta. Az Osztrák-Magyar Monarchia 1879. IV. 21-én egyezményt kötött Törökországgal, mely szerint a szultán szuverenitása a tartomány felett ugyan sértetlen maradt, azonban az adminisztrációról és az igazgatásról a dunai monarchia gondoskodott. Ezen egyezmény „Az 1878. évi berlini kongresszuson létrejött szerződés 25. cikkelyére támaszkodott: »Bosznia-Hercegovina tartományokat Ausztria-Magyarország fogja megszállni és kormányozni« E szerződés, illetve egyezmény alapján azonos szövegű törvényt hozott az osztrák, illetve a magyar törvényhozás, melynek értelmében Bosznia-Hercegovinát bekapcsolták a dualista Osztrák-Magyar Monarchia egységes vámterületébe.”⁷

A két tárország országgyűlései a törvényekben rögzítették, hogy a dualista Monarchia és a tartomány közötti határőrizet megszűnik, egyben pedig a tartománynak Szerbiával,

Törökországgal és Montenegróval közös határain határőrizet kerül kialakításra. A tartományra kiterjesztették az Osztrák-Magyar Monarchia vámszövetségét. Ennek megfelelően, — ahogyan a két társország is úgy — Bosznia-Hercegovina vámbevételét is a közös ügyek költségeinek a fedezésére fordították, bár e bevételből 600 000 forintot az igazgatási költség fedezéseként használtak fel. A tartományra kiterjesztették az Osztrák-Magyar Monarchia mindkét országában azonos adókat (só, dohány, szesz, cukor), a dualista Monarchia pénz-, mérték- és szabadalmi rendszerét stb.

A tartományt tehát nem csatolták az Osztrák-Magyar Monarchia egyik társországához sem az annexiót követően sem, hanem azt továbbra is a két országgyűlés a közös pénzügyminiszter által igazgatta. Emellett pedig Bosznia-Hercegovina korlátozott jogkörű „alkotmányt” is (tartományi statútum) kapott 1910-ben. A közigazgatást ugyan a tartománygyűlés felügyelte, azonban a tartomány legfelsőbb igazgatásáért továbbra is a pénzügyminiszter volt felelős. Mivel pedig az annexióval a török szultán felségjoga megszűnt, a tartományra is kiterjesztették az általános védkötelezettséget az Osztrák-Magyar Monarchia két társországában bevezetettek szerint.⁸

A 833,2 km (20 %) román — a határhossz már a moldovai és a havasalföldi fejedelemségek 1859-1862 között megvalósult egyesülését megelőzően is fennállt — és a 458,26 km (11%) határszakaszon folyt csupán határőrizet, mivel ezeken a határokon a személyforgalom útlevél-, az áruforgalom pedig vámköteles volt.⁹

Magyarország és Horvátország határán ugyancsak nem létezett határőrizet, mivel Horvátország Magyarországon belül élvezett autonómiát. Horvátországot a Magyar Szent Korona alá tartozó területnek tekintették.

A történelmi Magyarország határai döntően természetes határok voltak. Az útlevél-, illetve vámköteles magyar-román és magyar-szerb határ pedig teljes hosszában természetes határ volt. A személy- és áruforgalom hagyományosan a Kárpátok gerincének a hágóin, illetve a folyók átkelőin valósult meg.

Lényegében ezeket a zónákat kellett fokozottan ellenőrizni. Az érintett határvonalak többi részének az őrzése már nem igényelt jelentős technikai és személyi ráfordítást, mivel a természeti akadályok eleve nehezítették, illetve a kedvezőtlen évszakokban szinte lehetetlenné tették a határokon való átjutást.¹⁰

Magyarország többi — 2 083 km hosszú, az összes határvonal 69 %-át alkotó — határán csak az I. világháború előtti években jelentek meg a Magyar Királyi Határrendőrség alakulatai. Ez a diszlokáció rendkívül gyér volt és a terület személyi állományának a térségbe helyezett tagjainak a létszáma is csekély volt. Lényegében nem is lehet az ott folytatott tevékenységet határőrizetnek, legfeljebb határfelügyeletnek nevezni. A jogi lehetőségek is a 2 083 km hosszú határon szolgálatot teljesítő hozzávetőlegesen 100-150 főnyi határrendőr számára csupán az tette lehetővé, hogy a határforgalomból az illetéktelen személyeket és a Magyar Királyságban a terjesztéstől eltiltott nyomtatványok kiszűrését több-kevesebb sikerrel valósítsa meg.¹¹

A határőrizet — amely összefonódott a határok védelmével — hagyományosan az uralkodó felségjogai közé tartozott. Az ipari forradalom nyomán azonban módosultak a harc megvívásának a technikai és szervezeti feltételei. Először Karl von CLAUSEWITZ fogalmazta meg — a „*Vom Kriege.*” (A háborúról.) című művében, amely a XIX. század utolsó negyedében magyar nyelven is megjelent — az eredményes védelmi és támadó műveletek megvalósításához szükséges erő és eszközkoncentráció témáját. Nyugat-Európában kezdődött el az a folyamat amely arra irányult, hogy a haderő kivonuljon a határőrizetből. Az Osztrák-Magyar Monarchiában a kiegyezéshez kapcsolódó haderőreform kapcsán került előtérbe a téma.¹²

A hadseregek vezetői Európa-szerte azért kívántak kivonulni a határőrizetből, mert a határőrizeti feladatok eredményes megvalósítása érdekében e teendők teljesítésére igénybe vett csapatoktól be kellett vonni a nehézfegyverzetet és a személyi állományt a határ mentén hosszan elnyúló viszonylag keskeny sávban kellett elhelyezni apró szervezeti egységekre

bontva. Ezek a körülmények pedig az érintett csapatok harcértékét rendkívül erőteljesen mérsékeltek.¹³

Magyarországon a határőrizet haderőtől való elkerülésének volt még egy aspektusa, nevezetesen ezzel a határőrizet be sem került a közös ügyek közé, hanem a két társország kompetenciáját gyarapította. A másik vonzata pedig az volt, hogy végre megnyugtatóan rendeződhetett a katonai határőrvidék témája. A törökök elleni védekezés céljából az Adriától Bukovináig húzódó határőrvidék amúgy is foghíjassá vált az 1848-1849-es magyar forradalom és szabadságharc nyomán. A HABSBURG-hatalom ugyanis az 1848-1849-es magyar forradalom és szabadságharc mellé álló alakulatokat feloszlatta.

Ettől eltekintve azonban a katonai határőrvidék a magyar nemzet és a HABSBURG-hatalom viszonyában hagyományosan neuralgikus téma volt. A magyar országgyűlés permanens módon vetette fel a katonai határőrvidéken elterülő birtokok visszajuttatását a tulajdonosaiknak, illetve e területen a vármeigyék jogainak a helyreállítását. A HABSBURGok ugyan ennek az igénynek a jogszerűségét minden alkalommal elismerték, azonban a megvalósítástól — a török veszélyre hivatkozva — elzárkóztak. A kiegyezés után lehetőség nyílt — a kiegyezés szellemiségével amúgy is nehezen összegyeztethető — katonai határőrvidék felszámolására, a térség és lakosai visszaintegrálására a polgári rendszerbe. Ez természetesen nem valósulhatott meg egyik napról a másikra, hiszen az itt élő családok adómentességet élveztek amiért a család egyik férfi tagjának fegyverben kellett állnia. A polgári közigazgatás helyett pedig a térséget a katonai közigazgatás uralta. A katonai határőrvidék felszámolása 1872-ben kezdődött és 1886-ra fejeződött be.¹⁴

Nem egy lépésben ugyan, hanem az 1880-as évek második feléig elhúzódó folyamat eredményeként a határőrizet kikerült a haderő feladatköréből. A magyar kormányok is fokozatosan, több ütemben építették ki a rendvédelmi testületeken nyugvó határőrizetet. A kormányok azoknak a rendvédelmi testületeknek a vámhatármenti alakulataihoz telepítették a határőrizeti részfeladatokat, amely testületek alapfeladatrendsze-

re többé-kevésbé harmonizált az adott határőrizeti részfeladattal. Ily módon került a határvonal őrzésének a feladata a Magyar Királyi Pénzügyőrség azon szakaszaihoz, amelyeknek a működési területe érintkezett a vámhatárvonallal. A kiegyezés után ez volt az egyetlen fegyveres rendvédelmi szervezet, amely az érintett határszakaszok teljes hosszában jelen volt. A határforgalom ellenőrzését a határátkelőhelyekhez — korabeli terminológia szerint a határkapukhoz — közel eső városok rendőrségeinek kikülönített csoportjai végezték. A határrend betartatása, illetve a határőrizetben résztvevők teendőinek a felügyelete és összehangolása céljából a vámhatárvonallal rendelkező határmenti járásokban határmenti szolgabírói ki- rendeltségeket állítottak fel. Ez a rendszer egészült ki 1891-ben a határszéli csendőrséggel, majd 1906-ban a Magyar Királyi Határrendőrséggel.¹⁵

A dualizmus időszakában a magyar határőrizeti struktúra nem csupán új szervezetek bevonása által gyarapodott, hanem a határőrizetben résztvevő testületek szervezete, metodikája is fejlődött. Az önkormányzati vezéreeltségű és a polgári fegyveres őrtestület dominanciájú határőrizet — a magyar rendvédelmi modell fejlődési irányával összhangban — eljutott a központi államhatalom által közvetlenül felügyelt és a katonailag szervezett fegyveres őrtestület dominanciájával működő tevékenységig.¹⁶

Az I. világháború előtt az utolsó békeévben a magyar határőrizetben három, a központi államhatalomnak közvetlenül alárendelt fegyveres őrtestület tevékenykedett.

A Magyar Királyi Határrendőrség közel félezer fős személyi állományával a távolsági határforgalom ellenőrzését és a társ határőrizeti szervek koordinációját, valamint a határrend betartatásának a teendőit látta el. A testület felállításkor átvette a létrehozásakor megszüntetett határmenti szolgabírói ki- rendeltségek teendőit, illetve a határmenti városok önkormányzati rendőrségeinek a határkapuknál szolgálatot teljesítő csoportjait. A testület feladatkörébe tartozott még a társrendvédelmi szervezetek határmenti alakulatainak határőrizeti teendőkbe való bevonása a vonatkozó törvényben foglalt helyze-

tek létrejöttekor és az ugyancsak jogszabályokban meghatározott módon. A Magyar Királyi Határrendőrség alapfeladatát alkotta a határőrizet.¹⁷ **(I.sz. melléklet)**

A Magyar Királyi Csendőrség 1 392 fővel a határvonal őrzésében és a határforgalom ellenőrzésében teljesített szolgálatait által vett részt a határőrizetben. A testület határőrizeti feladatait a vámhatárvonallal is rendelkező csendőr kerületekben szakszolgálati jelleggel működő határszéli csendőrség által teljesítette. A határszéli csendőrség szervezetében — a határőrizeti teendők eredményes végrehajtása érdekében — olyan speciális szervezeti elemeket is kialakítottak, mint például a kiküldönített törzsisztek és a nyári őrs, amelyek az ország belsejében szolgálatot teljesítő csendőrség szervezetében nem fordultak elő. Emellett a határszéli csendőrök a járőrszolgálatot a mélységi területen szolgálatot teljesítő társaiktól némileg eltérő módon valósították meg. A határszéli csendőrség személyi állománya a határőrizeti teendőit a csendőrségi alapfeladatok teljesítése mellett valósította meg.¹⁸ **(II.sz. melléklet)**

A Magyar Királyi Pénzügyőrség mintegy 600 a határvonal őrzése által vett részt a határőrizetben, mely szolgálati feladatot a vámhatárvonallal rendelkező működési területű pénzügyőr szakaszok által teljesítette. A határőrizetben résztvevő pénzügyőrök a határőrizeti teendőiket a pénzügyőrségi alapfeladataik teljesítése mellett valósították meg.¹⁹

Emellett a dualizmuskori magyar határőrizetben részt vettek még az állami humán- és az állami állatorvosi rendszer szervezeti egységei, a fiúmei révkirendeltség, továbbá a vámhivatalok egy része, valamint az érintett erdőhatásokok fegyveres tagjai is.²⁰ **(III.sz. melléklet)**

A dualizmuskori magyar határőrizet békeidőben a haderőtől függetlenül működött, a kormány felügyeletével, a határőrizeti feladatokat pedig a rendvédelmi testületek valósították meg.

A magyar határőrizet több lépcsős volt. Az egyik lépcsőt a Magyar Királyi Pénzügyőrség határmenti szakaszai, a másik lépcsőt pedig a határszéli csendőrség őrsői alkották. A határ e ké lépcsős őrzésén belül a csendőrs és a pénzügyőr járőrök is

több vonalasan helyezkedtek el a határsértők valószínű mozgási idejében és helyén. Emellett a járőröket látó- és hallótávolságba vezényelték, így szükség esetén egymás segítségére siethettek.

A természetes határok többé-kevésbé behatárolták a jogellenes határátlépésre törekvők mozgásának a helyszínét. Ezért ezekre a térségekre (hágókra és átkelőhelyekre) a nyári időszakban — amikor egyáltalán közlekedni lehetett — a határszéli csendőrség személyi állományának egy részét a helyszínre telepítették. Ily módon a járőrök szolgálati idejük döntő többségét a veszélyeztetett helyeken tölthették el. Szolgálati idejük jelentős részét nem kellett a tetemes időt igénybe vevő ki-, illetve bevonulásukkal eltölteniük. Állandó őrsöket azért nem telepítettek ezekbe a térségekbe, mert a téli időszakban a járhatatlanná váló terepen teljesen felesleges lett volna a rend fenntartására, illetve a határvonal őrzésére hivatott szervezet tagjainak a folyamatos jelenléte.²¹

Háború esetére azonban megszervezték a katonai határőrizetre való áttérést. Erre az 1912. évi kivételes hatalomról szóló törvény létrejötte után kerülhetett sor. Az I. világháború előtt Európa-szerte létrehozták a kivételes hatalomról szóló törvényeket. Alapvetően két féle modell érvényesült e téren. A brit minta szerint a kivételes hatalom — amely a mai fogalmaink szerinti emberi szabadságjogok szűkítését és a gazdasági erőviszonyoknak a fegyveres harc szolgálatába állíthatósága jogi feltételeinek a kialakítását, illetve azok alkalmazhatóságát jelentette — a kormány határhörébe került. A német minta szerint e jogkört a haderő gyakorolta. Az Osztrák-Magyar Monarchia Osztrák Császárság társorszáágában a német, a Magyar Királyság társorszáágában pedig a brit mintát követték.²²

A magyar jogrend szerint tehát — egyrészt a kiegyezésből fakadóan, másrészt pedig a kivételes hatalomról szóló törvényi szabályozásban foglaltak szerint — a rendvédelem és annak részeként a határőrizet békében és háborúban egyaránt a kormány felügyelete alá tartozott. A hadműveleti területeken azonban a magyar és az osztrák szabályozás szerint is a haderőt tekintették a kivételes hatalom „birtokosának”. Ebből fa-

kadóan pedig annak az országnak a magyarországi határmenti magyar területe — mivel a hadba lépéssel hadműveleti területté vált — a haderő felügyelete alá került. Ezekre a térségekre vonatkozóan — a területileg illetékes hadtest-parancsnokságok vezérkari osztályai — már békeidőben kidolgozták a katonai határőrizetre való áttérés terveit. E tervekben a határőrizeti szervek fontos, egyben pedig a békeidőszaktól jelentősen eltérő feladatot kaptak. Ezek eredményes teljesítésére való felkészítés pedig már a békeidőszakban elkezdődött.²³

Ez volt a magyar határőrizet dualizmuskori öröksége. Ez a hagyaték azonban meglehetősen szétzilált állapotba került a vesztes háború és a magyarországi tanácsköztársaság tevékenysége nyomán. A tapasztalatok azonban vitathatalnul rendelkezésre álltak. A magyarországi tanácsköztársaság bukása és a trianoni békediktátum létrejötte között két féle nézet alakult ki a magyar határőrizet újjászervezése tekintetében. Voltak, akik — tekintettel a megváltozott körülményekre — új és katonai jellegű alapokra kívánták helyezni a magyar határőrizetet. Ezzel szemben a magyar katonai vezetés ezt elhamarkodottnak tartotta. Álláspontjuk szerint bölcsőbb, ha a reorganizációra a békeszerződés nyomán fog sor kerülni, mert ekkor már reagálni lehet a békeszerződésben foglaltakra is.²⁴

A katonai vezetés álláspontja érvényesült. A demarkációs vonalakon a Nemzeti Hadseregtől a Magyar Királyi Csendőrség vette át a határőrizeti teendőket 1921. IV. 25-én. A Magyar Királyi Csendőrség azonban nem volt abban a helyzetben, hogy a demarkációs vonalak őrzéséhez szükséges teljes létszámot biztosítsa a csendőrség személyi állományából. Ezért a Nemzeti Hadsereg kötelékéből mintegy 1 500 főt vezényeltek a Magyar Királyi Csendőrséghez, hogy a legszükségesebb határőrizeti feladatok ellátásához a minimális létszám rendelkezésre álljon. Őket hívták pótcsendőröknek. A trianoni békediktátum létrejöttéhez kapcsolódóan pedig új határőrizeti struktúrát alakított ki a magyar vezetés.²⁵

Az új határőrizeti szervezet a Magyar Királyi Vámőrség volt. Ezt a szervezetet — elhúzódó tárcaközi egyeztetés nyomán, a haderő vezetése koncepciójának megfelelően — kato-

nailag szervezett őrtestületként hozták létre. A trianoni békediktátum utáni magyar rendvédelmi modellben két olyan szervezet bukkant fel, amely a dualizmuskori magyar rendvédelem időszakában még nem létezett. E szervezetek a Magyar Királyi Vámőrség és a Magyar Királyi Folyamőrség volt.²⁶

A folyamőrség legális feladatát a vízrendészet alkotta. A szervezet a belügyi tárca felügyelet alá tartozott, rejtetten azonban a testületet a Magyar Királyi Honvédséghez kötötték. A Magyar Királyi Folyamőrség rejtett feladatai a dualizmuskori haditengerészet dunai flottillájához álltak a legközelebb. A vámőrség legális feladata a határőrizet volt, a testület pedig a pénzügyi tárca kompetenciájába tartozott. A testület nevében ugyan szerepelt a vámőrség kifejezés, azonban vámkezelési feladatai nem voltak. Annyi köze volt csupán a vámhoz, hogy a vámhatárokat őrizte. A trianoni békediktátum után azonban — a dualizmuskori helyzettel ellentétben — a megcsonkított Magyar Királyság valamennyi határa egyben vámhatár is volt.²⁷

A két új magyar rendvédelmi testület felállítására azért kerülhetett sor mert az ANTANT a rendvédelmi szervek tekintetében lényegesen megértőbbnek bizonyult, mint a haderő fejlesztésének a témájában. Elvileg ugyan a trianoni békediktátum előírásai szerint a magyar fegyveres szervezetekben sorozott személyi állomány nem teljesíthetett volna szolgálatot, azonban a Magyar Királyi Honvédségnél, a Magyar Királyi Folyamőrségnél és a Magyar Királyi Vámőrségnél a legénység mégis sorkatonákból állt. Önkéntes jelentkezés alapján ugyanis ezen szervezetek személyi állományát a trianoni békediktátum által engedélyezett létszámra sem lehetett volna feltölteni. E helyzet áthidalása érdekében találták ki a magyar illetékesek az úgynevezett kényszersertoborzás fogalmát, amely lényegében sorozást jelentett. Ezzel életben tudták tartani az ANTANT által felszámolásra ítélt magyar sorozási rendszert és a fegyveres szervezetek létszámát is fel tudták tölteni. Az ANTANT részéről ugyan tisztában voltak azzal, hogy a kényszersertoborzás fából vaskarika, azonban mégsem emeltek kifogást ellene, mert úgy vélték, hogy a magyarországi tanácsköztársaság után a

magyar kormányoknak szükségük lehet a feltöltött személyi állományú fegyveres szervezetekére.²⁸

A trianoni békediktátum által megcsonkított Magyarországnak helyzete jelentősen megváltozott a dualizmus kori Magyar Királysághoz képest. A maradék Magyar Királyságot olyan ellenséges érzületű államok vették körül, amelyeknek Ausztria kivételével államterületük és lakosságuk jelentős hányadát alkották a Magyarországtól elcsatolt részek. Ezek az államok gyanakodva figyelték Magyarországot mert attól tartottak, hogy szerzeményeiket a Magyar Királyság — ha kedvező pozícióba kerül — visszaszerzi. Ebből fakadóan haderejüket fejlesztették és összehangolt tervet dolgoztak ki Magyarországnak lerohanására. A kiszolgáltatottá vélt Magyar Királyságnak fegyveres konfliktus esetén esélye sem volt a győzelemre, hiszen a kisantant országok hadereje egyenként is jóval erősebb volt a Magyar Királyi Honvédségénél.²⁹

A magyar vezetés stratégiája az volt, hogy fegyveres konfliktus esetén a megoldást diplomáciai útra kell terelni, mert csak így nyílik lehetőség az egyezkedésre. Fegyveres konfliktus esetére a diplomaták számára kívántak minél kedvezőbb helyzetet teremteni. Ezt pedig úgy voltak képesek elérni, ha meg tudják gátolni Magyarország teljes területének a megszállását. A magyar vezetés tehát arra törekedett, hogy fegyveres konfliktus esetén a lakosság minél nagyobb részét sikerüljön felfegyverkezni ezáltal olyan erőt létrehozni, amellyel ha nem is legyőzni, de legalább le lehet lassítani, vagy ideiglenesen megállítani az ellenséges előrenyomulást. Ily módon pedig a diplomaták nem kényszerültek volna a megszállt ország kedvezőtlen pozíciójából tárgyalásokat folytatni.³⁰

Ezen stratégia gyenge pontja a lakosság felfegyverzése és hadrendbe helyezése volt. Az ANTANT Magyarországot fegyverkészletek létrehozásától, illetve hadifegyverek gyártásától eltiltotta. Egyetlen megoldás maradt, nevezetesen a hadiállapot létrejöttével az ipari gócok átállítása a fegyverek és felszerelések gyártására. Ezekhez az ipari centrumokhoz azonban oly közel kerültek a trianoni határok, hogy az esetleges fegy-

veres konfliktus esetén az ellenséges haderő rövid időn belül megszállhatta azokat, ezáltal pedig kilátástalan helyzetbe hozhatta volna a magyar ellenállást. A magyar kormányok ezért arra törekedtek, hogy a lehető leghosszabb ideig legyen képes üzemeltetni a hadfelszerelések gyártására átváltított ipari centrumokat.³¹

Kulcskérdés volt tehát az, hogy a határvonalak mentén minél több katonai alkalmazásra alkalmas erő állomásozzon, amely lassítani képes az ellenséges előre nyomulást addig amíg a hátsószágban felszerelt friss erők felvonulnak a térségbe és felveszik a harcot az ellenséggel.

Ez koránt sem volt kis feladat — még akkor sem, ha valószínűsíthetően nem kellett volna egyidőben minden határszakaszon harcba szállni — hiszen a trianoni államhatárok hossza 2 242 km-t tett ki. A megcsonkított Magyar Királyság négy állammal volt határos: a csehszlovák határ 823 km (36,7 %), a román határ 432 km (19,27 %), a jugoszláv határ 631 km (28,15 %), az osztrák határ pedig 356 km (15,88 %) hosszú volt.³²

Az új magyar határőrizeti szervezet a Magyar Királyi Vámórség 1921. IX. 1-én vette át a Magyar Királyi Csendőrségtől a trianoni határok őrzését. A Magyar Királyi Vámórség létszáma mintegy 4 000 fős szervezetét pedig négy lépcsős formában hozták létre. Az alapelem a vámőr őrs volt. Összesen 101 vámőr őrsöt telepítettek a határ mellé. A vámőr őrsök voltak a határvonal őrzésének a szinterei. Itt teljesített szolgálatot a személyi állomány döntő többsége. Az őrsök felett három szintű parancsnoksági rendszer működött. Az őrsöket a szakasz-parancsnokságok irányították, összesen 52 szakasz-parancsnokság tevékenykedett. A szakasz-parancsnokságok teendőit a vámőr kerület-parancsnokságok fogták össze. A 7 kerület-parancsnokság területét úgy határozták meg, hogy azok határszakaszai megegyezzenek a csendőr kerületek, illetve a vidéki rendőr-főkapitányságok határszakaszaival. Végül pedig a testület élén a vámőr-főparancsnokság állt.³³

(IV.sz.melléklet)

A Magyar Királyi Vámórség nehéz fegyverzettel nem

rendelkezett. A személyi fegyvereken kívül csak sorozatlövő fegyvereket — géppuskákat és golyószórókat — kapott a testület az objektumvédelmi feladatok ellátása céljából.

A Magyar Királyi Vámőrség a legális határőrizeti feladatköre mellett rejtett feladatot is kapott, mégpedig a határok védelmét ellenséges haderő támadása esetén a Magyar Királyi Honvédségnek a térségbe érkezéséig. Ennek a feladatnak a teljesítésére azonban a legális ereje minden bizonnyal elégtelen lett volna. Szükség volt a rejtett feladatok végrehajtására a szervezet fedésében rejtett erőket biztosítani. Ez azonban a Szövetségek Közi Ellenőrző Bizottság (SZEB) magyarországi helyszíni ellenőrzése miatt meglehetősen nehéz feladatnak bizonyult. A haderőrejtés akkor tudott kibontakozni, amikor az ANTANT Nagykövetek Tanácsa a helyszíni ellenőrzést 1927. III. 26-ai határozatával 1927. IV. 1-ei hatállyal beszüntette. Ezt követően minden harmadik honvéd gyalogezred a vámőrség fedésében működött. Ezen gyalogezredek létszáma, fegyverzete és szervezete stb. mindenben azonos volt a Magyar Királyi Honvédségé nyílt szervezetében működő gyalogezredével.³⁴

A Magyar Királyi Vámőrségnek — bár a rejtett feladatköre is tekintélyes volt — gondot kellett fordítania a nyílt feladatára, amely az állam működésében nélkülözhetetlen teendőknek bizonyult, azaz a határőrizetre.

A Magyar Királyi Vámőrség a határok őrzése tekintetében a dualizmus kori tapasztalatokat hasznosította, illetve fejlesztett tovább. A határmenti 10-15 km széles területet tekintették a határőrizet működési területének. Azt a térséget hívták határövnnek. Közvetlenül a határ mentén elterülő kezdetben 500 majd 150 széles területsávot nevezték határsávsnak. Ez a térség nem tévesztendő össze a honvédelmi határsávval, amely az 1939. évi honvédelmi törvényben foglaltak nyomán keletkezett, a létrehozásának célja pedig a határvédelem előkészítése volt, illetve annak érdekében a határsávban a Magyar Királyi Honvédség speciális jogosultságokkal rendelkezett.³⁵

A határsávban kizárólag a Magyar Királyi Vámőrség tevékenykedett, szolgálati feladatai eredménye4s teljesítése ér-

dekében mindenben és mindenkivel szemben elsőbbséget élvezve. A határsáv mellett helyezkedett el a mintegy 10-15 km széles határkerület. A határkerületnek a határsávval érintkező vonalát a Magyar Királyi Csendőrség a térségben elhelyezkedő csendőr őrszei által, az ország belsejével érintkező szélét pedig a Magyar Királyi Pénzügyőrség őrizte a helyi pénzügyőr szakaszok által. A csendőrök és a pénzügyőrök határőrizeti teendőiket testületük alapfeladatainak a teljesítése mellett látták el. Magában a határkerületben a vámőrség, a csendőrség és a pénzügyőrség egyaránt tevékenykedett. A Magyar Királyi Állami Rendőrség a határkerületben elhelyezkedő városok hatósági területén az idegenrendészeti feladatai teljesítése által segítette elő a határőrizeti feladatok megvalósítását. A határkerületben szolgálatot teljesítő magyar rendvédelmi testületek tevékenységüket azonban összehangolták és elkülönítették³⁶ **(V.sz. melléklet)**

A csendőrség elsősorban az utasforgalmat felügyelte, a pénzügyőrök pedig az úgynevezett vámjövedéki kihágásokat igyekeztek felfedni, a rendőrök pedig az idegenrendészeti kihágásokat vizsgálták ki. A határóv területére kiterjedően kurrens csempészcikkek tartását fokozott figyelemmel kísérték. Rendeleti úton maximalizálták azt, hogy háztartásonként — a család létszámától függően ezen termékekből milyen mennyiséget tarthat a lakosság. Emellett pedig a kereskedőknek olyan helyen kellett ezen árucikkeket tartaniuk, ahol a hatóságok számára folyamatosan lehetőség nyílhatott az ellenőrzésre.³⁷

Az 1919-ben államosított Magyar Királyi Rendőrség³⁸ döntően a távolsági határforgalom ellenőrzése által vett részt a határőrizetben. A kishatárforgalmat pedig lényegében a vámőrség ellenőrizte. A határrend betartatásának a teendői szintén a vámőrség hatáskörébe tartoztak.³⁹

A magyar határőrizet a trianoni békediktátum nyomán a belügyi tárcától látszólag a pénzügyi tárcához került, mivel a határok őrzésében részt vevő legtekintélyesebb létszámú és a legkiterjedtebb hatáskörrel rendelkező testület a Magyar Királyi Vámőrség volt, amely a Magyar Királyi Pénzügyminisztérium felügyelete alatt állt. A valóságban azonban — Magyar-

ország védhetőségének a biztosíthatósága céljából — a honvédelmi tárca kompetenciájába tartozott a Magyar Királyi Vámőrség, bár a haderőt a határvonal őrzése és a határforgalom ellenőrzése, valamint a határrend betartatása csak az ország katonai védhetőségének a kapcsán mérsékelten foglalkoztatta. A gyakorlatban tehát a határőrizet visszakerült a haderőhöz, bár rejtett formában. Magyarország fegyverkezési egyenjogúságát elismerő Bled-i egyezmény nyomán került át a Magyar Királyi Vámőrség, — illetve 1932-től a Magyar Királyi Határőrség — utódszervezete a Magyar Királyi Honvédséghez Magyar Királyi Honvéd Határvédségek elnevezéssel csapatnemenként, 1938 végén.⁴⁰

Összességében megállapítható — hozzátéve teljesen a XIX. század közepétől a XX. század közepéig tartó időszakra vonatkozóan — a fő határőrizeti tapasztalatnak az tekinthető, hogy e feladatkör összetett és jelentős mértékben függ a külső erőviszonyoktól. Fontos tapasztalat még, hogy — bár a határőrizeti feladatok ellátásába célszerű több szervezet bevonása — a szakterületért egy szervezet felelőségét indokolt meghatározni. A határőrizetből nem zárható ki a honvédelem és a rendvédelem. E két szakterület egymáshoz viszonyított célszerű arányát lényegében az országra nehezedő külső hatások szabhatják meg. Ebből a szempontból nem a védekező ország belső társadalmi viszonyai, hanem a külső támadás jellege és tartalma a mérvadó. A külső hatalmak valamilyen támadásának kitett ország „csupán” arról dönthet, hogy a védekezés milyen módját választja. Ez a védekezés támaszkodik — az ország ilyen irányú tapasztalataira és a meglévő erőforrásokat hatékonyan képes — hasznosítani.

Jegyzetek:

- ¹ PALOTÁS
- ² 1921/XXXIII.tc.
- ³ RAFFAY: *Magyar tragédia. Trianon 75 éve.* ; Idem: RAFFAY: *Trianon titkai, avagy hogyan bántak el országunkkal...*
- ⁴ PALOTÁS: op.cit. 37-56.p.
- ⁵ 1903/VI.tc.
- ⁶ 1867/XVI.tc. ; 1878/XX.tc. ; 1878/XXI.tc. ; 1879/LII.tc. ; 1882/XVI.tc. ; 1887/XXIV.tc. ; 1887/XXV.tc. ; 1897/VIII.tc. ; 1899/XXX.tc. ; 1907/LIII.tc. ; 1908/XII.tc. ; 1917/XVII.tc.
- ⁷ GALÁNTAI: 135-136.p.
- ⁸ Loc.cit. 137-138.p.
- ⁹ SUBA: Határkijelölés, határkitűzés 1867-1945.
- ¹⁰ PARÁDI: *A dualista Magyarország határőrizete 1867-1914.* 6-24.p.
- ¹¹ PARÁDI: A polgári magyar állam első határőrizeti szakszerve a Magyar Királyi Határrendőrség 1906-1914.
- ¹² CLAUSEWITZ
- ¹³ PARÁDI: A polgári magyar állam határőrizete. 69.p.
- ¹⁴ 1872/IV.tc. ; 1885/XXIV.tc. ; BÚR
- ¹⁵ PARÁDI: A magyar határőrizet 1867-1945. ; 1903/VIII.tc. ; 50 431/1891. (VII. 1.) BM.r. ; 5 692/1905. (XII.29.) ME.r. ; 91 000/1905. (XII. 29.) BM.kr.
- ¹⁶ PARÁDI: A katonailag szervezett őrtestület és a polgári őrtestület. ; Idem: Nemzeti határőrizetünk polgári szakasza.
- ¹⁷ 1903/VIII.tc. op.cit.
- ¹⁸ PARÁDI: A Magyar Királyi Csendőrség határőrizeti feladatai 1891-1914.
- ¹⁹ Idem: A Magyar Királyi Pénzügyminisztérium határőrizeti feladatai az Osztrák-Magyar Monarchia magyarországi vámhatárain 1867-1914.
- ²⁰ Idem: *Rendőrség a határőrizetben.* 252.p.
- ²¹ Idem: *A határszéli csendőrség 1891-1914.* ; Idem: A csendőrség teendői az Osztrák-Magyar Monarchia Magyar Királysága külső határainak őrzésében. ; Idem: Az Osztrák-Magyar Monarchia Magyar Királyságának határszéli csendőrsége.
- ²² 1912/LXIII.tc. ; MEZEY: A kivételes hatalom. ; Idem: Az első világháború jogi törvényhozói előkészítése: A kivételes hatalomról szóló 1912. évi 63. törvénycikk. 11-18.p.
- ²³ PARÁDI: Áttérés a háborús határőrizetre az első világháború előtt.
- ²⁴ PARÁDI József: *A magyar állam határőrizete 1920-1941.* 23-27.p.
- ²⁵ Loc.cit.
- ²⁶ 1 053/1920. (II.12.) ME.r. ; 6 200/1921. (VIII. 25.) ME.r.
- ²⁷ CSONKARÉTI — BENCZÚR ; PARÁDI: A Magyar Királyi Vámőrség, a polgári magyar állam rendvédelmi testülete. 81-90.p.
- ²⁸ PARÁDI: A polgári magyar állam határőrizete. op.cit. op.cit. 73-75.p.
- ²⁹ Loc.cit.
- ³⁰ Loc.cit.
- ³¹ Loc.cit.
- ³² PALOTÁS: op.cit. ; SUBA: A területviSSzacsatolások határkijelölő munkálatai 1938-1941.
- ³³ PARÁDI: *A magyar állam határőrizete 1920-1941.* 73-76.p.
- ³⁴ 1939/II.tc. 229. §
- ³⁵ Loc.cit.

³⁶ - PARÁDI A Magyar Királyi Vámórség, a polgári magyar állam rendvédelmi testülete. op.cit.

- Idem: *A magyar állam határőrizete 1920-1941.* op.cit.

³⁷ 1924/XIX.tc. ; PARÁDI: Határőrizeti metodika a két világháború közötti Magyar Királyságban.

³⁸ - 5 047/1919. (X. 1.) ME.r.

- PARÁDI: Rendőrség a magyar határőrizetben. 88-94.p.

- Idem: A Magyar Királyság rendőrségei 1920-1945. 105-110.p.

- BORBÉLY — KAPY: 452-459.p.

³⁹ PARÁDI József: *A magyar állam határőrizete 1920-1941.* op.cit. 59-67.p.

⁴⁰ Idem: *A magyar állam határőrizete 1920-1941.* op.cit. 73-86.p.

- Idem: A magyar állam határőrizete a két világháború között. A magyar határőrizeti struktúra változásai a két világháború között.

- Idem: A dualizmus kori és a két világháború közötti Magyar Királyság határőrizete.

- Idem: A magyar állam határőrizeti struktúrájának fejlődése a századfordulótól a második világháborúig.

Forrás- és irodalomjegyzék (a jegyzetekben alkalmazott rövidítések oldása):

MONOGRÁFIÁK, ÉS KISMONOGRÁFIÁK ÉS HASONLÓ JELLEGŰ KÖTETEK

BORBÉLY — KAPY — BORBÉLY Zoltán — KAPY Rezső (szerk.):
(38. ;) *A 60 éves magyar rendőrség 1881-1941.*
Budapest, 1942, Halász Irodalmi és Könyvkiadó Vállalat. I.köt. 1-299 p. II.köt. 300-600 p.

CLAUSEWITZ — CLAUSEWITZ Karl von: *Vom Kriege.* [A háborúról.] Ford.: HAMARY Béla — HAZAI Samu.
(12. ;) Budapest, 1892-1894, Ludovika Akadémia. (A *Ludovica Akadémia Közlönye* mellékleteként jelent meg nyolc kötetbe foglalva.) 720 p.

CSONKARÉTI — CSONKARÉTI Károly — BENCZÜR László:
BENCZÜR *Haditengerészet és folyamőrök a Dunán. A Császári (és) Királyi Haditengerészet dunai flottillájától a Magyar Királyi Honvéd Folyamőrökig 1870-1945.* Budapest, 1991, Zrínyi. 291 p. HU-ISBN 963 327 153 3.

GALÁNTAI — GALÁNTAI József: *A Habsburg-monarchia alkonya. Osztrák-magyar dualizmus 1867-1918.* Budapest, 1985, Kossuth. 387 p. HU-ISBN 963 09 2589 3.

- PALOTÁS — PALOTÁS Zoltán: *A trianoni határok*. Budapest, 1990, Interedition. 93 p. HU-ISBN (1.;4.;)
- PARÁDI: *A határszéli csendőrség 1891-1914.* — PARÁDI József: *A határszéli csendőrség 1891-1914*. Budapest, 1984, Határőrség. 91 p. HU-ISBN (21.;)
- PARÁDI: *Rendőrség a határőrizetben.* — PARÁDI József: *Rendőrség a határőrizetben*. Budapest, 2003, Tipico Design. 266 p. HU-ISBN 963 76 2332 9. /Rendvédelem a határokon a XIX-XX. században, 3./ HU-ISSN (20.;) —
- RAFFAY: *Trianon titkai, avagy hogyan bántak el országunkkal ...* — RAFFAY Ernő: *Trianon titkai, avagy hogyan bántak el országunkkal ...* Budapest, 1990, Tornado Damenija Kft. 191 p. HU-ISBN 963 02 7639 9. (3.;)
- RAFFAY: *Magyar tragédia. Trianon 75 éve.* — RAFFAY Ernő: *Magyar tragédia. Trianon 75 éve*. Budapest, 1996², Püski Kiadó. 233 p. HU-ISBN 963 90 4007 X. (3.;)

TANULMÁNYOK

- MEZEY: A kivételes hatalom. — MEZEY Barna: A kivételes hatalom. *Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Praesidii Ordinis)*, IV.évf. (1994) 5.sz. (22.;) 4-6.p. HU-ISSN 1216-6774. A tanulmány korábbi változata 1993. szeptember 21.-én Budapesten hangzott el a Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság által szervezett rendvédelem-történeti tudományos konferenciasorozatnak a „Háború, forradalom, trianon” című V. konferenciáján. A publikált tanulmány az előadás javított, bővített és átdolgozott változata.
- MEZEY: Az első világháború jogi törvényhozói előkészítése: A kivételes hatalomról szóló 1912. évi 63. törvénycikk. — MEZEY Barna: Az első világháború jogi törvényhozói előkészítése: A kivételes hatalomról szóló 1912. évi 63. törvénycikk. 11-18.p. In ÁDÁM János — SEGES Vladimír — PALLAI László et al. (szerk.): *Első világháború a Kárpátokban*. [Prvá svetová vojna v karpatoch. Перша світова війна в карпатах.] Eperjes, 2016, Eperjesi Egyetem. 336 p. SK-ISBN 978 805 55 1717 9. (22.;)
- PARÁDI: A polgári magyar állam első határ- — PARÁDI József: A polgári magyar állam első határőrizeti szakszerve a Magyar Királyi

őrizeti szakszerve a Magyar Királyi Határrendőrség 1906-1914. (11.;)

PARÁDI: A Magyar Királyi Csendőrség határőrizeti feladatai 1891-1914. (18.;)

PARÁDI: A Magyar Királyi Pénzügyminisztérium határőrizeti feladatai az Osztrák-Magyar Monarchia magyarországi vámhatárain 1867-1914. (19.;)

PARÁDI: Áttérés a háborús határőrizetre az első világháború előtt. (23.;)

PARÁDI: A magyar állam határőrizete a két világháború között. A magyar határőrizeti struktúra változásai a két világháború között. (40.;)

PARÁDI: Határőrizeti metodika a két világháború közötti Magyar Királyságban. (37.;)

PARÁDI: A magyar állam határőrizeti struk-

Határrendőrség 1906-1914. *Hadtörténelmi Közlemények*, CI.évf. (1986) 3.sz. 541-570. p. HU-ISSN 0017-6540.

PARÁDI József: A Magyar Királyi Csendőrség határőrizeti feladatai 1891-1914. *Hadtörténelmi Közlemények*, CI.évf. (1988) 1.sz. 56-92.p. HU-ISSN 0017-6540.

PARÁDI József: A Magyar Királyi Pénzügyminisztérium határőrizeti feladatai az Osztrák-Magyar Monarchia magyarországi vámhatárain 1867-1914. *Hadtörténelmi Közlemények*, CIV.évf. (1989) 2.sz. 177-196.p. HU-ISSN 0017-6540.

PARÁDI József: Áttérés a háborús határőrizetre az első világháború előtt. *Rendvédelemtörténeti Füzetek (Acta Historiae Praesidii Ordinis)*, IV.évf. (1994) 5.sz. 13-17.p. HU-ISSN 1216-6774. A tanulmány korábbi változata 1993. szeptember 21-én Budapesten hang-zott el a Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság által szervezett rendvédelem-történeti tudományos konferencia-sorozatnak a „Háború, forradalom, trianon” című V. konferenciáján. A publikált tanulmány az előadás javított, bővített és átdolgozott változata.

PARÁDI József: A magyar állam határőrizete a két világháború között. A magyar határőrizeti struktúra változásai a két világháború között. *Főiskolai Figyelő Plusz*, V.évf. (1994) 4.sz. 391-404.p. HU-ISSN 0866-4404.

PARÁDI József: Határőrizeti metodika a két világháború közötti Magyar Királyságban. *Rendészeti Tanulmányok*, III.évf. (1994) 2.sz. 84-126.p. HU-ISSN 1216-5018.

PARÁDI József: A magyar állam határőrizeti struktúrájának fejlődése a századfordu-

túrájának fejlődése a századfordulótól a második világháborúig. (40.)

lótól a második világháborúig. *Határőrségi Tanulmányok*, VII.évf. (1999) 5.sz. különszám 27-48.p. és 14 melléklet. A tanulmány korábbi változata 1999. október 6-án Budapesten hangzott el a Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság által szervezett rendvédelem-történeti tudományos konferenciasorozatnak „A közigazgatás, a véderő és a rendvédelem kapcsolatának változásai a polgári magyar állam időszakában” című XII. konferenciáján. A publikált tanulmány az előadás javított, bővített és átdolgozott változata.

PARÁDI: A magyar határőrizet 1867-1945. (15.)

PARÁDI József: A magyar határőrizet 1867-1945. *Határőrségi Tanulmányok*, V.évf. (1997) 1.sz. különszám 11-35.p. HU-ISSN —

PARÁDI: A Magyar Királyság rendőrsége 1920-1945. (38.)

PARÁDI József: A Magyar Királyság rendőrségei 1920-1945. *Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Praesidii Ordinis)*, XI. évf. (2005) 13.sz. 105-113.p. A tanulmány korábbi változata 2001 áprilisában Párizsban hangzott el a Franxia Nemzeti Csendőrség és a Sorbonne Egyetemcsoport közös szervezésében megvalósított tudományos történeti konferencián. A publikált tanulmány az előadás javított bővített és átdolgozott változata.

PARÁDI: Rendőrség a magyar határőrizetben. (38.)

PARÁDI József: Rendőrség a magyar határőrizetben. *Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Praesidii Ordinis)*, XV.évf. (2008) 18.sz. 88-97.p. A tanulmány korábbi változata 2004. október 13.-án Budapesten hangzott el, a Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság által szervezett rendvédelem-történeti tudományos konferenciasorozatnak „Kar-hatalmi feladatok a bűnmegelőzés és a békefenntartás szolgálatában Európában a XIX-XX. században” című XVIII. konferenciáján. A publikált tanulmány az előadás javított, bővített és átdolgozott változata.

PARÁDI: A csendőrség teendői az Osztrák-Magyar Monarchia Magyar Királysága külső határainak őrzésében.

PARÁDI József: A csendőrség teendői az Osztrák-Magyar Monarchia Magyar Királysága külső határainak őrzésében. *Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Praesidii Ordinis)*, XXI. évf. (2011) 24.sz. 100-118.p. HU-ISSN 1216-6774. A tanulmány korábbi változata 2009.december 3.

- (21.;)
- Budapesten hangzott el, a Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság által szervezett rendvédelem-történeti tudományos konferenciasorozatnak „*Csendőrség Ausztria-Magyarországon, illetve Ausztriában és Magyarországon 1849-2005*” című XXIV. konferenciáján. A publikált tanulmány az előadás javított, bővített és átdolgozott változata.
- PARÁDI: Az Osztrák-Magyar Monarchia Magyar Királyságának határszéli csendőrsége. (21.;)
- PARÁDI József: Az Osztrák-Magyar Monarchia Magyar Királyságának határszéli csendőrsége. *Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Praesidii Ordinis)*, XXII.évf. (2012) 26.sz. 81-104.p. HU-ISSN 1216-6774. A tanulmány korábbi változata 2011. november 11.-én, Budapesten hangzott el, a Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság által szervezett rendvédelem-történeti tudományos konferenciasorozatnak „*Militarizmus és demilitarizmus a XIX-XX. századi magyar állam rendvédelmében*” című XXV. konferenciáján. A publikált tanulmány az előadás javított, bővített és átdolgozott változata.
- PARÁDI: Nemzeti határőrizetünk polgári szakasza. (16.;)
- PARÁDI József: Nemzeti határőrizetünk polgári szakasza. *Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Praesidii Ordinis)*, XXIII. évf. (2013) 27-28-29-30.sz. 141-154.p. HU-ISSN 1216-6774. A tanulmány korábbi változata 2011. november 11.-én, Budapesten hangzott el a Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság által szervezett rendvédelem-történeti tudományos konferenciasorozatnak a „*Militarizmus és demilitarizmus a XIX-XX. századi magyar rendvédelmében*” című XXVI. konferenciáján. A publikált tanulmány az előadás javított, bővített és átdolgozott változata.
- PARÁDI: A katonailag szervezett őrtestület és a polgári őrtestület. (16.;)
- PARÁDI József: A katonailag szervezett őrtestület és a polgári őrtestület. *Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Praesidii Ordinis)*, XXV.évf. (2015) 43-44-45-46.sz. 77-84.p. HU-ISSN 1216-6774.
- PARÁDI: A dualizmus-kori és a két világháború közötti Magyar Királyság határőrizete. (40.;)
- PARÁDI József: A dualizmus-kori és a két világháború közötti Magyar Királyság határőrizete. *Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Praesidii Ordinis)*, XXIV.évf. (2014) 39-40-41-42.sz. 71-80.p. HU-ISSN 1216-6774.

- PARÁDI: A Magyar Királyi Vámórség, a polgári magyar állam rendvédelmi testülete. (27.;36.) — PARÁDI József: A Magyar Királyi Vámórség, a polgári magyar állam rendvédelmi testülete. *Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Praesidii Ordinis)*, XXIV.évf. (2014) 39-40-41-42.sz. 81-98.p. HU-ISSN 1216-6774.
- PARÁDI: A polgári magyar állam határőrizete. (13.;28.;29.;30.;31.) — PARÁDI József: A polgári magyar állam határőrizete. *Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Praesidii Ordinis)*, XXVIII.évf. (2018) 55.sz. 67-86.p. HU-ISSN 1216-6774.
- SUBA (105.) — SUBA János: A területviSSzacsatolások határkijelölő munkálatai 1938-1941. *Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Praesidii Ordinis)*, V.évf. (1995) 6.sz. 103-120.p. HU-ISSN 1216-6774. A tanulmány korábbi változata 1994 októberében, Budapesten hangzott el a Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság által szervezett rendvédelem-történeti tudományos konferenciasorozatnak „A két világháború közötti Magyar Királyság rendvédelme” című VI. konferenciáján. A publikált tanulmány az előadás javított, bővített és átdolgozott változata.
- SUBA: Határkijelölés, határkijelölés 1867-1945. (9. ;) — SUBA János: Határkijelölés, határkijelölés 1867-1945. *Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Praesidii Ordinis)*, XIX.évf. (2010) 22.sz. 115-125.p. HU-ISSN 1216-6774. A tanulmány korábbi változata 2008. október 10-én Budapesten hangzott el, a Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság által szervezett rendvédelem-történeti tudományos konferenciasorozatnak „Másfél évszázad rendszerváltozásainak hatásai a nemzeti rendvédelmünkre” című XXII. konferenciáján. A publikált tanulmány az előadás javított, bővített és átdolgozott változata.

KÉZIRATOK

- BÚR (14. ;) — BÚR Márta: *A magyar határőrvidek felhasználása. A házközösség /zadruga/ válsága.* Kandidátusi disszertáció (MTA). Kézirat. Budapest, 1962.

- PARÁDI: *A dualista Magyarország határőrizete 1867-1914.* (10.;) — PARÁDI József: *A dualista Magyarország határőrizete 1867-1914.* Bölcsészdoktori disszertáció (ELTE BTK). Kézirat. Budapest, 1985. 162 p.
- PARÁDI: *A magyar állam határőrizete 1920-1941.* (24.;25.;33.;36.;39.;) — PARÁDI József: *A magyar állam határőrizete 1920-1941.* Kandidátusi értekezés (MTA). Kézirat. Budapest, 1990, 264 p. + Mellékletek 562 p. HU-ISBN —
- JOGSZABÁLYOK**
- 1867/XVI.tc. (6.;) — 1867/XVI.tc. a magyar korona országai és Ő Felsége többi királyságai és országai közt kötött vám- és kereskedelmi szövetségről.
- 1872/IV.tc. (14.;) — 1872/IV.tc. a határörvidék után vállandó közös költségek hozzájárulási arányáról.
- 1885/XXIV.tc. (14.;) — 1885/XXIV.tc. a polgárosított magyar határörvidéken fennálló házközösségi intézmények megszüntetéséről.
- 1878/XX.tc. (6.;) — 1878/XX.tc. a Magyar Korona országai és Ő Felsége többi királyságai és országai közt kötött vám- és kereskedelmi szövetségről.
- 1878/XXI.tc. (6.;) — 1878/XXI.tc. az osztrák-magyar vámterület általános vámtarifájáról.
- 1879/LII.tc. (6.;) — 1879/LII.tc. a Bosznia-Hercegovinával való vámkapcsolat létesítése tárgyában.
- 1882/XVI.tc. (6.;) — 1882/XVI.tc. az osztrák-magyar vámterület általános vámtarifájáról.
- 1887/XXIV.tc. (6.;) — 1887/XXIV.tc. az 1878/XX.tc.-be iktatott vám- és kereskedelmi szövetség meghosszabbításáról.
- 1887/XXV.tc. (6.;) — 1887/XXV.tc. az osztrák-magyar vámterület általános vámtarifájáról szóló 1882/XVI.tc. módosításáról.
- 1897/VIII.tc. (6.;) — 1897/VIII.tc. az 1878/XX.tc.-be iktatott és az 1887/XXIV.tc.-kel meghosszabbított vám- és kereskedelmi szövetség VI. cikkelyének módosításáról.
- 1899/XXX.tc. (6.;) — 1899/XXX.tc. a vám- és kereskedelmi viszonyokról és ezekkel összefüggő némely kérdésnek a rendezéséről.
- 1903/VI.tc. (5.;) — 1903/VI.tc. az útlevélügyről.

1903/VIII.tc. (15.;17.;)	—	1903/VIII.tc. a határrendőrségről.
1907/LIII.tc. (6.;)	—	1907/LIII.tc. az autonóm vámtarifáról.
1908/XII.tc. (6.;)	—	1908/XII.tc. a kölcsönös kereskedelmi és forgalmi viszonyoknak az Ő Felsége uralkodása alatt álló többi országokkal való szabályozás tárgyában Budapesten 1907. évi október hó 8.-án kötött szerződés becikkelyezéséről.
1912/LXIII.tc. (22.;)	—	1912/LXIII.tc. a háború esetére szóló kivételes hatalomról.
1917/XVII.tc. (6.;)	—	1917/XVII.tc. a kölcsönös kereskedelmi és forgalmi viszonyoknak Ő Felsége uralkodása alatt álló többi országgal való ideiglenes szabályozása iránt 1917. év november hó 18.-án kötött szerződés becikkelyezéséről.
1921/XXXIII.tc. (2.;)	—	1921/XXXIII. tc. az Észak Amerikai Egyesült Államokkal, a Brit Birodalommal, Franciaországgal, Olaszországgal és Japánal, továbbá Belgiummal, Kínával, Kubával, Görögországgal, Nikaraguával, Panamával, Lengyelországgal, Portugáliával, Romániával, a Szerb-Horvát-Szlovén Állammal, Szíámmal és Cseh-Szlovákországgal 1920. évi június hó 4. napján a Trianonban kötött békeszerződés becikkelyezéséről.
1924/XIX.tc. (37.;)	—	1924/XIX.tc. a vámjog szabályozásáról.
1939/II.tc. (34.;35.;)	—	1939/II.tc. a honvédelemről.
50 431/1891. (VII. 1.) BM.r. (15.;)	—	50 431/1891. (VII. 1.) BM.r. a m. kir. belügyministernek 50.431. szám alatt I. Besztercze-Naszód, II. Maros-Torda, III. Csik, IV. Háromszék, V. Brassó, VI. Fogaras, VII. Szeben, VIII. Hunyad és IX. Kraszó-Szőrény vármegye közönségéhez intézett rendelete, az 1888. évi XIV. törvénycikkkel becikkelyezett magyar-román határregyezmény alapján kiadott határőrizeti utasítás tárgyában. <i>Magyarországi Rendeletek Tára</i> , XXV.évf. (1891) I.füzet. 879-902.p.

5 692/1905. (XII.29.) ME.r. (15.;	—	5 692/1905. (XII.29.) ME.r. a határrendőrségről szóló 1903/VIII.tc. életbe léptetéséről. <i>Magyarországi rendeletek Tára</i> , XXXIX.évf. (1905) I.füzet. 1455.p.
91 000/1905. (XII. 29.) BM.kr. (15.;	—	91 000/1905. (XII. 29.) BM.kr. valamennyi törvényhatósághoz Fiume város kivételével a határrendőrségről szóló 1903/VIII.tc. életbe léptetésének a végrehajtásáról. <i>Magyarországi rendeletek Tára</i> , XXXIX.évf. (1905) I.füzet. 1455-1541.p.
5 047/1919. (X. 1.) ME.r. (38.;	—	5 047/1919. (X. 1.) ME.r. a rendőrség álamosításáról. <i>Magyarországi Rendeletek Tára</i> , LIII.évf. (1919) I.füzet. 752-767.p.
1 053/1920. (II.12.) ME.r. (26.;	—	1 053/1920. (II.12.) ME.r. a folyamrendészet gyakorlásáról. <i>Magyarországi rendeletek Tára</i> , LV.évf. (1921) I. füzet. 36-37.p.
6 200/1921. (VIII. 25.) ME.r. (26.;	—	6 200/1921. (VIII. 25.) ME.r. vámőrség létesítéséről. <i>Magyarországi Rendeletek Tára</i> . LV.évf. (1921) I.füzet. 223-232.p.

Mellékletek jegyzéke:

I.sz. melléklet

A Magyar Királyi Határrendőrség szervezeti felépítése az I. világháború előtt.

II.sz. melléklet

A Magyar Királyi Csendőrség általános és a határszéli csendőrség speciális szervezeti felépítése az I. világháború előtt.

III.sz. melléklet

A határőrizetben résztvevők személyi összetétele az I. világháború előtt.

IV.sz. melléklet

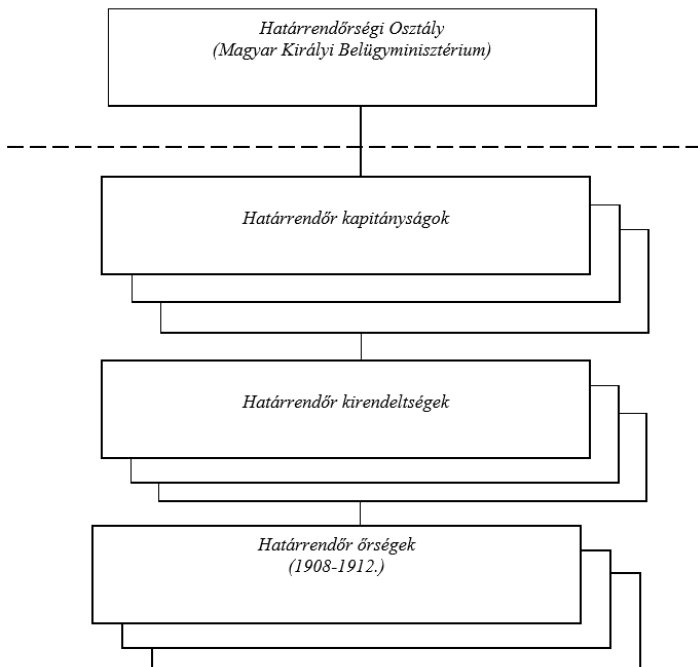
A Magyar Vámőrség szervezeti felépítése.

V.sz. melléklet

A határőv.

I.sz. melléklet

***A Magyar Királyi Határrendőrség szervezeti felépítése
az I. világháború előtt.***

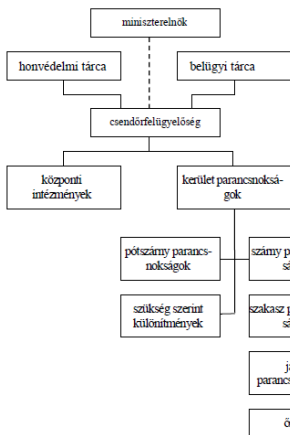

Forrás ! PARÁDI József: A Magyar Királyi Határrendőrség. *Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Praesidii Ordinis)*, XII.évf. (2007) 15.sz. 139-159.p. HU-ISSN 1216-6774. A tanulmány korábbi változata 2004. áprilisában Budapesten hangzott el a Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság Rendőrség-történeti Szakosztálya által szervezett Szemere Beszélgetések szimpozion sorozat rendezvényén a Rendőrség Tudományos Tanácsának közreműködésével. A publikált tanulmány az előadás javított, bővített és átdolgozott változata.

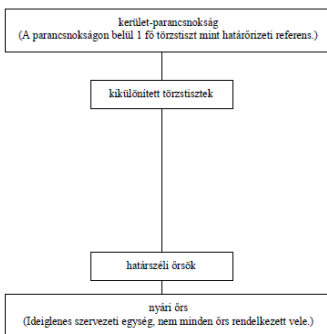
II.sz. melléklet

A Magyar Királyi Csendőrség általános és a határszéli csendőrség speciális szervezeti felépítése az I. világháború előtt.

A Magyar Királyi Csendőrség szervezeti felépítése

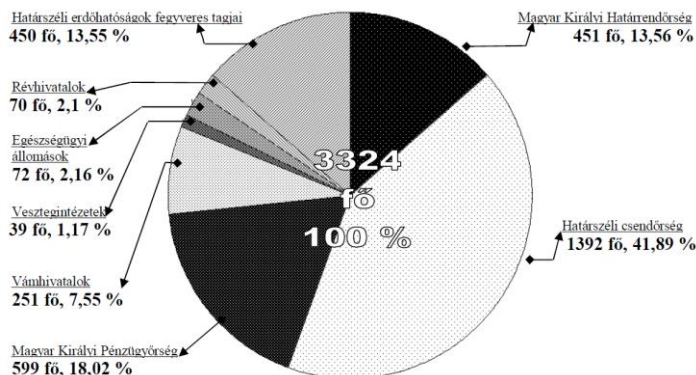
A Magyar Királyi Csendőrség határszéli csendőrségének struktúrája

Jelmagyarázat: ———— szolgálati alá-fölérendeltségi viszony
 - - - - - informális viszony

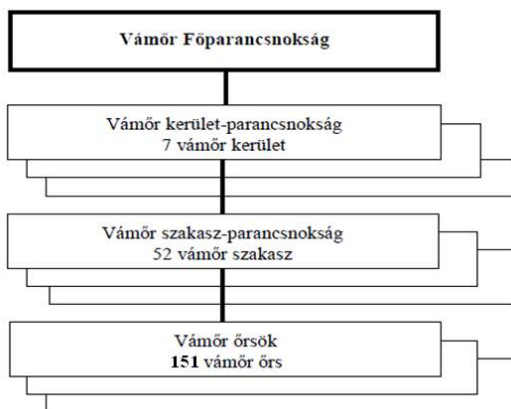
Forrás ! PARÁDI József: *Csendőrség a határőrizetben.* 174-175.p. Budapest, 2003, Tipico Design. 186 p. HU-ISBN 963 76 2331 0. /Rendvédelem a határokon a XIX-XX. században, 2./ HU-ISSN —

III.sz. melléklet

A határőrizetben résztvevők személyi összetétele az I. világháború előtt.**A határőrizetben résztvevők személyi összetétele az I. világháború előtt.**

Forrás ! PARÁDI József: *Rendőrség a határőrizetben*. Budapest, 2003, Tipico Design. 266 p. HU-ISBN 963 76 2332 9. /Rendvédelem a határokon a XIX-XX. században, 3./ HU-ISSN —

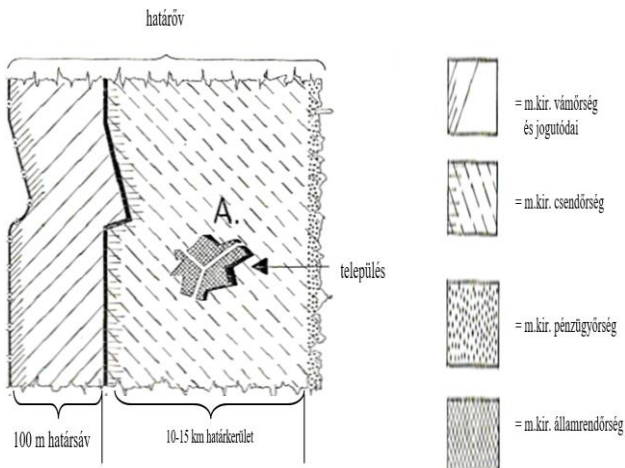
IV.sz. melléklet

A Magyar Királyi Vámőrség szervezeti felépítése.

Forrás ! PARÁDI József: *A magyar állam határőrizete 1920-1941*. Kandidátusi értekezés. (MTA). Kézirat. Budapest, 281-287.p.

V.sz. melléklet

A határöv

Forrás ! - PARÁDI József: A Magyar Királyi Vámőrség, a polgári magyar állam rendvédelmi testülete. *Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Praesidii Ordinis)*, XXIV.évf. (2014) 39-40-41-42.sz. 81-98.p. HU-ISSN 1216-6774.

- Idem: *A magyar állam határőrizete 1920-1941*. Hadtudományi kandidátusi értekezés (MTA). Kézirat. Budapest, 1990, 493.p.

SOM Krisztián^{*}

Magyar magánútlevélek 1948 és 1955 között

Absztrakt

A II. világháború után az ország területét megszálló Szovjetunió segítségével a Kommunista Párt új államformát hozott létre. Ennek megfelelően változtatták meg a magyar útlevélek küllemét, tartalmát is. E változtatásoknak a biztonsági oldalát tárja fel és mutatja be a szerző alkotásában.

Kulcsszavak:

1937 mintájú magyar útlevél ; a magyar 1948 mintájú útlevél ;
a magyar 1950 mintájú útlevél ; Külföldiek Ellenőrző Országos Központi
Hatóság ; Magyar Királyi Pénzjegynyomda

Abstract

After the II. World War the communist party created new constitutional government with the help of Soviet Union occupying the country's area. They modified the appearance of the Hungarian passports, and the contents too. The safety sides of these changes presents in the author's creation.

Keywords:

hungarian 1937 sample passport ; hungarian 1948 sample passport ;
Hungarian 1950 sample passport ; Foreigners Controlling National Central
Authority ; Hungarian Royal Banknote Press

^{*}

- *Open Researcher and Contributor ID* = Nyílt Kutató és Közreműködő Azonosító (**ORCID**)

<https://orcid.org/0000-0002-6993-2207>

Institutional attachments = Szerző intézményi kötődései :

- *Bertalan Szemere Scientific Society of History of Hungarian Law Enforcement* =
Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság

@: som.krisztian@hotmail.com

DOI : 10.31626/HU-EISSN2530094X.VTOM.93-114.p

A magyar útlevélhatóságok 1937 tavaszán kezdték el megszemélyesíteni azt a magyar útlevéltípust, amely korszakában a legjobbak közé tartozott. Lapjait a törlés hamisítási módszerhez használt vegyszerek jelentős részére reagáló festékekkel nyomtatták. Különleges fényképrögzítési eljárást vezettek be, s varrott kötészeti megoldása sem volt általános még azokban az években.¹

A II. világháborút követő első tervek új útlevél bevezetésére

Az 1945. I. 20-ai fegyverszünetet követően a megújított magyar kormányservek megkezdték, a területi és helyi hatóságok folytatták működésüket az 1937. évi magyar határokon belül. Azonban a II. világháborút követően Magyarország gazdasága és ipara is romokban hevert, a nyersanyag-feldolgozáshoz szükséges gépek számottevő része külföldre került. A vesztes állam gondjait tetőzte a pengő egyre erőteljesebbé váló inflációja is. Mindezeket túl az óriási emberáldozat, majd a szovjetek által végrehajtott, felnőtt férfilakosság elhurcolása és rabszolgasorba kényszerítése a túlélő magyarországi szakmunkások számát is súlyosan érintette. Előbbi helyzetek enyhítését hátráltatták majd az 1947. évi párizsi békeszerződés által meghatározott kártérítési kötelezettségek és ismételt területvesztések is.

A magyar útlevélhatóságok az előbbieken felvázolt körülmények között kezdték újra munkájukat. Azonban kitöltésre váró, illetve készre gyártás előtt álló útlevélkészletek rendelkezésre álltak. Az 1937-ben bevezetett útlevél új politikai berendezkedéshez, majd államformához igazodó felülbélyegzései és felülragasztásai átmeneti lehetőséget jelentettek, de hosszú távon nem nyújtottak kedvező megoldást. Azonban a kellő anyagi források hiánya és az okmánygyártáshoz felhasználható alapanyagok szűkössége takarékosagra kényszerítették a Belügyminisztériumot és az útlevélhatóságot. A szándék egy új útlevél gyártására már 1945 nyarára megvolt, így akkor a belügyminiszter jelentést kért a legnagyobb ügyforgalommal rendelkező útlevélhatóságtól, a Magyar Rendőrség Budapesti Főkapitánysága Útlevél Osztályának vezetőjétől. Az 1945. VII. 9-én kelt javaslati jelentés igen kiterjedt volt, s az új útlevelek külalakjának és belső elrendezésének ismertetésén túl az Állami Nyomdával gyártott mintaútleveleket is tartalmazott mellékletként. Az útlevélosztály vezetője (is) fontosnak ítélte, hogy a leendő okmány az új állami berendezkedést nemcsak az államforma megnevezésében tükrözze, de az okmány borítójának színében és kialakításában is eltérést mutasson a korábbiaktól. Végül több színváltozatban és két megjelenésben felterjesztett útlevéltervezet, a korábbinál (azaz az akkor meg-

személyesített útleveleknél) magasságában kisebb, de szélességében nagyobb okmányt mutatott be (az 1937 M útlevél szélességére már bevezetését követően is voltak nehezményező észrevételek). A szalagszerűen magyar nemzeti színeket is ábrázoló borító ablakos kialakítása lehetővé tette, hogy látszódjon az – ismét első oldalra helyezett – útlevél gyártási és iktatószáma. A személyleírás rovatainak sorrendjében az ellenőrzést elősegítő változást javasoltak: a születési hely és idő rovatai lefelé, míg a gyakrabban változó foglalkozás a végére került volna. Az érvényesség oldalán (továbbra is a 3. oldal) a tervek szerint előre került volna a lejárati dátuma, amely alá, a területi érvényesség kitöltendő rovata előre nyomtatva tartalmazná azt a mondatrészt is, hogy Magyarországra való visszatérésre is jogosít. A lapok sorszámozása továbbra is lyukperforáltak volt ajánlva. A jelentés javasolta az 1937 M útlevélnél már bevált különleges okmánypapír – nyilván a körülményeknek megfelelően megváltoztatott vízjelképpel – és vegyszerekre egyedi módon reagáló nyomtatási festékének további alkalmazását.² A belügyi igazgatás végül elhalasztotta új útlevél bevezetését, vélhetően részben a fent részletezett anyagi nehézségek és gyártási elcsúszások miatt.

A nyersanyaghiány, a működő üzemek leterheltsége, valamint az igények fontossági sorrendje a korábbi, még számottevő útlevélkészletek felhasználását indokolták. Ez természetesen csak az új politikai berendezkedésnek megfelelő módosítással történhetett meg. A magyar állampolgárok részére, a végül két és fél évre megnyúlt átmeneti időszakban az 1937 M útlevelek államformai követelmények szerint felülbélyegzett, felülragasztott változatát személyesítették meg.

Új útlevél tervezésére végül csak 1947. második felében, gyártására pedig az év végén került sor. A tervezés során az 1945 júliusi, a Rendőrség útlevélosztályának vezetője által készített javaslatok jelentős részét nem vették át.

A magyar 1948 M útlevél leírása

A magyar 1948 M (magán)útlevelet, illetve kivándorló útlevelet a Magyar Állami Nyomda gyártotta, akárcsak a korábbi típusokat is. Azonban a nyomda teljesítőképességét jelentősen befolyásolták a háború során szerzett bomba- és tüzéségi találatok – amelyek során a raktár egy része szintén áldozatul esett –, valamint a nyomdagépek állapota, szakmunkások rendelkezésre állása is. A magán és kivándorló célú úti okmányok gyártására 1947 utolsó harmadában, egy-

időben került sor, ebből ered, hogy azonos táskaszám* alatt készült mindkettő.

A lapok alapanyaga törtfehér árnyalatú okmánypapír volt, amely vízjele* négy, dombon álló kettős-keresztet (úgynevezett „négyeszeres kettőskereszt”-et) ábrázolt egymás mellett és alatt ismétlődve, negatív kivitelezéssel, a vágott lapon véletlenszerű elhelyezkedéssel (U14. vízjel). A vízjelkép jóváhagyását nagymértékben befolyásolhatta, hogy az új államforma és -berendezkedés a Magyar Szent Korona ábrázolását és a királyság megnevezését nem engedélyezte hivatalos okmányokon. Nyilván a nyersanyagokkal és eszközökkel történő takarékoskodás is közrejátszott abban, hogy a megrendelt új okmánypapír vízjelének kialakításához a Diósgyőri Papírgyár az 1923 és 1929 között, bélyegpapír gyártásához használt, de már kivont vízjel-hengerszítát helyezte ismét üzembe.³ A szítán a – kívánt formára hajlított drótok által kialakított – vízjel-mintázat kiemelkedő magasságát a bélyegpapír vastagságához készítették el. Azonban az 1920-as évek bélyegeinek hordozóanyaga lényegesen vékonyabb volt, mint az 1947-ben legyártott útlevelepapír; előbbi késztermékként 0,055–0,06 mm, míg utóbbi 0,1–0,11 mm vastag volt. Ebből adódik az, hogy – a kétszer vastagabb rétegű rostpép, és a kialakított alnyomati* mintázat miatt – a kész okmány papírjában a vízjel alig azonosítható, amely igen nehézzé tette e fontos biztonsági jellemző ellenőrzését. Abból, hogy 1947 őszéig a bélyegek alapanyagául szolgáló papír vízjele az úgynevezett „szabadon álló kettőskereszt”, vagy az olajágakkal övezett koronás kiscímer volt. A postai bélyegpapír 1947 októberétől már az 1946. évi címert ábrázoló vízjel-képet hordozta.⁴ Ebből eredően az következik, hogy az útlevelepapírjában a bélyegeképtől eltérő kialakítást kívántak bevezetni. Azonban a viszonylagosan kevés papírtívet igénylő új útlevelekészletek legyártásához gazdaságosabb volt egy már rég nem használt hengerszita ismételt felhasználása, semmint egy újabb elkészítése.

Az oldalak nyomatrétegei – mind az alnyomat, mind az előre nyomtatott szöveg* – kialakításához magasnyomtatás* eljárást alkalmaztak. A színek alapján két szín nyomtatással készültek a magyar útlevelek, az alnyomat kék mintázatára fekete színű nyomtatott szöveget vittek fel.

* Glosszárium.

A kifutó (azaz a vágandó éleken túl is kialakított) alnyomat színe kék, s átlós elhelyezéssel, csúcsára állított négyzetet ábrázol, amely alsó és felső szeglete magyaros mintázatú, s az oldalélek is megtörnek. A rombusz közepén ívelt, vonalkával elválasztva, két sorban „MAGYAR KÖZTÁRSASÁG” felirat és annak 180 fokkal elfordított változata lett kialakítva. Ezek vízszintes sorokban (vagy függőleges oszlopban), fél ábra szélességgel elcsúsztatva váltják egymást. A nyomólemez gyártását nagy valószínűséggel 2×2 négyzet alakú rombuszok alkotta mintázatsorok ismétlésével alakították ki (mint ugyanebben az időben a bélyegeknél a kép ismétlését is).⁵ Ez eredményezhette azt a nyomdai hibát, hogy egyes páros oldalak alsó harmadában egy 2×2-es csoport jobbra, lefelé elcsúszott, s így a jobb alsó éleik érintik a szomszédos, rendes elhelyezkedésű mintázatot. Ugyanez, 180 fokkal elforgatva előfordul a páratlan oldalak felső harmadának gerinchez közeli felében is. Az említett alnyomati hiba általános, minden útlevele jellemző, s egy-egy okmányon belül több alkalommal is előfordul.

A magyar 1948 M útlevél tartalmának felépítését nem módosították az előző, 1937 M útlevél „1937/1938” altípusához képest, s a terjedelme továbbra is 44 oldal volt. A belívek nyomatképe (az alnyomat és előre nyomtatott felülete) a magáncélú és a kivándorló útlevél esetében azonos volt, így megegyezett a nyomdai jelzet* és táskaszám is: „Magyar állami nyomda. 15.076/1947.”. (A kivándorló útlevelek esetében az utazási célt a megismerés során, a területi érvényesség rovat utolsó soraiba jegyezték be.) Az első belső előzéken helyezték el az útlevelekre jogosult(ak) arckép(i)t és aláírás(i)t, valamint a kiállító hatóság képviselőjének aláírását és hitelesítő nedves-bélyegzőlenyomatát.

Kötészet során alkalmazott eljárások. A magyar 1948 M útlevél kötésmódjai megoldásai lényegét tekintve megegyeztek az 1937 M útlevélnél alkalmazottal. A lapok fűzését, az előzéseknek borító felőli felületén vászonnal megerősített közepénél – a 22–23. oldal felezésére nyomtatott folytonos vonal segítségével – gerincvarrással alakították ki, fehér varrószállal. Az összefűzött lapoldalakat derékszögű sarkokkal 137×88 mm méretűre vágták. Ezt követően, az előzéklap kivételével, az oldalszámozott lapoldalakat az okmány egyedi gyártási számával, lyukperforálás módszerével sorszámozták, azonos módon, mint ahogy 1937-től is tették: azaz az 1–22. és 23–44. oldalig két részletben.

*Glosszárrium

A 144×94 mm-es borító kötéstábláiba süllyesztették a fénykép rögzítésének alapját képező egyszerű eszközt: fém lapkára forrasztott kettő, 1 mm átmérőjű rudacsákat (ezek alkották a fényképrögzítő szegecsek magját). A táblákat felületkezelt, festett borítószövettel fedték. Az előzéklap hátsó felületének ragasztóval történt felületkezelését követően rögzítették a füzetet a borítóhoz, így a varrás félig rejtett lett; az első belső előzék lapját átszúrták a fedőlapba rejtett talapzatú réz szegecs-rudacsák. A korábbi útlevéltípushoz képest, a kész borító külső oldalai az élek felé csökkenő vastagságúak („lejtő”-k) voltak. A magán útlevelek borítójának színe kék, a kivándorlóké barna volt, illetve utóbbi esetében az „KIVÁNDORLÓ ÚTLEVÉL”, és francia fordítása került feltüntetésre az „ÚTLEVÉL” szó helyett. Az okmány megnevezésének magyar és francia nyelvű megfelelője között az 1946. évi állami címert körívből, ötágú csillagokkal elválasztva olvasható a „MAGYAR KÖZTÁRSASÁG” megnevezés és francia megfelelője.

Az okmány megszemélyesítése a korábbi (1937 M) útlevéllel azonos módon történt. Ellenben, a koronás kiscímert ábrázoló átlátó műanyag lapkákról levágták a koronát, gyakorta annak abroncsának alsó része visszahagyásával. Az 1948 M magánútlevél első ismert kiállítási dátuma 1948. I. 14. volt.⁶ Azonban az 1937 M úti okmányok utolsó ismert magyarországi kiállítási dátuma 1948. II. 12-e, amely a borítóján és címoldalán egyaránt nyomdai felülragasztott okmány volt, s kivándorló részére adták ki. Ebből következtethető, hogy az 1948 M útlevélcsalád kivándorló altípusa valamivel a magán változat megszemélyesítésének kezdetét követően került bevezetésre. Kivándorló személy részére kiállított új útlevéaltípus legkorábbi ismert keltezése 1948. III. 22.

Az 1949. évi **Alkotmány** – az előző napi országgyűlési vita után – 1949. VIII. 18-án került megszavazása, majd két napra rá, 1949. VIII. 20-án emelkedett jogerőre. Ezen alaptörvény új államformát határozott meg: „népköztársaság”-ot, valamint leírta Magyarország új címerét is, amely a címertan követelményei miatt csak jelvénynek tekinthető (ugyanis címerpajzzsal nem rendelkezett). Az ott leírt, a köznyelvben „Rákosi-címer”-ként ismertté vált 1949. évi állami „címer”, azaz államjelvény búzakoszorúval övezte és ötágú vörös csillag sugarai által ragyogta be a világoskék mezőre, keresztbe fektetett búzakalászt és kalapácsot.⁷

A külsőségekre nagy hangsúlyt fektető, akkori magyar politikai vezetés igényeinek történő megfelelés céljából, az 1948 M magyar útlevélcsalád, illetve a Romániában élő magyar állampolgárok útle-

velének borítóján lévő 1946. évi címer és „Magyar Köztársaság” felírat rendkívül gyorsan **címkével felülragasztásra került**. Az új állami jelvény országgyűlési megszavazását követően 16 nappal, 1949. IX. 3-án már megszemélyesítésre került olyan 1948 M magánútlevél, amely borítóját felülcímkézték. A 60 mm átmérőjű, kör alakú címke több rétegben, hét (!) szín nyomásával, magasnyomatással készült, s a teljes felületén nyomtatott volt. A magánútlevél borítójának alapszínéhez igazodó, sötétkék korong közepén, színesen látható az 1949. évi magyar állami „címer”, amelyet felső és alsó ívben, csillaggal elválasztva „MAGYAR NÉPKÖZTÁRSASÁG”, illetve „RÉPUBLIQUE POPULAIRE HONGROISE” állam-megnevezések öveztek. Az útlevélek első oldalán kialakított 1946. évi állami címert azonban – érdekes módon – nem ragasztották felül (ez csak a hajós és tengerész szolgálati könyveknél történt meg). A leírt címkét használták a már említett 1948 M magyar útlevélcsalád, illetve a Romániában élő magyar állampolgárok útlevélének borítójának felülragasztására, függetlenül a módosítani kívánt borító alapszínétől. A kör alakú címkének ismert valamivel későbbi, rossz méretre vágott változata is, itt annak átmérője 65 mm volt, ebből eredően egy szembe-tűnő, legfeljebb 3,5 mm vastag, sarló alakú nyomat nélküli sáv is látható maradt.

Magyarország útleveleinek története az 1940-es évek második felében új irányt vett. Az útlevél-kiadás – a hatóság teljes központosításával egyidőben – még fokozottabban politikai és állambiztonsági szempontok alapján történt. Az úti okmányok gyártása 1949-től új(abb) igények szerint alakult – ennek megfelelően bízták meg a pénzjegynyomdát –, és számos okmányvédelmi újítást vezettek be az 1950-es és 1960-as évek folyamán. Az újabb magyar útlevélek rovatainak elrendezése 1955-ig még az 1937 M magánútlevél alapján történt, azonban ezt követően a változó igények alapján átrendezték, átalakították azokat.

A Pénzjegynyomda által alkalmazott útlevél-gyártási újítások, 1950-es évek első felében

A magyar útlevél és más úti okmány gyártásában jelentős változást hozott az, hogy 1949. őszén a Magyar Nemzeti Bank Pénzjegynyomdája kapott azok gyártására megbízását.⁸ Ez számos újítást, illetve korábban nem alkalmazott eljárás beve-

zetését eredményezett. A magyar bankjegygyártás kizárólagos intézménye a Pénzjegynyomda volt, amely a budapesti Markó utca 16. szám alatt álló, 1925-re elkészült, a föld felett ötszintes épülettömbben kapott elhelyezést.⁹ Évtizedekkel később ezt egy új, ötszintes mellékszárnnyal is bővítették. A Pénzjegynyomda részvénytársasági formában 1925-től a Magyar Nemzeti Bank vállalata volt, azonban azt 1950-ben államosították és közvetlenül a Pénzügyminisztérium irányítása alá rendelték. A Pénzjegynyomda ezt követően, igen sokáig nem csak bankjegyeket és biztonsági okmányokat gyártott, hanem az üzem teljes kihasználása érdekében igen sokféle egyéb nyomtatványt is.¹⁰

A nyomdatechnikai újítások előtt említendők meg a Pénzjegynyomda által felhasznált papír védelmi jellegzetessége, a **vízjel** tekintetében bevezetett változások. A magyar úti okmányok története során a papírban elsőként az 1950 M útlevél gyártásához, 1949-ben használtak pozitív vízjelet, amely – e késztermék esetében szintén előzmény nélkül – az 1949. évi állami címert jelenítette meg, igaz stilizált változatban (U15 vj.).¹¹

A Pénzjegynyomda – ellentétben az Állami Nyomda korábbi évtizedekben alkalmazott eljárásával – az útlevelek lapjainak alnyomatát a nagy alakú ívekre, a bankjegyeknél már általánosan bevett módon nyomtatta. Azaz soronként, az előzővel azonos állásban ismétlődő képpel alakították ki a nyomtató felületet.¹² Ez már az első általuk gyártott (1950 M) útleveleknél is lehetővé tette, hogy a vízjel állása mindig változatlan maradjon, azaz a címer rajza (U15 vj.) sose kerüljön fejjel lefelé. Igaz, e vízjel még véletlenszerűen helyezkedett el az oldalakban, és sok útlevél-példánynak akár több lapjában is csak kis töredék volt látható.

A Pénzjegynyomda műszaki lehetőségei kínálták azt a jelentős újítást, hogy a magyar úti okmányoknál addig sohasem alkalmazott (nedves) **metszett-mélynyomtatást*** (korabeli gyakori elnevezéssel réznyomtatást) bevezessék. Ez egyedi gépeket igényelt a nagyüzemi kivitelezéshez, amely a magyar bankjegynyomda számára már 1926-tól rendelkezésére állt, sőt sikeres fejlesztéseket is elért ezen eszközönél (a háború utolsó szakaszától pénznyomtatáshoz egy ideig azokat

* Glosszárium

nem vették igénybe).¹³ Az 1949-ben már két éve újra alkalmazott technológia az útlevélgyártáshoz jelentősebb fejlesztést, változtatást nem igényelt. A Pénzjegynyomda már az első általa gyártott útlevél esetében is magas színvonalú eredményt nyújtott. Ennek ellenére az említett eljárásban – elsősorban a bélyeggyártás minőségének fokozása érdekében – a következő évek során folyamatos fejlesztések történtek.¹⁴ Azon túlmenően, hogy a korábbi magyar útleveleknél ezt nem alkalmazták, egyúttal az egész alnyomatot is kizárólag e technikával alakították ki (amely 1983-ig így is maradt). E nyomtatási eljárással az 1950-es évek elején, a magasnyomású eljáráshoz képest ötvenszeres festékgigényre volt szükség. A hatékonyság további növelésével, a Pénzjegynyomda a metszett-mélynyomáshoz felhasznált festékmennyiséget – azonos termék viszonylatában – az évtized végére átlagosan megközelítőleg egynegyedével csökkenteni tudta. Szintén az 1950-es évek végére, több újítás bevezetésével sikerült a nyomdának elérnie, hogy a füzet kialakítású, metszett-mélynyomással készült alnyomatú okmányok (útlevél, majd személyi igazolvány, stb.) teljes önköltségi ára ne térjen el jelentős mértékben attól, mintha az akkori ofszet* (offset) eljárással készítették volna a nyomatokat. A nyomatképet 90×70 cm méretű, galvanizálással készített, krómozott vörösréz-lemezre alakították ki. A nyomtatásra kész metszett-mélynyomó lemez előállítása bélyegek esetén – a fejlesztéseknek köszönhetően megközelítőleg fele időre csökkentve – meghaladta az egy hónapot, azonban az egyszerűbben összeállított útlevélalpnymólemoz ennél valamelyest rövidebb idő alatt készülhetett el.¹⁵

A metszett-mélynyomtatás hamisítók által történő **utánzása** minőségi módon rendkívül körülményes és költséges volt, a más technikákkal (ofszet- vagy magasnyomtatással) kialakított felület pedig kisebb felbontású nagyítóval is felismerhető lehetett. E mellett a mélynyomtatás technológiájából és nyomatából adódóan, a lapon kiemelkedő festék az esetleges mechanikai törülés hatására, a beavatkozás felszínén eltűnik, de legalábbis elhalványodik. Ez nagyban elősegíthette az ilyen hamisítás felismerését.

A könyvecske kialakítású okmányok, így az útlevelek fűzéséhez a Pénzjegynyomda az 1950-es években kissé módosított Csepel 111 típusú elektromos ipari varrógépet alkalmazott. A fűzőszál fehér színű bőrvarrócérna volt. (A műszakonkénti kezdeti 4 ezer körüli fűzött darabszám idővel 10 ezerre nőtt.)¹⁶

* Glosszáríum

A magyar 1950 M útlevél leírása

Az 1940-es évek legvégén, Magyarországon a külföldre utazást egyre ritkábban volt engedélyeztek, s egyre bürokratikusabbá tették az igénylését is. Ezáltal a megszemélyesített magyar útlevelek, különösen a magánútlevelek száma jelentősen lecsökkent. Míg a magyar állampolgárok számára ez számottevő hátrányt okoz(hat)ott, addig a magyar útlevélhatóság részére lehetővé tette jelentős fejlesztések bevezetését is. Ezek ugyan költségesebbek voltak, azonban a legyártandó – a korábbi évekhez, évtizedekhez képest – jelentősen kisebb útlevélkészlet mégsem igényelt jelentős többlet ráfordítást. Egyúttal olyan nyomdatechnikai eljárások alkalmazását vezethették be, amelyek tovább nehezítették az alig észrevehető hamisítások megvalósítását.

A magyar útlevélgyártás során az 1949 utolsó harmadában legyártott 1950 M útleveleknél vezették be első alkalommal a pozitív kialakítású (azaz átmenő fényben a környezetétől sötétebb árnyalattal kirajzolódó), és egyúttal először az állami címert ábrázoló **vízjelet**. Az állami jelvény stilizáltan került kialakításra, csak annak főbb vonalak láthatóak. A szalagvégek kinyúlásával, a magasságában kissé ovális címerkép mérete 30×35 mm volt. Az említett ábrázolások egymástól oldal irányban 58–60 mm-re helyezkedtek el, míg egymás alatt elhelyezett címerek sorai közötti távolság 140 mm volt. Ebből adódóan igen ritkán, de előfordulhatott, hogy a kész méretre kivágott útlevéllapokban még vízjeltöredék sem volt látható. Azonban ilyen csak elvétve fordult elő, általában egy kis részlete azonosítható volt (felső ív csillagesúccsal, vagy a szalag).

Az oldalak nyomtatásához felhasznált vízjeles papír közül eddig csak egyetlen okmány ismert („540.090. – Pénzjegynyomda.” táskaszám), amely készre gyártott útlevél egyik lapjának vízjele 180 fokkal elfordítottan látható.¹⁷ Azaz a nyomtatás során az üres ívet tévedésből az előírt álláshoz képest fejfelé helyezték a nyomdagépbe. (Ilyen hiba előfordult magyar egylapos útlevél gyártása során is.)

Az *alnyomat* egésze metszett mélynyomtatással készült, amelyhez kékesszürke színű festéket használtak. A két oldal azonos nyomatképe általában nem illeszkedett pontosan, így az átmenő fényben vizsgált lap kétoldali alnyomatképe nem fedte teljes mértékben egymást, az 1-2 milliméteres elcsúszások is gyakoriak.

Az egymás alatti sorokban, minden sorban azonos állásban kialakított alnyomat-mintázat központi eleme az 1949. évi állami „címer”, amely a heraldikai szabványtól eltérő vonalkázással került

kitöltésre. Az oldalak alsó éléhez közel, azzal párhuzamosan guilloche* lécc fekszik változó vonalvastagsággal kialakítva. Ennek középső, rácsszerűen kialakított mezejében a „MAGYAR NÉPKÖZTARSASÁG” felirat olvasható, negatív megjelenésű betűkialakítással. Az oldalak kitöltő felülete tört hullámvonal-rendszer, amely nagyítás alatt – egyazon vonal alkotta álló és fejjel lefelé látható – gomba szerű alakot formáz; e sorokat parabola alakú, egymást érintő „U” alakzatok sormintája (rendes és fejjel lefelé állásban) „ölti össze”. A vonalmintázatokat a Pénzjegynyomda tulajdonában több évtizede meglévő, Nadherny-Maly rendszerű guilloche-gépén alakították ki.¹⁸ Nemcsak a belíveket nyomtaták mindkét oldalon, hanem az előzéklapokat is. Vagyis nem került legyártásra külön előzéklap, hanem a belső lapok csak alnyomattal készült fázisnyomatára az első belső előzék előre nyomtatott szövegét és fényképkeretét alakították ki.

Az egymás alatti sorokban, minden sorban azonos állásban szedett, **előre nyomtatott fekete szövegek és más felületek** (feliratok, rovatcímek, sorvezető vonalkázások, oldalszámok) az alnyomat felső rétegét alkotják, és magasnyomtatással készültek. Ezek számos egyedi jellegzetességgel bírtak. A három eltérő nyelvű szöveg három különböző betűmérettel, de azonos betűtípussal került kialakításra: a magyar a legnagyobb, majd magasságában ezt az orosz, végül a francia követte. Ez alól kivételt az első oldalon található, az oldalterjedelmet ismertető mondat jelenti, ahol a magyar és francia szöveget, valamint a meghosszabbítások vastagított főcímeit mindhárom nyelven azonos méretű betűkkel szedték. Egyedi jellegzetesség, hogy a latin betűvel írt (rész)mondatokat záró írásjelek telített kör alakúak, míg a cirill betűsöket telített rombuszok zárják. A kettőspontok esetében pontjai kör alakúak, azonban az orosz nyelvű részeknél számos, meghatározott helyen azok helyett rombusz alakú jelpárok találhatóak.¹⁹ A kettőspont írásjelekhez kapcsolódnak még azok a jellegzetességek is, hogy a rovatcímek és a kettőspontok között (egész vagy fél) betűköz került kialakításra, azonban egyes okmányokban, meghatározott helyeken esetenként szóköz nem látható.²⁰ A szövegzedés vonalvezetése elsősorban a 32. oldalon, 5 bekezdés 18 sorába szedett figyelmeztetésnél egyenetlen. Ennek sorkizárt szövegében az 1747/1950. és az 520.211/1952. táskaszámú okmányoknál a „Külképviselési hatóságaink” mondatkezdet, az azonos sorban található szavak közötti távolsághoz képest, kétszeres szóközt

* Glosszárium

tartalmazott. A szövegszedésben a betűigazítások közül az 1950-től utángyártott valamennyi példánynál állandó eltérés – ezért egyfajta védelmi jellegzetesség –, hogy az 5. oldali érvényességi idő francia „mois” szavának „i” betűje jól azonosíthatóan feljebb helyezkedik el a környező betűkhöz képest. A sorvezető vonalkázást tekintve a magyar nyelvű gyermekrovat első szaggatott vonala nagyobb sortávval kezdődik, mint az első és második között mérhető távolság. Ez majd az 1952-től gyártott példányoknál már azonos lett.

Az 1950-es évben és azt követően készült utángyártott útlevélek esetében szövegszedési hibák történtek:

- a 014... sorszám-kezdetű okmányoknál azonosítható, hogy az első belső előzők kiállító hatóság bélyegzőlenyomatát és aláírását jelölő francia rovatcímbe helyesírási hibaként „délivré” helyett „délivr ” látható, oly módon, hogy a hiányzó „é” betű helyett eggyel több szóközt helyeztek el;

- az 520.211/1952. táskaszámú (018... és 019... sorszám-kezdetű) útlevélek között egyes okmányok 2. oldali „Felesége”, valamint a 4. oldali francia nyelvű gyermekrovatánál az „Âge”, és e hibapáron túl esetenként még a „Sexe” rovatcímeket sem követik kettőspont írásjelek;

- az 540.090. táskaszámú (028... sorszám-kezdetű) útlevélek 2. oldali „Felesége” rovatcímeket kettőspont írásjelek nem követik (azonban az korábbi hasonló hibával ellentétben a 4. oldali francia nyelvű gyermekrovatánál az „Âge” és a „Sexe” szavakat írásjel zárja). Ugyanennél a változatnál a 32. oldali figyelmeztetés szövegében a „sem anyagilag, sem más módon” szövegrészben vessző írásjel helyett tévesen pont található.

A magyar 1950 M útlevél tartalmának felépítését módosították az 1937 M és 1948 M útlevélekhez képest, de továbbra sem alkalmazták az 1920-as párizsi konferencián rögzítetteket. Terjedelme 32 oldal, nyelvezte háromnyelvű: magyar-országi-francia volt.

Az első belső előzők továbbra is az útlevélre jogosult(ak) arckép(e)it és aláírásá(i)t tartalmazta, valamint a kiállító hatóság képviselőjének aláírását és nedves-bélyegzőlenyomatát. Az első oldalon az „I.” számjelzés alatt az okmány terjedelmét tüntették fel, mindezek alatt az okmány és az állam háromnyelvű megnevezése olvasható, amelyet egymás alatt az útlevél számának, a tulajdonos és a vele utazó feleség nevének, valamint gyermekei számának magyar nyelvű rovatai követnek, mindezt az állampolgárság feltüntetése zárja.

A második oldalon a személyleírás magyar nyelvű rovatait alakították ki függőlegesen osztottan a tulajdonos és feleség részére is kitölthető módon): foglalkozás, születési hely és idő, lakhely, családi állapot, termet, arc (alakja), szem (színe), haj (színe), különös ismertető jel, mindezeket a két gyermek bejegyzésére szolgáló rész követi, ahol kitöltendő volt a kiskorúak neve, kora és neme.

A harmadik oldalon az adatok orosz, a negyediken francia nyelvű kitöltendő sorai találhatóak: az 1. és 2. oldal magyar nyelvű rovatai egy oldalra rendezve. Az ötödik oldalon került kitöltésre a területi érvényesség, az útlevél lejáta, a kiállító hatóság megnevezése és a kiállítás kelte. A hatodik oldal a magyar hatóságok útlevél kiállításához, érvényességhez kapcsolódó hivatalos bejegyzései vagy az azokra hivatkozások részére volt fenntartva.

A hetedik, nyolcadik és kilencedik oldalon 2–2 meghosszabbítás-rovat volt kialakítva. A tizedik oldaltól a harmincegyedik oldalig a hatósági bejegyzések, a vízumok és az átléptető-bélyegzők elhelyezésére szolgált, ezen oldalak előre nyomtatva csak a gondolatjelek közé zárt oldalszámot tartalmazták a felső negyedben, középre igazítva.

A harminckettedik oldal a külföldre utazók részére figyelmeztetést, a nyomdai jelzetet tartalmazta. A hátsó belső előzők előre nyomtatott szöveg nélkül került kialakításra, azonban rajta az okmány gyári sorszámát magasnyomtatással feltüntették.

A nyomtatás után az íveket (a bankjegyekhez hasonló módon) **ívrészekre vágták**. Ezek, ráhagyással már a leendő oldalpárokat alkották, amelyeket a megfelelő sorrendben egymásra rétegeztek a kötészethez. A magyar 1950 M útlevél kötészeti megoldásai lényegét tekintve megegyeztek az 1937 M, illetve az 1948 M útlevelekével. A készre nyomtatott, ráhagyással körbevágott lapokat az előzőeknek borító felőli felületén vászonnal megerősített közepénél, a felső / alsó éltől 6-13 mm-rel beljebb megkezdett, és ugyanennyivel előbb befejezett fűzéssel, **gerincevarrással** alakították ki, azonos öltéstávolsággal vékony, fehér varrószállal.

Az összefűzött lapoldalakat – még a félbehajtást megelőzően – az előzőklap kivételével, azaz az oldalszámozott lapoldalakat az okmány egyedi gyártási számával **lyukperforálás* módszerével sorszámozták**. Ezt két részletben, oly módon végezték, hogy a füzetet először az első oldal felől perforálták az 1-16. oldal terjedelméig, majd a fűzés tengelye mentén átfordítva ugyanezzel a számmal a 17.

* Glosszárium

oldal irányából is lyukasztották a 17-32. oldalig. Az egyes számjegyek 6×4 lyukasztó tű által felosztott felületen lettek kialakítva (az „1”-es kivétel, amely az előző szélességét megtartva, de 6×3 lyukhelyen alakították ki). A hatjegyű számsor magassága 10 mm, a lyukak átmérője 0,9 mm volt, a lyukasztás minősége jó volt, bár az okmány utolsó lapjaiban gyakorta visszamaradt az eltávolítandó korongocskából. A számsor szélessége a kezdetekben 43 mm volt. Azonban az 1747/1950. táskaszámúaknál már új sorszámozó készüléket alkalmaztak. Azonos magasság és 1 mm-es lyukátmérő mellett 52 mm lett a teljes szélesség. További jellegzetessége a korábbitól valamelyest eltérő „7”-es számjegy: a lefelé futó szár nem a második oszlopban, hanem az elsőben fut, ebből eredően a ferde szakasz is hosszabb.

E sorszámozáshoz kapcsolódik a két ismert perforálási hiba is. Ez tapasztalható azáltal, hogy a számjegyet alkotó egy vagy két lyukhelyet nem lyukasztotta át a tű, és / vagy az adott számjegyet nem alkotó lyukak kerültek kialakításra (egy sorszámban összesen két téves lyuk és egy hiányzó lyuk található, illetve egy másik okmánynál ugyanabból a számjegyből kettő lyuk hiányzik). Vélhetően az előfordult hibák is közrejátszottak abban, hogy még ugyanaz a táskaszámú okmányok gyártásánál visszatértek a korábbi, keskenyebb sorszámozó készülékhez, így az ismét (és már mindvégig) 43 mm széles lett. Azaz a széles számozás az 1950-ben utángyártott készlet alsó számcsoportjánál található meg, míg a magasabb számúak ismét keskenyek voltak. A perforált gyártási sorszám a hátsó belső előzéken sorszámbélyegzővel (magasnyomással), fekete színrel is feltüntetésre került.

Az említett módon összefűzött és már lyukasztott lapoldalakat félbehajtották a varrás mentén, és derékszögű sarkokkal 137-140×87-89 mm méretűre **vágták**.

Az okmány 143–144×92–94 mm-es **kötéstábláit (borítóját)** kemény, rétegezett–ragasztott karton lapok alkották. Ezek közül a leendő első tábla középső rétegének közepén széles lyukat alakítottak ki; ide helyezték a fénykép rögzítésének alapját képező egyszerű eszközt: téglalap alakú fém lapkára forrasztott kettő, 1 mm átmérőjű és közel 3 mm hosszú rudacskát (majd ezek alkották a fényképrögzítő szegecsek magját).

A bordó színű viaszos vászonnal borított fedőlapok leendő külső-elülső oldalál aranyszínű fólianyomtatással alakították ki az állami jelképet és a szövegezést. Középen az 1949. évi magyar állami „címer” látható, címertani színjelölő vonalkázás nélkül. Ezt, az éke-

zetek nélkül 52 mm átmérőjű körívre belülről illesztve, felül „MAGYAR NÉPKÖZTÁRSASÁG”, illetve telített körökkel elválasztva az alsó íven, előbbinél kisebb betűkkel, egymás alatti sorokban „ВЕНГЕРСКАЯ НАРОДНАЯ РЕСПУБЛИКА”, valamint „RÉPUBLIQUE POPULAIRE HONGROISE” állam-megnevezések öveznek. Az előbbi tartalmat felül és alul egy-egy ötágú csillag határolja el az okmány felső élhez közel kialakított „ÚTLEVÉL”, illetve az alsó negyedben ennek orosz és francia nyelvű változatától.

A borító aranyszínű fólianyomásához kétféle alapanyagot használtak fel. Ezen útlevéltípus első két készlet (az 1949-es „MNB Pénzjegynyomdája. 2149/1949.” és az 1950-es „Pénzjegynyomda 1747/1950.” táskaszámúak) borítójának képét – az állami jelképet és körülötte Magyarország megnevezéseit, illetve az „útlevél” szavakat – aranyfólia nyomásával alakították ki. Az 1952-ben utángyártásra került okmányoknál („Pénzjegynyomda 520.211/1952.” táskaszám) azonban már olcsóbb ötvözet (bronz) került felhasználásra. Utóbbi, jelentősebb idő elteltével, oxidáció hatására mélyzöld színű patinaréteget vett fel. Ez oly’ annyira megvastagította a felületet, hogy a síkból kiemelkedik²¹ Azonban 1954-ben újabb változtatást eszközöltek, mivel az ekkor gyártott útlevelek („540.090. – Pénzjegynyomda.”) esetében a bronz csak kis mértékben patinásodott fél évszázad elteltével.

Az előzéklap hátsó felületének ragasztóval történt felületkezelését követően a **füzetet rögzítették a kész borítótáblákhoz**, így a varrás félig rejtetté vált. Ezáltal az első belső előzék lapját átszúrták a táblába rejtett talapzatú, a közel 2,5 mm-re kiemelkedő réz szegecs-rudacsok.

Az 1950 M magyar (magán)útlevél mellé, 1951-ben gyártották le annak **szolgálati útlevél** altípusát. Az okmány – elsősorban a feladatából adódó egyes eltérésektől eltekintve – megegyezett a magyar 1950 M útlevél alaptípusának első gyártási változatával. A borítóra nyomtatott okmánymegnevező felirat a (magán)útlevelektől valamivel kisebb méretű betűkkel került kialakításra, s a magyar szöveg ékezetei rövidebbek. Az okmány megnevezése magyarul két sorba szedve látható: „SZOLGÁLATI ÚTLEVÉL”, a „címer” alatt nyelvenként egy-egy sorban, a magánútlevelekétől kis mértékben eltérő betűtípussal (a teltebb betűk betűtáv nélkül követik egymást) a „СЛУЖЕБНЫЙ ПАСПОРТ”, illetve „PASSEPORT DE SERVICE” szavak olvashatóak. Itt az orosz szöveg egyedisége, hogy a „Ж” betű – eltérően a cirill betűk írásmódjainak szabályaitól – középen vízszintes vonallal volt kialakítva: „Ж”.

A magánútlevéllel azonos módon került ábrázolásra a „címer” és körülötte az állam-megnevezés. Azonban az okmány-megnevezések közötti, címer körüli mező bal alsó–jobb felső irányú, két vékonyabb vonal között egy vastagabb alkotta, 6 mm széles átlós sávval áthúzásra kerül. Mindez oly módon, hogy az állami címert körívből övező állam-megnevezés előtt 4 mm-rel megszakad az átló.

A szolgálati útlevél első oldali okmány-megnevezése is eltér a magánútlevélétől: míg a magyar továbbra is egy sorban, addig az orosz és francia nyelvű két-két sorban látható, immár gondolatjel elválasztás nélkül.

A 32. oldalon elhelyezett figyelmeztetés két bekezdésben hat sor terjedelmű volt, amely a magánútlevelekhez használt betűméretnél nagyobb volt kialakítva, valamint a cím betűi szóköz nélkül, egymáshoz illeszkedve látható.

Az okmány hatjegyjé sorszáma minden esetben 1-essel kezdődik. Alkalmazásának közel három és fél éve alatt, a megszemélyesített szolgálati útlevelek száma nagyjából háromezer volt.

Az útlevelek megszemélyesítése. Az úti okmányoknak tollal és fekete tintával, kézírással történt kitöltését és a fénykép rögzítését általában az erre kijelölt ügyintézők végezték, a szigorú számadású okmányokra vonatkozó előírásokkal összhangban.

A fénykép rögzítése és biztosítása a korábban alkalmazotthoz képest azonos módszerrel történt, azonban áttetsző címerlapkát már nem alkalmaztak. Az útlevél első fedőlapjának belső felén, a kötészet során kialakított, rejtett fém lapra forrasztott két szegecsrudacskára („szögek”) feltűzték a fényképet, ezután ezekre tízágú csillag alakú fémlapkát helyeztek. A fénykép–csillaglapka rétegezést követően különleges szerszám, úgynevezett szegecsprés alá helyezték az okmányt, amely a szegecsrudacskák végét szétlapította. Ez által azok a fém csillagokhoz feszültek, egyúttal a csillagokat lefelé nyomva, annak karmait a fényképbe mélyesztették. **A fénykép hitelesítésének** előírt eszköze a kiállító hatóság – fényképet és belső előzőket is érő – szárazbélyegző*, illetve nedvesbélyegző-lenyomata volt. Utóbbi az első belső előzők alsó részén, a kiállító hatóság aláírása mellett, bal oldalon ismételt elhelyezésre került.

A megszemélyesítés utolsó részleteként hajtották végre az **okmány kiadásának hitelesítését**, amely a kiállító hatóság vezetője, vagy kijelölt helyettese – az első belső előzőkre, a fénykép alá felvezetett – kézírásos aláírása által történt meg. Az Államvédelmi Ható-

*Glosszárium

ság 1/3-h alosztályának, azaz a kémelhárítás osztály szintű szervezete alá tartozó KEOKH és Útlevél Alosztálynak vezetője ZALAI Sándor államvédelmi őrnagy, majd 1952. V. 16-tól TATAI József áv. százados²² volt. Az 1953-ban önállóságát veszített ÁVH-tól az útlevélfelügyelet irányítása 1953. július 31-én a Belügyminisztériumhoz került, immár osztállyá szervezve, BM KEOKH és Útlevél Osztály néven, amelyet majd továbbra is TATAI vezetett.²³

Újabb magyar útlevél alaptípus

Az 1950 M magyar útlevelek kiállításának megkezdése után öt évvel, az 1955-ben rendszeresített, új magyar útlevélszalag gyártásához további újításokat vezettek be. Így, többek között pozicionált vízjellet, az ibolyántúli sugárzásban láthatóvá váló nyomatréteget, valamint (bankjegyeknél már alkalmazott) egyidőben két színnel nyomtatott metszett mélynyomatású alnyomatot is.

Jegyzetek:

¹ SOM: 83-95.p.

² 40/1945. fk. útl. eln.

³ E vízjel előállításához használt hengerszita – amit egyaránt alkalmaztak bélyegek, majd útlevelek papírjainak gyártásához – megtalálható a Diósgyőri Papírgyár (DIPA) Zrt. papíripar-történeti múzeumának (Miskolc–Diósgyőr) kiállítási anyagában.

⁴ BÖLCSKEI: 14-15.p. + 100-104.p.

⁵ Ez az alnyomat-mintázat egymást fedő és apróbb részleteiben nem illeszkedő képeiből és képcsoportjaiból állapítható meg.

⁶ Az 1948. I. 14-én, a Magyar Államrendőrség Budapesti Főkapitánysága Igazgatási Rendszeti Ügyosztályának Útlevélfelosztályán megszemélyesített 1948 M magánútlevél a „000.467”-es sorszámot viselte.

⁷ „Kétoldalt búzakoszorúval egybefogott, kerek világoskék mezőben kalapács és búzakalász; a mező felső részén a mezőre sugarakat bocsátó ötágú vöröses csillag, alján redőzött piros-fehér-zöld színű szalag.”

1949/XX.tv. 67. §

⁸ SOM: op.cit. 31.p.

¹⁰ A biztonsági nyomtatványok mellett például még az 1970-es években, ofszet-el-járással, postai – bélyegkép nélküli – képes levelezőlapokat, valamint az 1980-as években teljes könyveket is gyártott. Számos művészi könyv réz-/acélmetszett képmellékletét is a Pénzjegynyomda nyomtatta, amelyet a kiadvány többi részét gyártó nyomda a kötészet során illesztett saját termékébe.

Pénzjegynyomda.

¹¹ SOM: op.cit. 31.p.

¹² A keményítáblás könyvecskék belső lapjainak nyomtatása a korábbi évtizedekben úgy történt, hogy a nagy ívekre a megfelelő oldalkiosztás mellett, soronként 180 fokkal elforgatott alnyomat-képet majd arra, következő részfolyamatban előre nyomtatott szöveget nyomtattak. Az oldalak a megfelelő hajtogatást követően rendeződtek a lapozás kívánt sorrendjébe.

¹³ A II. világháború végétől az inflálódó pengő bankjegyeit a korábbi eljárásnál egyszerűbb és olcsóbb ofszet nyomtatással (síknymtatással) gyártották, s még az 1946-ban forgalomba hozott 10 és 100 forintos címletek is így készültek. Azonban 1947-től kezdődően ismét forgalomba kerültek a metszett-mélynyomtatással is készült magyar bankjegyek.

BOTOS: 76-77.p.

¹⁴ Az újítások között említendő az anyalemezről készített másolatok tartóságának és pontosságának fokozása, s a nyomtatási folyamat részeként üzembe helyezték az infravörös szárítókészüléket, amellyel a nyomtatási sebesség nőtt, így akár a gyártási idő is csökkent.

Pénzjegynyomda.

¹⁵ Loc.cit.

¹⁶ Loc.cit.

¹⁷ A 028684 sorszámú, „540.090. – Pénzjegynyomda.” táskaszámú magánútlevéll 3/4–29/30. oldalnak helyet adó lapja.

028684 sorszámú 540090 pénzjegynyomda táskaszámú magánútlevéll.

¹⁸ A szerkezetet Arthur NADHERNY és Friedrich MALY osztrák mérnökök készítették és a L. Castagna & Sons OHG Fabrik cég gyártotta üzemében.

LACZIK ; ZSIGA

¹⁹ A cirill betűs szövegeknél alkalmazott kettőspontok rombusz alakúak a következő helyeken: az első belső előzők kiállító hatóságra utaló rovatcím után, a 3. oldalon az 1., 2., 4. és 5. rovatcímét, illetve a gyermekek adatainak feltüntetésének megnevezései közül a név rovatcímét követően. Az 1954-ben utángyártott változatoknál az első belső előzők útlevéll tulajdonosának aláírása orosz nyelvű rovatcímét is rombusz alakú kettősponttal zárták.

²⁰ A rovatcím és kettőspont írásjel közötti (fél vagy egész) szóköz hiánya fordul elő esetenként a „Haj:”, a „Nom du titulaire:” és a „État de famille:”, továbbá az 1., a 3. és a 4. meghosszabbítások a „Lieu et date:” rovatcímeinél. A „Haj:” rovatcímek ilyen jellegzetessége esetén a szó a többinek egy-egyes függőleges kezdővonalától valamivel beljebb kezdődik.

²¹ Ez a legtöbb esetben, a surlófénnyel (a lap síkjához képest hegyesszög-ből) megvilágított felület nagyításában jól kivehető.

²² TATAI József áv. százados 1950-től dolgozott az ÁVH KEOKH és Útlevélosztályán. Kezdetben segédhivatal-vezető, majd 1951-től alosztályvezető-helyettes volt. Az úti okmányok kiadására jogosult szervezeti elem vezetését, alosztályvezetőként, 1952. V. 16-án vette át. Az 1953 július végén a Belügyminisztérium felügyelete alá rendelt útlevélosztályt továbbra is TATAI (immár őrnagyként, majd később alezredesként) vezette, egészen 1962. VII. 16-ig.

²³ CSERÉNYI-ZSITNYÁNYI ; KRAHULCSÁN

Forrás- és irodalomjegyzék (a jegyzetekben alkalmazott rövidítések oldása):

MONOGRÁFIÁK KISMONOGRÁFIÁK ÉS HASONLÓ JELLEGŰ KÖTETEK

- BOTOS — BOTOS János: *A Magyar Nemzeti Bank története. II. Az önálló jegybank, 1924-1948.* Budapest, 1999, Presscon Kiadó. 403 p. HU-ISBN 963 85 6571 3.
- SOM — SOM Krisztián: *A magyar úti okmányok, 1848–2012.* Budapest, 2014, Nemzetbiztonsági Szakszolgálat - Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság. 335 p. HU-ISBN 978 963 89 8283 4 /Segédtudományok a magyar rendvédelem-történet szolgálatában, 1./ HU-ISSN 2064-5333.

TANULMÁNYOK

- CSERÉNYI — CSERÉNYI-ZSITNYÁNYI Ildikó: Az Államvédelmi Hatóság szervezeti változásai (1950–1953). *Betekintő*, III. évf. (2009) 2. sz. HU-ISSN 1788-7569. A folyóirat csak a világhálón jelenik meg oldalszámzás nélkül.
- ZSITNYÁNYI — *Világhálón:*
http://www.betekinto.hu/2009_2_cserenyi_zsitnyanyi
- KRAHULCSÁN — KRAHULCSÁN Zsolt: A BM KEOKH és Útlevel Osztály szervezettörténete, 1956–1962. *Betekintő*, V.évf. (2011) 4.sz. HU-ISSN 1788-7569. A folyóirat csak a világhálón jelenik meg oldalszámzás nélkül.
- *Világhálón:*
http://www.betekinto.hu/2011_4_krahulcsan

CIKKEK

- LACZIK — LACZIK Bálint: Szövevényes rajzolatok. Jedlik Ányos rajzoló készülékétől a biztonsági nyomda-technikáig. *Ponticulus Hungaricus*, XII.évf. (2008) 5.sz. HU-ISSN —
- Pénzjegynyomda. — Szerző nélkül. Pénzjegynyomda. *Magyar Grafika*, II.évf. (1958) 6.sz. különkiadás, 639-654.p.
- ZSIGA — ZSIGA Róbert: A hamisítás elleni védelem fellegvára: a Pénzjegynyomda. *Magyar Grafika*, LI.évf. (2007) 7.sz. 43-46.p. HU-ISSN 0479-480X.

KATALÓGUSOK

- BÖLCSKEI — BÖLCSKEI Imréné (szerk.): *Magyar posta- és illetékbélyeg katalógus, 2014-2015.* s.l., 2014, Philatelia Hungarica Kft. 639 p. HU-ISSN 1418-3900.

MAGÁNGYŰJTEMÉNYEK

40/1945. fk. útl. — 40/1945. fk. útl. eln. sz. irat eredeti másolata (kelt: 1945.07. 09., az útleveél osztály vezetője által, az aláírása nélkül), hivatkozással a 135 018/1945. BM. V. sz. rendeletre.

(2.;)

DÖME Márk gyűjteménye.

email: marcosgtk@gmail.com

028684 sorszámú — 028684 sorszámú 540090 pénjegynyomda táskaszámú
540090 pénjegynyomda táskaszámú magánútleveél.
magánútleveél.
RÁCZ István gyűjteménye

(17.;)

JOGSZABÁLYOK

1949/XX.tv. — 1949/XX. tv. a Magyar Népköztársaság Alkotmánya.

(7.;)

Magyar Közlöny, V. évf. (1949) 174.sz.

Glosszárium:

Alnyomat, más néven **alpnymomat**. Szöveg alatti rétegben nyomtatott, kevésbé erőteljes, de jól kivehető mintázattal kialakított felület, amelyet az okmánygyártás során a meghamisítás felismerésének elősegítésére is alkalmaznak.

Előre nyomtatott szöveg. Az *alnymomatra* nyomtatott felirat vagy ábra, amely azonos csoporton belül minden okmányban állandó. Ilyen a tájékoztató / figyelmeztető szöveg, a felhívás a hatóságok részére, a címloldal, a rovatcímek, az oldalszámok, stb. is.

Guilloche. Részleteiben gazdag, ismétlődő díszítő mintázat, amely okmányokban gyakorta vonal, vagy rózsza-szerű alakzatban kerül kialakításra.

Magasnyomtatás. Olyan nyomtatási eljárás, amely során a lenyomat rajzolatának tükröképét alkotó, festéket hordozó felület kiemelkedik az összfelület síkjából. Jellegzetessége a nyomás hatására, a kiemelkedő nyomó felület peremén túlra préselődő festék alkotta festékváll. A leggyakoribb általános nyomtatási eljárás a XX. század harmadik harmadáig. (A bélyegtan esetében gyakorta ezt a gyártási megoldást könyvnyomtatásnak ismertetik, mivel a könyvek az 1980-as évekig döntően magasnyomással készültek. Azonban az 1990-es évektől, az ofszet síknyomtatású eljárás térhódítását követően ez az elnevezés meghaladt és félrevezető lehet.)

Megszemélyesítés. A kitöltetlen okmányürlapnak az érvényességi és a birtokosának személyes adataival történő kitöltése. Kezdetben a személyleírásból és a jogosult aláírásából állt, Magyarországon ez 1915 elejétől kiegészült a fényképpel, majd 2006 nyaratól megjelenik a látható megszemélyesítés elektronikusan tárolt rögzítésével, amelyet 2009 nyaratól a – csak elektronikusan tárolt – ujjlenyomattal bővítettek.

Mélynyomtatás. Olyan nyomtatási eljárás, amely során a lenyomat rajzolatának tükröképét alkotó, festéket hordozó rész az összfelület síkjába süllyesztve került kialakításra. Jellegzetessége – a bemélyedésekben található festék papírra történt átvitelét követően – a festék kiemelkedő, esetenként tapintható vastagsága. E nyomtatási elv több változatát is létrehozták: a magyar úti okmányoknál metszett mélynyomtatást, míg a XX. század középső harmadában, a magyar bélyeggyártás során általában rács-mélynyomtatást alkalmaztak.

Nyomdai jelzet. A nyomdai jelzet a nyomda nevét és általában a székhely / gyártás helyét jelöli, amelyhez csatlakozhat a *táskaszám* is. A *táskaszám* a nyomdai munka megrendelési nyilvántartó száma, amely a megbízástól a késztermékig végigkíséri a munkafolyamatokat és gyakorta tartalmazza az évszámot is. (Például a „M. kir. állami nyomda. Budapest, 1913. – 757.” adatsorból a településnévig bezárólag látható a nyomdai jelzet, azt követően, az évszámmal kezdődően a táskaszám olvasható). Ez akár lehetővé tette a közel azonos késztermékek egyes munkafolyamatának elkülönítését is (ld. eltérő bélyegképek esetén esetlegesen alkalmazott eltérő táskaszám az 1920 M és az 1922 M útlevélnél). A magyar úti okmányoknál ritkán, de előfordul, hogy a táskaszám nyomdai jelzet nélkül került jelölésre.

Ofszett (Offset) Többnyire színes síknyomtatási eljárás, amelynél a közbeiktatott vékony gumihengerről kerül a papírra a nyomás.

Perforáció. A papír folytonosságának megszakítása. Történhet átszúrással / bemetéssel vagy lyukak létrehozásával. Az okmánygyártás során elsősorban utóbbit alkalmazzák betűk, sorszámok kialakítása céljából.

Száraz-bélyegzőlenyomat, más néven **préselt pecsét**. Kézi vagy asztali prés segítségével, homorú és az azzal megegyező mintájú domború lemezpár (klisé) által készített kidomborodó kép, ezért a „préselt pecsét” megfogalmazás a pontosabb. Úti okmányok esetében általában – fénykép vagy bejegyzés – hitelesítéséhez alkalmazzák. (A XX. század elején a lenyomatképző eszközt esetenként „vettemezőbéllyegző”-nek nevezték meg.)

Táskaszám ld. *nyomdai jelzet*.

Vízjel. A papír gyártása során, a papírostok alkotta réteg sűrűségének / vastagságának eltéréseivel létrehozott felület, amely átmenő fény segítségével látható ábrát vagy szöveget jelenít meg. Ez által beazonosítható a hordozóanyag gyártója / eredetisége. A negatív vízjel a fényt jobban áteresztő, ritkább réteget, míg a pozitív vízjel a sűrűbbet, a fényt kevésbé áteresztőt jelenti. Okmánygyártás során fontos védelmi elem, mivel utólagosan csak merőben eltérő eljárással és a XX. század végén is csak gyengébb minőséggel volt utánozható. A vízjel alkalmazásának kezdeti évszázadaiban szinte kizárólag vonalas rajzolatú, negatív (a papír vékony felületének jobb fényáteresztő-képessége miatt láthatóvá váló) vízjelet alkalmaztak.

SUBA János*
Az 1927. évi kereskedelmi egyezmény
és a határszéli forgalom.

Absztrakt

A trianoni békediktátum évezredes családi, gazdasági, kulturális egységeket metszett el. Ebből fakadóan számos gond keletkezett. Ezen a helyzeten igyekezett úrrá lenni a Csehszlovák Köztársaság és a Magyar Királyság az 1927. évi magyar-csehszlovák kereskedelmi egyezménnyel.

Kulcsszavak:

1927. évi magyar csehszlovák kereskedelmi egyezmény ; magyar csehszlovák határszéli forgalom 1920-1938 ; kishatárforgalmi útiokmányok a magyar csehszlovák határon 1920-1938 ; határátkelőhelyek a magyar-csehszlovák határon 1920-1938 ; határsáv és határkerület a két világháború közötti Magyar Királyság határőrizetében

Abstract

Trianon peace dictatum mutilated Hungary. 2/3 of its territory and 50% of its population. As a result of the designation of new borders, there were many problems. One of these difficulties was the Komárom border station, which, in the end, remained unresolved until the Southern Lights of the Felvidék were backed up until the Hungarian and Czechoslovak governments signed a border traffic agreement in 1927.

Keywords:

the border inspection post of Komárom ; Hungarian-Czechoslovak border traffic convention ; border stations at the Hungarian Czechoslovak border between 1920 and 1938 ; János HABARDA's spy case ; Komárom 1920-1938.

* - *Open Researcher and Contributor ID* = Nyílt Kutató és Közreműködő Azonosító (ORCID)
<https://orcid.org/0000-0002-2310-7746>

Institutional attachments = Szerző intézményi kötődései :

- *Bertalan Szemere Scientific Society of History of Hungarian Law Enforcement* = Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság

- *Ministry of Defence Military History Institute and Museum* = Hadtörténeti Intézet és Múzeum.

@: suba.janos@mail.militaria.hu

DOI : 10.31626/HU-EISSN2530094X.VTOM.115-144.p

A magyar és a csehszlovák kormány 1927-ben kereskedelmi egyezményt kötött, amelynek a tartalma hatást gyakorolt a két ország közötti határszéli forgalomra is.

Az I. világháborút követő békekötések gazdaságilag szembeállították egymással azokat az országokat és gazdasági területeket, amelyeket a természet és a közös múlt egymásra utalt, és szoros kapcsolat fenntartására, gazdasági együttműködésre készítetett. Az újonnan létrehozott mesterséges utódállamok, — mint kis gazdasági egységek, egymástól elfordulva, politikai ellentéteik folytán — közgazdaságilag sok esetben természetellenes megoldásokban keresték gazdasági felemelkedésüket. Néhány évnek kellett eltelni, míg az újonnan létrehozott mesterséges államok felismerték kereskedelmi politikájuknak más alternatíváit is. A közeledés, melyet eleinte kompenzációs szerződések kötése jellemzett, nem volt azonban teljesen őszinte, és így a gazdasági együttműködés valójában sohasem jöhetett létre.

Az I. világháború után Közép-Európában Ausztria volt az egyetlen állam, ahol a kereskedelmi politika a szabadkereskedelem felé hajlott, mert egyrészt továbbra is nagy behozatalra szorult, másrészt pedig, mert fontos közvetítő szerepét az összeomlás után is megtartotta. Ausztria 1920-ban kötötte meg Németországgal az első kereskedelmi szerződést a legnagyobb kedvezmény záradékával, majd Csehszlovákiával 1921-ben, Magyarországgal 1922-ben, Jugoszláviával 1925-ben, s Romániával 1924-ben. A gazdasági egyensúly elérését célzó kereskedelmi szerződések folytán az osztrák kivitel — mely legnagyobbbrészt Németországba és Csehszlovákiába irányult — emelkedni kezdett, s így természetsszerűleg a külkereskedelmi mérleg eddigi nagy passzívuma is csökkent.

Csehszlovákia az 1925-1926. években szabályozta a mezőgazdasági termékek védővámját és a következő években az úgynevezett engedélyezési eljárást megszüntette, olyannyira, hogy 1929-ben már csaknem teljes szabadkereskedelem állt fenn. Az agrártermékek újabb árzuhanása arra kényszerítette a csehszlovák kormányt, hogy a rozs-, árpa- és őrlési termékek importját illetően újból elrendelje az engedélyezési eljárást és

a behozatali engedélyek érvényét meghosszabbítsa. A Magyarországgal kötött kereskedelmi szerződést 1930-ban felbontotta, miáltal az új mezőgazdasági vámok hatása érezhetőbbé vált.

Magyarország az I. világháború előtt – mint az Osztrák-Magyar Monarchia társországa — beletartozott abba a történetileg kialakult gazdasági egységbe, melyben a kereskedelem-politikai törekvések természetesen minden mesterséges irányítás nélkül megoldódhattak. Mezőgazdasági cikkekben termelési fölénye oly nagy volt, hogy jelentős mennyiséget juttatott belőle külföldre is. Magyarország mezőgazdasági terményeit Ausztria alpesi tartományaiba és a cseh-morva iparvidékekre szállította, ipari szükségleteit viszont ezekről a vidékekről fedezte, nem feledkezve meg azonban iparának fejlesztéséről sem, melyre alapozottan a trianoni békediktátum utáni Magyar Királyság gyáripari termelése alig egy évtized alatt már megközelítette Nagy-Magyarország gyáripari termelését.

Nyersanyagban gazdag vidékeinek elvesztése miatt Magyarország — ellentétben a környező államoknak tilalmakkal és magas védővámokkal való elzárkózásával — szerződéskötésre kényszerült, s 1920-ban Németországgal, 1921-ben Bulgáriával, 1922-ben Ausztriával kötött szerződést. A pénzügyi nehézségek kiküszöbölése és az 1924. évi új vámtarifa pedig azt eredményezte, hogy 1925-ben már Európa legtöbb államával szerződéses viszonyban állott. Lengyelországgal, Görögországgal, Spanyolországgal és Olaszországgal tarifaszereződést kötött, Jugoszláviával (1924), Romániával (1924), Törökországgal (1925) és Franciaországgal, sőt még az Amerikai Egyesült Államokkal is preferenciális szerződéses viszonyban állott.

Az Ausztriával 1922-ben kötött preferenciális szerződés, főként pedig az 1926-ban parafált módosító szerződés kedvezően hatott Magyarországnak külkereskedelmi forgalmára, mert Ausztriával az addig passzív külkereskedelmi mérlege jelentősen aktívvá vált. A két állam külkereskedelmi forgalmába a lisztvám tarifája volt a legkritikusabb. A lisztvám — búza-

vám különbözet állandó növelésével — a magyar lisztkivitelt akarta Ausztria visszaszorítani. Ez a mezőgazdaság fejlesztő politika eredményeként jelentkező törekvése egy ízben szerződésen kívüli állapotot is eredményezett. Ennek megszűnte után a két ország olyan megállapodást kötött egymással, amely szerint Ausztria magyarországi kivitelének másfélszeresét vehette csak Magyarországtól. Az idők folyamán ez az arány is csökkent.

A Franciaországgal kötött szerződés hátrányos volt Magyarország számára, mert előnyeit ellenszolgáltatás nélkül a legtöbb kedvezményben részesülő környező államok élvezték.

A magyar-csehszlovák kereskedelmi egyezmény előzményei

A magyar állam által megkötött különböző kereskedelmi szerződések között kétségtelenül az egyik legfontosabb szerződés a Csehszlovák Köztársasággal 1927. V. 31-én megkötött kereskedelmi szerződés volt.

A két állam esetében — az első időben fennállott különböző ellentétek és az elzárkózó gazdasági viszonyok mellett — sok tekintetben politikai szempontok is közrejátszottak abban, hogy a szerződést 1927-ben kötötték meg.

1922-től több ízben is tárgyalásokat kezdtek a Csehszlovák Köztársasággal, időnként azonban olyan események merültek fel és olyan körülmények állottak be, amelyek a tárgyalások tovább folytatását és a kereskedelmi szerződés megkötését hátráltatták, illetve lehetetlenné tették.

A trianoni békediktátum életbelépte után Csehszlovákia és Magyarország között már 1922-ben kereskedelmi szerződés megkötésére irányuló tárgyalások indultak. Ennek eredményeképpen 1922. XI. 22-én a két állam tárgyaló felei alá is írtak egy szerződést, amely különböző egyezményeket és határozmányokat tartalmazott a két állam közötti kereskedelem és rendes forgalom felvétele tekintetében. Fontos volt ugyanis az előállott új helyzet folytán az abban az időben még teljesen rendezetlen határszéli forgalom és a vasúti közlekedési forgalom mielőbbi rendezése és szabályozása, nemkülönben a ke-

reszkedelmi szerződéseknél oly fontos állategészségügyi megállapodások létesítése is.

Ez a szerződés azonban sohasem lépett életbe. Nem léphetett életbe azért, mert a szerződés életbeléptetését a csehszlovák kormány ahhoz a feltételhez kötötte, hogy azt a magyar fél egy vámtarifális kedvezményeket tartalmazó tarifális szerződéssel is egészítse ki.

A magyar államnak ebben az időben még nem volt önálló autonóm vámtarifája, mert az 1924-ben törvénybe iktatott autonóm vámtarifa életbeléptetéséig¹ a régi Osztrák–Magyar Monarchiára szabott vámtarifa alapján állt, amelynek tételeit az inflációs korszakban különböző vámfelépénzekkel módosították, ennél fogva a magyar állam nem volt abban a helyzetben, hogy a Csehszlovák állammal már akkor tarifális szerződést kössön.

Amikor azonban 1924. májusában az akkori magyar nemzetgyűlés az új autonóm vámtarifát elfogadta, a magyar kormány azonnal kinyilvánította készségét arról, hogy a tarifális szerződés megkötésére irányuló tárgyalások elkezdődjenek. A tárgyalások létre is jöttek, ekkor azonban Csehszlovákia részéről állott be olyan körülmény — mivel az ottani belpolitikai viszonyokban olyan eltolódások és változások állottak be — amely újból lehetetlenné tette egy tarifális szerződés megkötését.

Csehszlovákiában kezdetben inkább baloldali irányzatúnak tekinthető koalíció volt uralmon, amelynek fő erősségét a csehszlovák szociáldemokrata pártok és a cseh szocialisták alkották. Ebben az időben a Magyarországot mezőgazdasági exportja szempontjából legközelebből érintő mezőgazdasági terményeknél a vámok fel voltak függesztve. Így fel volt függesztve a gabona-, a liszt- és a zsírvám. Később pedig, amikor 1924 decemberében a tárgyalások újból megindultak, a magyar mezőgazdasági exportnak még nehézsége és akadálya nem volt a csehországi bevitelnél. 1925 júniustól azonban változott mivel Csehszlovákia a mezőgazdasági cikkeket, (búza és liszt) már az érték szerinti vámmal terhelte.

Az 1925 őszen megtartott választásokon az addigi koalíció megbukott. A kormányzat hosszas tárgyalások után polgári pártokból összeállított blokkban egyesült. Ennek a csoportosulásnak legbefolyásosabb pártjai éppen az agrárszínezetű pártok voltak, mégpedig nemcsak a cseh és a szlovák nacionalista agrárpártok, hanem a német nemzeti agrárpártok, sőt a szlovákiai magyar nemzeti agrárpárt is. Ezek a pártok támogatta az új kormányzati blokkot, amely támogatásnak természetesen az volt egyik előfeltétele, hogy a csehszlovák kormányzat erőteljes agrárvámvédelmet léptessen életbe.

A belpolitikai eltolódás változtatta meg Csehszlovákiában az eddigi gazdaságpolitikai irányzatot és ennek volt eredménye az 1926. VI. 14-én életbeléptetett azon vámnovella, amely a Magyarországot legközelebből érdeklő mezőgazdasági exportcikkre úgynevezett minimális vámtételeket állapított meg. A csehszlovák kormányzatnak ez a rendelkezése, illetőleg ennek a törvénynek az életbeléptetése a magyar agrárexportot nehéz helyzetbe hozta.

Magyarországnak nem volt más választása, minthogy vagy belenyugodva a minimális cseh vámokba, ezen az alapon indít rendes tarifális tárgyalásokat vagy pedig esetleges vámháborút kezd Csehszlovákiával.

A magyar mezőgazdaság exportérdekei ésszerűvé tették az előbbi eljárást, amelynek eredményeképpen, 1926. VIII. 26-án Csehszlovákia és Magyarország között egy provizórium jött létre, amely 1926 szeptember elsején lépett életbe. Ennek értelmében a két állam kölcsönösen a legnagyobb kedvezmény elvét mondta ki és ez a provizórium mindaddig érvényben maradt, amíg a rendes tarifális szerződésre irányuló tárgyalások be nem fejeződtek.

Ugyanebben az időben megkezdődtek a rendes tarifális szerződésekre vonatkozó tárgyalások is, amelyek hónapokon át folytak megszakítás nélkül. 1927 márciusában sikerült a két állam tárgyaló feleinek a szerződés e legnehezebb, vagyis a tarifális részeire vonatkozóan megállapodniuk. Ezen felül azonban szükségesnek mutatkozott az 1922. XI. 22-én aláírt szerződésben megállapított különböző egyezményeket és hatá-

rozatokat megfelelő módon teljesen átdolgozni a megváltozott viszonyoknak megfelelően. Ez meg is történt.

Magyar-csehszlovák külkereskedelmi egyezmény

A kereskedelmi egyezményt az 1927-ben iktatták a magyar törvények közé.²

A kereskedelmi szerződés kölcsönösen a legtöbb kedvezményes elbánást biztosította: a kereskedés és ipar megkezdése és folytatása, a személyes jogviszonyok és tulajdonjogok, érdekek képviselője, a perképesség, részvénytársaságok megalakulása és engedélyezése, a bevásárlás és megrendelések gyűjtése, áruknak termelési és fogyasztási adókkal való megterhelése, az áruk kezelése (kiviteli és beviteli vámok, illetékek, stb.), áruk szállítása tekintetében.

A belföldiekkel egyenlő elbánást mondott ki (traitement national) a vásárok látogatására, a személyes katonai szolgálatról eltérő minden más hadiszolgáltatásra, a személyek és vállalatok adózására, a tisztességtelen verseny elleni védelemre a személyek, áruk és lobogók tekintetében a behajózásban, a hídvámok, stb. viselésére és személyeknek és áruknak a vasúti forgalomban való kezelésére vonatkozólag.

A reciprocitás elve érvényesül a konzulok jogainak elismerése tekintetében.

A tisztességtelen versenyről szóló cikk³ hatásos védelmet biztosít a magyar bor és paprika számára mindenféle hamisítás és az elnevezés jogosulatlan használata ellen, s a szalámi jó hírnevét Csehszlovákiában belső törvényes intézkedés fogja megvédeni. Magyarország viszont éppígy kötelezte magát a cseh-morva származású komló védelmére. A származási helyekről való elnevezésnek kölcsönös védelme kiterjedt a sörre és ásványvizekre is.

A trianoni határ különösen a Csehszlovákia felé eső határszakaszon sok magyar községet elvágtott vasúti állomásától, úgyhogy terjedelmes vidékek szűkölködtek vasúti összeköttetésben. Ezen a visszasszágon volt hivatott segíteni a törvény,⁴ amely lehetővé tette az árufeladást és áruátvételt oly állomásokon, amelyek az országhatáron túl feküdtek.

A szerződés kimondta továbbá, hogy a vámkezelés egyszerűsítése tekintetében az 1923. XI. 3-ai genfi, az átvitelre vonatkozólag pedig az 1924. IV. 20-ai barcelonai egyezmény rendelkezései alkalmazandók.

Külön cikk foglalkozott a munkaerő témájával⁵ mely „pactum de contrahendo”-t tartalmazott a munkásvédelem és munkásbiztosítás kölcsönösségének szabályozására.

A szerződő felek a szerződés értelmezése tekintetében abban állapodtak meg, hogy a jövőben estleg keletkezendő vitákat választott bíróság fogja eldönteni.⁶ A szerződés hat hónapra bármikor felmondható volt.

A szerződés mellékletei⁷ tartalmazták a kölcsönös vámengedményeket. Azoknál a mezőgazdasági cikkeknél, amelyeknek vámjait az 1926. VII. 14-én életbelépett csehszlovák vámtarifa-novella minimalizálta, azaz megvonta azt az alsó határt, amelyen alul a kormány szerződésekkben sem mehet, a minimalizált vámok kötésével kellett beérnie Magyarországnak. Ezek a cikkek voltak a gabonafélék, a liszt, a szarvasmarha, a sertés, a zsír és a szalonna.

Ott pedig, ahol a csehszlovák kormány kezét a törvény nem kötötte meg, olyan vámengedményeket sikerült elérnie a magyar félnek a mezőgazdasági és ipari exportcikkei számára, amelyek azok elhelyezési lehetőségeit biztosították. Számos cikknél viszont az amúgy sem kedvezőtlen csehszlovák vámhelyzet szerződéses lekötésével biztosították a jövő számára is e cikkeknek a csehszlovák piacot. E cikkek közül a fontosabbnak tekinthetők voltak a gyümölcsfélék, a zöldség és főzélékfélék, az élő állatok (juhok, lovak, szárnyasok), a halak, a atojás, toll, a műzsirok és növényi olajok, a bor, a borpárlat, a pezsgő, az ásványvíz, a sütemények, a szalámi, a konzervek, a kötélverőáruk, a kaucsukáruk, stb.

A Csehszlovákiának tett magyar engedmények listája⁸ főleg ipari vámtételeket érintett és természetszerűleg sokkal terjedelmesebb volt, mert míg a magyar fél javarészt mezőgazdasági tömegcikkek kivitelében volt érdekelve, addig Csehszlovákia exportérdeke sok iparcikkre aprózódott fel. A magyar kormány itt mindenekelőtt azt tartotta szem előtt, hogy

a kedvezőbb körülmények között termelő csehszlovák iparnak adott engedmények életképes magyar iparág létét ne veszélyeztessék. A magyar engedmények nagy átlagban 25-30 %-kal csökkentették a magyar vámtarifák autonóm tételeit.

Az államterület egy részének a Csehszlovák Köztársaságba való átcsatolásával több termelő- és szállítóvállalat székhelye Magyarország területén maradt, míg az üzletek és telepek egészében vagy részben a Csehszlovák Köztársaság területére estek. Minthogy az ilyen vállalatoknak a székhelyükről való gazdasági és pénzügyi vezetése számos nehézségbe ütközött, a szerződés melléklete⁹ lehetőséget nyújtott arra, hogy az illető vállalatok székhelyüket a Csehszlovák Köztársaságba áthelyezzék, illetőleg ott lévő üzemeiket önálló vállalattá alakítsák át. Az egyezmény megfelelő jogi és pénzügyi határozatokat tartalmazott ennek megvalósítására. Az egyezmény a székhelyüket áthelyező vagy megosztás alá kerülő vállalatoknak a tranzakcióból kifolyólag illetékmentességeket és forgalmi adómentességet biztosított,¹⁰ egyben pedig határozatokat is tartalmazott a vállalat nyugdíj- és egyéb ellátási alapjainak a mindkét államban lévő igény jogosultak részére az egyenlő elbánás elvei szerinti biztosításáról.¹¹

A szerződés tartalmazta a két állam vasútvonalain való közlekedés és az átmenő forgalom rendezésére vonatkozó egyezményt is. Ebbe az egyezménybe oly rendelkezéseket vettek föl, amelyek bizonyos általános vasútforgalmi elvek érvényesítésére vonatkozó kikötéseket tartalmaztak. Az egyezményben lefektetett általános elvek a következők:

1. a vasúti összeköttetések biztosítása és az ezen összeköttetéseken átmenő kölcsönös forgalom fönntartása;

2. a szerződő államokon átmenő vasúti átmeneti forgalom szabadságának biztosítása a barcelonai egyezmény értelmében;

3. a két állam közötti vasúti forgalomra a vasúti árufuvarozásra vonatkozó berni nemzetközi egyezmény alkalmazása, valamint annak biztosítása, hogy a szerződő államok az 1924. X. 23-án aláírt új berni egyezményeket ratifikálni és magukra nézve az adandó első alkalommal életbe léptetni fogják;

4. közvetlen díjszabások létesítése.¹²

Külön melléklet rendezte a kisebb határszéli forgalmat, ami a trianoni határ által elsősorban sújtott határmenti lakosság helyzetén sok tekintetben könnyített. Magyarország és Csehszlovákia hallgatólagos megegyezéssel gyakorlatban alkalmazták eddig is az 1922. XI. 22-én szerződésbe foglalt határforgalmi egyezmény rendelkezéseit, de ezek a fejlődő forgalom igényeit nem elégítették ki, és lépten-nyomon nehézséget okozott, hogy alkalmazásuk nem nyugszik szilárd szerződéses alapon. A jelen egyezmény liberálisabb szempontból vette revízió alá a kialakult helyzetet. A magyar kormány azon felül igyekezett az egyezmény határozmányait a más (osztrák, jugoszláv) határszakaszokon érvényben lévő egyezményei rendelkezéseivel hasonlónak tenni, hogy a határszolgálatot lehetőleg egyszerűsítsék.¹³

A szerződésbe foglalt külön egyezmény biztosította a szerződő államok hatóságainak a vámkezelésnél kívánatos kölcsönös együttműködését a forgalom meggyorsítása és megkönnyítése érdekében, továbbá részletesen körülírták, hogy a vámjövédéki szabályok elleni kihágások üldözése és megbüntetése tekintetében a kölcsönös támogatásnak milyen feltételek mellett és miként van helye, úgyszintén a jogsegély kérdését ilyen ügyekben. Ehhez az úgynevezett vámkartell egyezményhez csatlakoztak azok a határozmányok, amelyek a vámhelyek és az útlevél ellenőrző állomások egy helyen való felállítására vonatkozólag a későbbiekben irányadók lettek. A közös határpályaudvarokra vonatkozólag a két állam között már létezett ugyan egy — jegyzékváltás útján életbeléptetett — egyezmény, de a most létrejött megállapodások a közös határpályaudvarokra vonatkozó vámügyi természetű megállapodásokat általában a közúti forgalomra is kiterjesztették, ott, ahol ezt a helyi viszonyok és a forgalom igénye megkívánta.¹⁴

Ehhez a vámsegélyegyezményhez tartozott még végül a vámutaknak az aláírási jegyzőkönyvbe felvett jegyzéke, amely az eddig már használatos utakon kívül a kereskedelmi áruforgalom élénkítése érdekében több újabb útnak vámúttá nyilvánítására is tartalmazott megegyezést.¹⁵

A szerződésnek fontos alkotórésze volt az állategészségügyi egyezmény. Állategészségügyi megállapodások hiányában az állatoknak és állati nyersterményeknek Csehszlovákiába való bevitele állat egészségvédelmi (rendőri) szempontból a csehszlovák földművelésügyi miniszter előzetes engedélyéhez volt kötve. Ezekben az engedélyekben a csehszlovák földművelésügyi minisztérium szigorú feltételeket állapított meg különösen a ragadós száj és körömfájás iránt fogékony állatokra nézve. Amennyiben nemcsak a származási és szomszédos községeknek 40 napi vészmentességét, hanem az egész járás 40 napi vészmentességét írta elő és egyes helyekről (pl. a budapesti vásárterekről, a nagytétényi hizlalótelepről, stb.) a bevittet egyáltalán nem engedte meg.¹⁶

Az új egyezmény tárgyalásánál a magyar fél arra törekedett, hogy a magyar vágóállat kivitel számára a legmesszebb menő biztosítékokat szerezzenek. Emellett az aránylag jelentéktelen magyar tenyész- és haszonállat kivitelre nézve – területi és időbeli korlátozások mellett – szigorítást kellett hozni.

Az állategészségügyi megállapodások a két ország közötti élőállatok és állati termékek kereskedelme számára fontos kereteket határoztak meg. Az állatok kölcsönös forgalmában igazolni kellett, hogy a származási községben az elszállítás időpontjában nem uralkodott olyan betegség, melyet be kellett jelenteni, és amely az illető állatfajra átragadhat. Egyes betegségek fellépése azonban nem akadályozhatta az elszállítást. A veszélyesnek elismert betegségek fellépése esetén viszont igazolni kellett, hogy ezek a betegségek a szomszédos községekben nem fordultak elő.

A nem levágásra szánt állatokra nézve az óvintézkedések a legszükségesebb mértékre korlátozódtak. A friss és elkészített hús bevitele olyan igazoláshoz volt kötve, hogy az áru olyan állatokból származik, melyeket hatósági állatorvos levágás után egészségeseknek talált.

Egyes állati nyerstermények, illetve termékek bizonyítvány nélkül is forgalomba hozhatók voltak. Az állatok és állati nyerstermények forgalmára belépő állomásokat jelölték ki, ahol a beviteli ország szakközegei gyakorolták az ellenőrzést.

A ragadós állatbetegség fennállása miatt, valamint betegségbehurcolás esetére a bevívó állam számára kikötötték azt a jogot, hogy az illető betegség iránt fogékony állatfajok bevitelét korlátozhatja vagy ideiglenesen megtilthatja. A tiltás térbeli és időbeli kiterjedésére nézve a szerződés világos és eltérő értelmezést kizáró korlátokat állapított meg. Ez azért volt szükséges, nehogy ez a jog az állatforgalomnak messzebbmenő korlátozására adhasson alkalmat, mint ami a ragadós állatbetegségek behurcolása ellen való védekezés szempontjából tényleg szükséges volt.

Az egyezmény, amely kizárólag a Szerződő Felek területeiről származó termékek állategészség–rendőri kezelésére vonatkozott, – vagyis nem terjedt ki a más országokból származó állatokra, állati nyersterményekre és tárgyak bevitelre vagy átvitelre bocsájtásának állategészség–rendőri kezelésére, – biztosította a magyar származású állatoknak, állati nyersterményeknek és tárgyaknak Csehszlovákián keresztül más országokba való átvitelét.¹⁷

A határszéli forgalom szabályozásáról szóló határozatok a legmesszebbmenő könnyítéseket tartalmazták. Az állatszállító vasúti kocsik és hajók és tartozékaiknak tisztításánál és fertőtlenítésére alkalmazható eljárásokat részletesen szabályozták.

Ez a szerződés Csehszlovákiával is – amely a magyar mezőgazdasági kivitel második legjelentősebb piacát képezte – stabil alapokra fektette a magyar kereskedelmet. Ez nemcsak mezőgazdasági, hanem ipari termelés szempontjából is fontos volt. A magyar ipari termelés a vámtarifa autonóm tételeinek az eddig tarifaszerveződések által történt leszállítása után biztos kalkulációs bázison folytathatta munkáját.

A magyar fél úgy vélte, hogy a szerződés kedvezően fog hatni Magyarország külpolitikai helyzetére is, amennyiben újabb, meggyőző tanúbizonyságát adja annak, hogy Magyarország nem folytat elzárkózó gazdasági politikát, hanem cél tudatosan és eredményesen illeszkedik bele Európa gazdasági életébe, s módot talál arra, hogy jogos érdekeit összhangba

hozza azoknak az országoknak érdekeivel, amelyekkel évszázados gazdasági kapcsolatok fűzik össze.

A magyar–csehszlovák határszéli forgalom szabályozása

Az I. világháborút lezáró „békeszerződések” nyomán Magyarország területét határok szabdalják át. Európa-szerte határ- és vámsorompók ereszkedtek le az eddig egységes piacként funkcionáló területek közé. Az eddig szabadon áramló pénz, munkaerő, mezőgazdasági és ipari termékek áramlását vámsorompók, eltérő gazdaság- és kereskedelempolitikák gátolták. Ez különösen vonatkozott Magyarországra, ahol egy szervesen összefüggő kialakult gazdasági szervezetet, piacot daraboltak fel. Nemcsak piacokat szakítottak szét, hanem családokat, rokonságokat választottak el egymástól. A magántulajdon talaján állva a legnagyobb kárt a határszéli mezőgazdasági birtokosok (bérlok) szenvedték el, akiknek birtokán a határvoalat megvonták.¹⁸

Közismert, hogy Magyarország az 1918. XI. 13-ai belgrádi konvenció értelmében leszerelte hadseregét. Az utódállamok a békeszerződés aláírásáig megszállták a kívánt területeket, kialakították az elképzelt határokat, amelyeket kisebb módosításokkal a párizsi békekonferencián jóváhagytak.¹⁹

Magyarország határait mindenütt a magyar nyelvhatáron belül vonták meg, a magyarság több mint egyharmadát csatolták el. A határvonál 220 község (76 a csehszlovák, 50 a román, 70 a jugoszláv és 22 az osztrák határon) területét kettészelte. 1011 birtokosnak (290 a csehszlovák, 597 a román, 100 a jugoszláv és 24 az osztrák határon) szétvágták a birtokát. A határ 46 vasutat és 107 országutat keresztezett.²⁰

A határvonál részletes megjelölését, kitűzését, térképezését, valamint a határokmányok elkészítését nemzetközi határmegállapító bizottságok végezték el — határszakaszonként — 1921 és 1925 között.²¹ Gyakorlati tevékenységük eredménye 80 817 hold (10 014 hold a csehszlovák, 16 947 hold a román, 34 100 hold a jugoszláv, 19 756 hold a osztrák határszakaszon) terület visszanyerése volt, Magyarország javára. Ezen felül a magyar–osztrák határon az 1921. XII. 14-16-ai soproni

népszavazással 44 628 hold (355 km²) került vissza. A bizottságok kijelölték a 828 km-es csehszlovák, a 433 km-es román, a 630 km-es jugoszláv és a 375 km-es osztrák határszakaszt. Így alakult ki Magyarország 2266 km-es határvonala, amely az 1938 és 1941 közötti visszacsatolásokig volt érvényben.²²

A két világháború közötti magyar határőrizet sajátossága volt az intenzív határszéli forgalom, mai terminológiával kishatárforgalom. A határok terepen való kijelölésével, határjelekkel való állandósításával a határvonalak materializálódtak. Az 1922. II. 12-én felállított Magyar Királyi Vámörség felsorakozott a határra. Ezt követelte a szétszakított országrészekben beálló életszínvonal csökkenése következtében kialakult nagyarányú csempészet visszaszorítása is. Ezek után újra szükségessé vált a határszéli forgalom szabályozása.²³

A határkerület fogalmát első ízben az 1924. évi vámjog szabályozásáról szóló törvény szövege tartalmazta.²⁴ E szerint a határkerület az a vámhatár mentén húzódó terület, amelynek belső határát a pénzügyminiszter az érdekelt miniszterekkel egyetértve állapította meg. A határkerület belső határa a belső vámvonal, az ezen innen fekvő terület a belső vámterület.²⁵ **(I.sz. melléklet)**

A határkerület lakosságának a szomszédos idegen vámterület határmenti lakosságával folytatott, a mindennapi szükségleteknek közvetlenül vagy a kicsinyben üzött kereskedés közvetítésével történő kielégítését célzó forgalma a kisebb határszéli forgalom, mai terminológiával kishatárforgalom.²⁶

A határszéli gazdaság fogalma alatt a törvény a vámhatár által átszelt, vagy vámkülföldön, de a vámhatár közvetlen közelében fekvő olyan mező- és erdőgazdaságokat értett, amelyeken a gazdálkodást a vámterületen lévő, vagy a vámhatáron túl fekvő helyről intézték. Ez volt más néven a kettősbírtok. A pénzügyminiszter az érdekelt miniszterekkel egyetértve állapította meg, hogy a határszéli gazdaságnak a vámhatártól legtávolabb eső pontja, illetve az a hely, ahonnan a gazdálkodást intézik, a vámhatártól milyen távol lehet.²⁷

A határszéli személyforgalom szabályozása

A határszéli birtokosok, az elszakított területen dolgozók számára életszükséglet volt, hogy minél hamarabb rendezzék a határszéli személy- és áruforgalom jogi kereteit. E témát általában az illető országokkal kötött kereskedelmi egyezményekbe, szerződésekbe építették be. A magyar kormány mielőbb törekedett a kereskedelmi egyezmények megkötésére a szomszédos országokkal.

Magyarország Csehszlovákiával 1922 novemberében kötött kereskedelmi szerződést, amelynek egyik melléklete volt a határszéli forgalom megkönnyítése. Azonban a csehszlovák kormány az aláírt szerződés ratifikációját — kivéve a közös pályaudvarokra vonatkozó megállapodást²⁸ — a vámtarifa egyezmény megkötésétől tette függővé. E fontos témában a mindkét fél részéről elfogadható megállapodás létrejöttéig öt év telt el és csak az 1927-ben — a Csehszlovák Köztársasággal kötött kereskedelmi szerződéssel — lépett életbe a határszéli forgalom szabályozása.²⁹ Addig alacsonyabb rendű jogszabályok, rendeletek szabályozták a szakterületet.

A szerződésekben elsőként a határkerület szélességét szabályozták. Ez általában 10-15 km között mozgott. A határkerület kiterjedésének megállapításánál mindkét oldal helyi szükségleteit vették figyelembe. Ott, ahol a helyi viszonyok azt megkívánták, a két kormány egyetértésével kimélyíthették ezt a sávot, amelyen belül a határszéli forgalom szabályozása során a könnyítések és kedvezmények a csak ott közhírré tett közigazgatási egységekre és ezen egységek határában fekvő lakott helyekre, valamint területekre terjedtek ki. A határvidék belső határát 1926-1927ben állapították meg, illetve többször módosították.

A belső határ a csehszlovák szakaszon — a határvonalon innen és túl — sehol sem haladhatta meg a 10 kilométert.

A határkerület állandó lakosai, akik hivatásuknál vagy foglalkozásuknál fogva a határvonalat egyszer vagy többször voltak kénytelenek átlépni, a határátlépés megkönnyítése végett határszéli úti-igazolványokat kaphattak. Az állandó lakosokkal kivételesen egyenlő elbírálás alá estek a mezőgazdasági

időszaki munkások, ha munkaszerződés alapján határszéli birtokok valamelyikén dolgoztak.

A határszéli forgalomban rendszeresített igazolványokat azok részére állíthatták ki, akik igazolni tudták, hogy a határkerületben állandó lakóhellyel rendelkeznek, és hivatásuknál vagy foglalkozásuknál fogva a határt több ízben kell átlépniük. Ilyen úti okmánnyal látták el a határszéli gazdaságok birtokosait, bérlőit, a birtokosként elismert törvényes örökösöket, vagy jogi személyeket, ezek családtagjait, a cselédséget képező állandó alkalmazottakat, orvosokat, gyógyszerészeket, szülésznőket, hogy foglalkozásukat gyakorolhassák. A 14 éven aluli gyerekek a határvonalat külön igazolvány nélkül léphettek át felnőttek kíséretében, ha nevük szerepelt a felnőttek határszéli úti-igazolványában.

Azonban csak azok kaphattak határszéli igazolványt, akik bűnügyi, államrendészeti és minden egyéb tekintetben is kétségtelenül megbízhatók voltak, valamint jövedéki vámrendészeti szempontból sem merült fel ellenük aggály vagy kifogás. A határszéli úti-igazolványok határátlépésre csak abban az esetben jogosítottak, ha azokat a másik állam illetékes közigazgatási, illetőleg rendőrhatalósága láttamozta, és szerepeltek a nyilvántartásban. Ilyen igazolvánnyal a határt általában csak napkeltétől napnyugtáig (vagyis mezőgazdasági munkaidőben) volt szabad átlépni. Ezen igazolványok tulajdonosai a határátlépés alkalmával illetéket nem fizettek, de kötelesek voltak a határszéli úti-igazolványukat felmutatni. A határszéli úti-igazolványok birtokában lévők a két határkerületen belül vasúton is közlekedhettek, jogukban állt továbbá az átmeneti területeken közönséges vonatokkal és a határt minden határátlépési állomáson átlépve átutazni.

A határszéli gazdaság birtokosának (bérlőjének) a határátlépési igazolvány engedélyezését és kiállítását írásban kellett kérvényezni. A kérvénynek tartalmaznia kellett, hogy a kérvényező a határszéli gazdaság megművelését név szerint mely és hány családtagjával, valamint állandó alkalmazottjával (cselédjével) szándékozik művelni, valamint hány alkalmi vagy időszaki munkást, napszámost fog igénybe venni, továbbá a

határszéli gazdaságon mit kíván termelni, mekkora területet mivel fog bevetni, illetve, ha szőlőről vagy gyümölcsösről volt szó, mennyi a szőlőtőkék vagy gyümölcsfák száma, s mindegyik terményből mekkora hozam várható. A határszéli gazdaság megművelésére milyen és mennyi gazdasági eszközt, szerzőságot, szállítási eszközt kíván felhasználni. Milyen és hány fogatos, ígás és egyéb gazdasági állatot kíván gazdálkodás vagy legeltetés céljából a határon át határszéli gazdaságára átjártni. Ezen állatok után mennyi és milyen szaporulatra, jószágai termékekre számít. Mely utat kívánja – mint határszéli gazdaságához legközelebb eső megengedett határátlépő helyet – határszéli gazdaságának megközelítésére felhasználni.

A határátlépési igazolvány kiállítása iránti kérvényhez mellékelni kellett: A lakhely szerint illetékes községi előjáróság által kiállított községi bizonyítványt, annak igazolására, hogy a kérvényező határszéli birtokos (bérő), valamint annak a határszéli gazdaság megművelésében résztvevő családtagjai a határkerület állandó lakosai, illetőleg a határkerületben állandó lakhellyel rendelkeznek. A határszéli gazdaság megművelésére felfogadott (alkalmi és időszakos) munkások, valamint napszámosok, pásztorok stb. a határkerületnek legalább 3 hónapja állandó vagy letelepült lakosai. A felsorolt személyek ellen rendőri vagy jövedéki szempontból kifogás nem merült fel és egyéb tekintetben is megbízhatóak.

A határszéli gazdaság fekvése szerint illetékes községi előjáróság által kiállított bizonyítványt, annak igazolására, hogy a szóban lévő határszéli birtok határkerületben fekszik, és a kérvényező a szóban lévő határszéli gazdaságnak tényleg birtokosa vagy bérője, illetőleg az azon folytatott gazdálkodást saját maga intézi, vezeti; továbbá a szóban lévő határszéli gazdaságot képező földbirtok mekkora kiterjedésű, milyen nemű és minőségű (hány hold szántóföld, kaszáló, legelő, szőlő, gyümölcsös, veteményeskert stb.).

A mezőgazdasági munkák végzésére, vagy legeltetés céljából a határon mindkét irányban áthajtani szándékolt állatokra vonatkozó községi igazolványt, melyet az állatok istállója szerint illetékes községi előjáróság az állategészségügyi

egyezmény értelmében állított ki arról, hogy a kérvényező állatai a megkövetelt feltételeknek megfeleltek. Az igazolvá-
nyon a határszéli gazdaság fekvése szerint illetékes községi
előjáróság a határszéli gazdaság vészmentességét igazolta.

Az első és a második községi bizonyítvány érvényessége
egy évig tartott, kívánságra azonnal vagy legkésőbb két napon
belül kiadták és a főszolgabíró – mint a kiállító előjáróság
felettes hatósága – hitelesítette. Az első községi bizonyítványt
hitelesítés előtt a kérvényező lakhelye szerint illetékes m.kir.
csendőr járás-parancsnokságnak és a területileg illetékes m.
kir. vámőr szakasz-parancsnokságnak be kellett mutatni –
rendészeti és vámjövedéki szempontból való véleményezés
végett. A parancsnokságok közölték, hogy a határátlépési iga-
zolvány kiállításához hozzájárulnak-e. Azon személyek nevét,
akiknek határátlépését a m. kir. vámőr szakasz-parancsnokság
engedélyezte, közölte azzal a m. kir. vámőr parancsnoksággal,
amelynek határszakaszába esett az illetők részére a határátlé-
pésre megjelölt út.

A határátlépési igazolvány engedélyezése és kiállítása
iránti kérvények, valamint a községi bizonyítványok bélyeg-
és díjmentesek voltak. A határszéli gazdaság birtokosai (bér-
lői) –amennyiben a fenti feltételeknek megfeleltek – a kérvény
benyújtásától számított három napon belül megkapták a határ-
széli úti-igazolványokat. A határátkelési igazolvány kiadásá-
nak megtagadása végzés útján történt, amely ellen az elutasí-
tott fél törvényes határidőn belül jogorvoslással élhetett.
Ugyanez állt fenn abban az esetben is, ha a határátlépési iga-
zolványt valamely okból érvényességének tartama alatt az
igazolványt kiállító hatóság visszavonta, vagy bevonta.

A gazdaktól, földbirtokosoktól, bérlőktől, ezek családtag-
jaitól, valamint cselédségétől eltekintve, a határátlépés csakis
az egymással szemben fekvő határvidékek közigazgatási ható-
ságaival és mindkét állam vámhatóságával közösen megállapí-
tott országutakon és utakon történhetett. Ezek voltak a vám-
utak.

A magyar-csehszlovák kereskedelmi egyezmény végre-
hajtását a pénzügyminiszter szabályozta.³⁰ A magyar-cseh-

szlovák határon 1927-ben 143 vámutat (51 vámút és 72 mellékvámút) jelöltek ki. Ezeken az utakon lehetett közlekedni, kivéve a mesgyebirtokosokat, akik a mesgyebirtokuk megművelése közben a határvonalat a mesgyebirtokuk határán belül – a kisebb határszéli forgalomban vám– és illetékmentes áruval – bárhol átléphettek. Vészhelyzet esetén (áradás, tűzvész vagy egyéb elemi csapás, baleset, súlyos megbetegedés, stb.) a határszéli lakosok a határt szükség szerint éjjel és mellékutakon is, igazolvány nélkül is átléphettek.

Kishatárforgalmi útiokmányok a magyar-csehszlovák határon

A csehszlovák határszakaszon a határátlépési igazolványoknak három fajtáját különböztették meg.

Határszéli úti-igazolvány (birtokos, bérlő részére). Ez 75 oldalas keménykötésű füzet volt, amelyet kétnyelvű szöveggel állítottak ki. Feltüntették benne a határátlépés útját, továbbá a túlsó határkerületben fekvő munka– vagy foglalkozási helyet (helyeket).

A határszéli úti-igazolványokat fényképpel látták el. A fénykép beragasztásától eltekintettek, ha a tulajdonos valamely más érvényes igazolvánnyal (személyazonossági vagy hasonló okmánnyal) is rendelkezett. Ez utóbbi esetben az okmány adatait a határszéli úti-igazolványba bevezették, és minden egyes határátlépésénél fel kellett mutatni mindkét igazolványt.³¹

Határszéli úti-igazolvány (alkalmazott részére). A határszéli birtok tulajdonosa (bérlője) munkásai, alkalmazottai részére külön igazolványt rendszeresítettek. Hiszen a határátlépési igazolvánnyal ellátott birtokosnak vagy bérlőnek jogában állt a határszéli birtokán végzendő mezőgazdasági munkálatokhoz (aratás, kapálás stb.) kisegítésül alkalmi vagy időszakos munkásokat, napszámosokat (aratók, kapások, gépészek, csőszök, gyomlálók, szedők, szüretelők és egyéb szakmunkások), legelőjóságának őrzésére pásztorokat, bojtárokat stb. magyar közigazgatás alatt álló területen felfogadni és azok részére megfelelő határátlépési engedélyt kérelmezni. Ha a

kérelem indokolt volt és a tekintetbejövő alkalmi vagy időszaki munkások, napszámosok, pásztorok stb. ellen bírói, rendőri vagy jövedéki szempontból kifogás nem állt fenn vagy alapos gyanú nem merült fel és egyéb tekintetben is megbízhatóknak ismerték el őket, továbbá, ha azok a minisztérium által megállapított határkerületnek állandó vagy legalább is 3 hónap óta letelepült lakosai voltak, megadták a határátlépési engedélyt. Az ilyen engedélyeket csak annyi időre állíthatták ki, amennyi ideig a felfogadásra okot adó alkalmi vagy időszakos munka tartott. Ez az igazolvány 22 oldalas könyvecske volt.³²

Alkalmi útílap. Az egyéb kategóriába tartozó igazolvány volt, amelyet azok kaptak, akiknek a határt sürgős esetekben, családi vagy egészségi okokból kellett átlépniük (haláleset, súlyos betegség stb.), és a már ismertetett feltételeknek megfeleltek, továbbá ellenük bírói, rendőri vagy jövedéki szempontból kifogás nem állt fenn vagy alapos gyanú nem merült fel. Ilyen igazolványt kaphattak még a nyaralók, kirándulók, turisták és olyan személyek, akik a határkerületben állandó lakóhellyel nem rendelkeztek, ha érvényes – és a másik állam többszöri határátlépésre jogosító láttamozásával ellátott – útlevél birtokában voltak. A csehszlovák határszakaszon az alkalmi útílap 4 oldalas könyvecske volt.³³

A határszéli úti-igazolványt érvényessége alatt is be lehetett vonni, ha a kiállításának alapjául szolgáló feltételek megváltoztak, vagyis a tulajdonos ellen rendőri és jövedéki szempontból gyanú merült fel. A bevonásról a másik fél illetékes hatóságát haladéktalanul értesítették.

E három fajta igazolványt használták minden határszakaszon, legfeljebb a megnevezésük volt szakaszonként más és más.³⁴

A határszéli úti-igazolványokat legfeljebb egy évi időtartamra állíthatták ki. Ezek több napos, megszakítás nélküli tartózkodásra jogosítottak. A csehszlovák szakaszon öt napig (a románon 6 napig) terjedhetett az időtartama. Abban az esetben, ha tulajdonosa a kiállítástól számított egy hónapon belül nem vette igénybe, az igazolvány érvénytelenné vált.

A határkerületbe tartozó települések számát állandóan he-lyesbítették, ugyanis a közigazgatás újjászervezésével, a tele-pülések összevonásával a számuk állandóan változott. 1927-ben a három — osztrák, csehszlovák és román — határszaka-szon összesen 1503 település tartozott a határkerületbe, a határ mindkét oldalán.

A 828 km hosszú csehszlovák határszakaszon 1927-ben összesen 800 település — a magyar oldalon 396,³⁵ csehszlo-vák területen 404 — tartozott a határkerületbe.³⁶

1927-ben tehát mindösszesen 701 magyar település és közigazgatási egység szerepelt a határkerületben. Ez az akkori magyarországi összes község 20%-át tette ki.³⁷

A határszéli gazdasági forgalom szabályozása

A határszéli úti-igazolvány tulajdonosai, akik a szomszédos állam területére jártak át, élelmiszereket – friss (vagy egysze-rűen elkészített) húsból 2 kg-ot, gabonából előállított malom-ipari termékekből, valamint hüvelyes veteményekből 3 kg-ot, közönséges kenyérből és süteményekből 3 kg-ot – vám-és illetékmentesen vihettek magukkal.

Azok a zsákok és göngyölegek, valamint az azokat szállí-tó eszközök (gépkocsik kivételével), amelyekkel a határszéli forgalomban az árukat az egyik határkerületből az átellenes határkerületbe vitték és amelyeket ugyanazon az úton üresen visszahoztak, vámmentességet élveztek.

Az olyan elkészített gyógyszerek, melyeket a határkerü-letbeli lakosok a szomszédos gyógyszertárakban – a határkerü-let területén gyakorlatra jogosult orvosok és állatorvosok vé-nyei alapján – kis mennyiségekben szereztek be, vám- és ille-tékmentesen, engedély nélkül is behozhatók voltak. A vény nélkül kapható, gyógyszernek nem minősülő termékek ugyan-csak szabad árusítás tárgyát képezték. Az engedélyezett gyógyszerészeti áruk jegyzékét és a beálló változásokat, illet-ve kiegészítéseit kölcsönösen közölték egymással.

Vám- és illetékmentességet élveztek a határkerületek köl-csönös forgalmában a vámhatóság által megállapított mellék-utakon is átvihető áruk voltak:

- Természetes és mesterséges trágyaszerek, len és kender szárban, zöld és száraz takarmány (takarmányfüvek, széna, szalma, szecska), erdei alom, moha, sás, nád, közönséges építőhomok, kavics, surla darabokban, közönséges agyag, cserépagyag, tűzifa, tej (utóbbi kettő csak a határkerületbeli lakosok saját szükségletére), tőzeg, lápföld, nyers tapló.

- A mezőgazdasági üzem (függetlenül attól, hogy a földbirtokot vagy egyéb mezőgazdasági fekvőségeket a határvonal átszeli, vagy az innenső és a túlsó oldalon elterülő birtokok közvetlen szomszédságában fekszenek) zavartalan működéséhez tartozó gazdasági állatok és gazdasági eszközök, a birtok bevetéséhez szükséges vetőmag és a birtokon nyert mezőgazdasági és állattenyésztési termékek.

- Azok a határkerületbeli lakosok, akik az átellenes határkerületben saját vagy bérelt birtokon mező- és erdőgazdasági munkát végeztek, az ezekhez a munkákhoz szükséges állatokat és eszközöket, a szükséges vetőmagot és a megmunkált birtokon nyert mező- és erdőgazdasági termékeket szintén vámmentesen átvihették.

- Az átellenes határkerületbe legelőre hajtott vagy onnan visszatérő állatok vám- és illetékmentesek voltak, ha azonoságukat a tulajdonos bizonyította. Az ilyen állatoktól nyert termékeket, (tej, vaj, sajt, gyapjú) és az időközben ellett szaporulatot, az állatok számához és a legelés idejéhez arányos mennyiségben vám- és illetékmentesen hozhatták vissza.

- A vámhatóságok által megállapított só, marhasó, liszt és kenyér, melyet a legelés időtartama alatti fogyasztás céljára az átellenes határkerületen elterülő legelőre vittek át, ugyancsak vám- és illetékmentes volt.

- Az eltévedt vagy lopott jószágot a határvonalon keresztül vám- és illetékmentesen vezethették vissza, ha az állatok tulajdonjogát igazolták.

- Az átmeneti munkák céljára áthajtott állatok, valamint a mezőgazdasági gépek és eszközök.

- Gabona, olajos magvak, kender, len, gyapjú, fa, cser és egyéb hasonló mezőgazdasági termékek, amelyeket a határkerületbeli lakosok őrlés, zúzás, felaprítás, törés, vagy hasonló

célból az átellenes határkerületbe vittek át és azokat feldolgozott állapotban visszahozták.

- A vámhatóságok által meghatározott termékek azon mennyisége, amelyet a nyersanyagok helyébe ismét behozhattak vagy újra kivihettek.

- Azon cikkek, melyeket javítás vagy „kézművesekkel” való megmunkálás céljából vittek át és hoztak vissza. A házi bér-munka a kézművesekkel azonos elbírálás alá esett.

- A határkerületben dolgozó szerződéses mező- és erdőgazdasági, bányászati üzemeknél munkára alkalmazott határkerületbeli lakosok a munkájukhoz szükséges eszközöket, továbbá a munkában kapott pénzbeli és természetbeni járandóságukat (kommenció) ugyancsak vám- és illetékmentesen magukkal vihatták. A természetbeni járandóságot csakis vámúton volt szabad átvinni. A munkások élelmezésére lakóhelyükön elkészített ételeket szintén vámmentesen hordhatták át a határvonalon.

- Azok az áruk, amelyek egyébként behozatali vagy kiviteli engedélyhez voltak kötve, a határszéli forgalomban a mindennapi szükséglet kielégítést szolgáló kis mennyiségekben átvihetők voltak a határvonalon. A határszéli vámhivataloknak a mennyiségek elbírálásánál megértéssel kellett eljárniuk.

- A határszéli forgalomra vonatkozó rendszabályok nem érintették a két állam között fenn álló kereskedelmi korlátozásokat.

- A határkerületbeli lakosoknak megengedték, hogy a nekik fontos útvonalakat és utakat használhassák, amelyek a másik állam területét helyenként szelték át, vagy a túloldalon a határvonal mentén vezettek. Az áruátvitel ezeken az utakon csak különleges engedély alapján történhetett. Ezeket az útvonalakat és utakat a postaforgalom is használhatta.

A határkerületben állandóan letelepült és gyakorlatra jogosult orvosok, állatorvosok és okleveles szülésznők, akik hivatásukat az átellenes határkerületben is gyakorolhatták, a határvonalon keresztül kerékpárral, motorkerékpárral (vámhivatali igazolási jegy birtokában) éjjel és nappal korlátozás nélkül, mellékutakon is közlekedhettek. A magukkal vitt

gyógyszerkészletből orvosságot csak végső esetben adhattak. A két kormány a határkerületben gyakorlatra jogosult orvosok, állatorvosok és okleveles szülésznők névjegyzékét, valamint az egészségügyi rendeletek végrehajtására vonatkozólag érvényben levő rendszabályokat kölcsönösen kicserélte és értesítette egymást az ezekben beállt változásokról, illetve kiegészítésekről.

A határkerületre nézve előnyös és szükséges, különleges személyi vagy gazdasági könnyítéseket az illetékes hatóságok közösen engedélyezték. A határszéli forgalom számára megállapított könnyítések nem érintették a kormányok azon jogát, hogy egészségügyi, állategészségügyi vagy más szükségesnek talált rendszabályokat léptessenek életbe.

Ezen tények alapján vált ez az intenzív határszéli forgalom a két világháború közötti időszak magyar határőrizetének sajátosságává, amely egyben meghatározta a határőризet, és ezzel együtt a vámország felépítését, működését. *(Tévedés azt állítani, hogy a magyar-csehszlovák egyezményben foglaltak határozták meg a Magyar Királyi Vámország szervezeti felépítését. A testületet ugyanis jóval korábban felállították, mint amikor a két szomszédos ország között az egyezmény létrejött. A testület szervezete pedig lényeges szervezeti módosításokon fennállása során nem esett át. A Magyar Királyi Vámország továbbá egységes szervezeti felépítéssel végezte a Magyar Királyság valamennyi határszakaszán a határőrizeti teendőit függetlenül attól, hogy melyik szomszédos országgal mikor és milyen tartalmú egyezményt kötött a vizsgált időszakban a magyar állam. A két világháború közötti időszakban nem csupán a csehszlovák határon alakult ki kishatárforgalom. A magyar határőrizet történelmében a kishatárforgalom kezdete továbbá nem a trianoni békediktátum utáni időszakra tehető, mivel a kishatárforgalom, illetve annak felügyeleti rendszere a dualizmus időszakában alakult ki és virágzott a magyar-román és a magyar-szerb határon. Ezen időszakban és határszakaszokon kialakult tapasztalatanyag képezte a bázisát a két világháború között a kishatárforgalom reneszánszának. a szerk.)*

Az itt ismertetett szabályozások az északi határon 1938-ig, az Első bécsi döntésig volt érvényben, mert a terület-visszacsatolásokkal ezek a szabályok okafogyottá váltak és ezáltal érvényüket veszítették.

Jegyzetek:

¹ 1924/XXI.tc.

² A törvényjavaslatot a külügyminiszter 1927. VI. 1-jén nyújtotta be 161. szám alatt. A képviselőház külügyi, közgazdasági és földművelésügyi bizottságának együttes jelentése: 1927. VI. 20. a 262. sz. a. Képviselőházi tárgyalás: 1927. VI. 22. a 73. ülésben; harmadszori olvasás: 1927. VI. 23. a 74. ülésben. A felsőház külügyi, közgazdasági és közlekedésügyi bizottságainak együttes jelentése 1927. VI. 30. 106. Fh. sz. a Felsőházi tárgyalás: 1927. VII. 5. a felsőház 18. ülésében hagyta jóvá. 1927/XVII.tc.

³ Loc.cit. XIII. cikk.

⁴ Loc.cit. XVIII. cikk.

⁵ Loc.cit. XXVIII. cikk.

⁶ Loc.cit. XXX. cikk.

⁷ Loc.cit. „A” és „B” mellékletek.

⁸ Loc.cit. „B” melléklet.

⁹ Loc.cit. „C” melléklet.

¹⁰ Loc.cit. VI. cikk H pontja.

¹¹ Loc.cit. VIII.

¹² Loc.cit. „D” melléklet.

¹³ Loc.cit. „E” melléklet.

¹⁴ Loc.cit. „F” melléklet.

¹⁵ PARÁDI: *A magyar állam határőrizete 1920-1941*. I.köt. 110-112.p. + II. köt. 499-506.p.

¹⁶ 1927/XVII.tc. „G” melléklet. op.cit.

¹⁷ Loc.cit.

¹⁸ - RAFFAY: *Magyar tragédia. Trianon 75 éve*.

- Idem: *Trianon titkai. Avagy hogyan bántak el országunkkal*.

¹⁹ 1921/XXXIII.tc.

²⁰ BOTOS

²¹ SUBA: *Magyarország határainak kitűzése és felmérése 1921-1925*.

²² PALOTÁS

²³ - PARÁDI: *A magyar állam határőrizete 1920-1941.* op.cit. I.köt. 73-76.p. + II. köt. 271-274.p. és 276-289.p.

- Idem: *A Magyar Királyi Vámőrség a polgári magyar állam rendvédelmi testülete.* 81-90.p.

- KISS: *A Magyar Királyi Vámőrség története.* 5-44.p.

²⁴ 1924/XXI.tc.

²⁵ PARÁDI: *A magyar határőrizet tere a kiegyezéstől a II. világháborúig.* 125-132.p.

²⁶ Idem: *Határőrizet és kishatárforgalom a dualizmus alatt és a két világháború között.* 42-48.p.

²⁷ 1924/XIX.tc. I.rész.

²⁸ *A Magyar Királyság és a Csehszlovák Köztársaság között a közös határpályaudvarok tárgyában megkötött első egyezmény 1923. III. 8-án kötötték meg. A második egyezmény 1926. X. 8-án lépett életbe.*

- *A Magyar Királyság és a Csehszlovák Köztársaság között a közös határpályaudvarok tárgyában megkötött egyezmény.*

²⁹ 1927/XVII.tc. op.cit. „E” melléklet. 1927/XVII.tc. „E” melléklet. (Egyezmény a kisebb határszéli forgalom szabályozása tárgyában)

³⁰ 110 710/1927.PM.r.

³¹ Az igazolvány a személyleírason (2. oldal) és a láttamozáson (3. oldal) kívül tartalmazta a határszéli birtok (bérlet) (4. oldal), a gazdasági állatok (5. oldal), a munka és gazdasági eszközök (6. oldal), a gazdasági és legelőállatoktól nyert termények (7. oldal) leírását, a gazdasági eszközök és állatok állományában beállt változásokat (8-9. oldal). A hivatalos feljegyzéseken túl (10-12. oldal), a tudnivalókon (13-20. oldal) és az ellenőrző feljegyzéseken át (21. oldal), a ki és beléptetett vetőmagok és termények (22-27. oldal) felsorolásán túl magába foglalta a ki és belépés naptári előjegyzését (28-75. oldal).

³² Az igazolvány a személyleírason (2. oldal) és a láttamozáson (3. oldal) túl tartalmazta a magával vitt szerszámokat, munkaeszközöket (4. oldal), járműveket, fogatolt, igás- és legelőállatokat (5. oldal). Magába foglalta a szerszámok, munkaeszközök, járművek, fogatolt, igás- és legelő állatok állományában beállt változások előjegyzését (6-7. oldal). A hivatalos feljegyzéseken túl (10-12. oldal) a tudnivalókon (11-18. oldal) és az ellenőrző feljegyzéseken át (19. oldal) tartalmazta a ki és belépés naptári előjegyzését (20-22. oldal).

³³ Az „Alkalmi utilap” 2. oldala tartalmazta a határátlépés célját, okát, végcélját. A kijelölt átkelőhelyeket egyszer lehetett átlépni és a végcélon megszakítás nélkül három napig időzni. A 3. oldalon a személyleírás és az ellenőrzési feljegyzések voltak. A 4. oldal a tudnivalókat tartalmazta.

³⁴ Az osztrák határszakaszon rendszeresített okmányok elnevezései a következők voltak: Határszéli úti-igazolvány határkerületbeli lakosok részére (13 oldalas könyvecske), Határszéli úti-igazolvány határkerületbeli földbirtokosok (bérlok) részére (22 oldalas), Határátlépési alkalmi útílap. A jugoszláv határszakaszon: Határátlépési igazolvány határszéli birtokosok (bérlok) részére (81 oldalas), Határátlépési pástorigazolvány (19 oldalas), Határátlépési munkásigazolvány (21 oldalas). Az egyéb kategóriát az útlevél töltötte be.

³⁵ 111 060/1927.PM.kr.

³⁶ 111 111/1927.PM.kr.

³⁷ Magyarországon 1930-ban 3 365 község, 56 város, 9171 pusztá, telep és egyéb lakott hely volt.

Forrás- és irodalomjegyzék (a jegyzetekben alkalmazott rövidítések oldása):

MONOGRÁFIÁK, ÉS KISMONOGRÁFIÁK ÉS HASONLÓ JELLEGŰ KÖTETEK

BOTOS
(20.;	—	BOTOS László: <i>Trianoni szemelvények.</i> s.l., 2002, s.n. 67 p.
KISS
(23.;	—	KISS István Géza: <i>A Magyar Királyi Vámőrség története.</i> Budapest, 1996, Viva Média. 63 p. HU-ISBN 963 76 1922 4. /Tanulmányok, 2./ HU-ISSN 1416-0234.
PALOTÁS
(22.;	—	PALOTÁS Zoltán: <i>A trianoni határok.</i> Budapest, 1990, Interedition. 93 p. HU-ISBN 963 02 6215 0.
RAFFAY
(18.;	—	RAFFAY Ernő: <i>Trianon titkai. Avagy hogyan bántak el országunkkal.</i> Budapest, 1990, Tornado Damenija. 191 p. HU-ISBN 963 02 7639 9.
RAFFAY
(18.;	—	RAFFAY Ernő: <i>Magyar tragédia. Trianon 75 éve.</i> Budapest, 1996 ² , Püski Kiadó. 233 p. HU-ISBN 963 90 4007 X.

TANULMÁNYOK

PARÁDI József: Ha-
tárőrizet és kishatár-
forgalom a dualiz-
mus alatt és a két
világháború között.
(26.;	—	PARÁDI József: Határőrizet és kishatárforgalom a dualizmus alatt és a két világháború között. <i>Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Praesidii Ordinis)</i> , X.évf. (2000) 11.sz. 42-53.p. HU-ISSN 1216-6774. A tanulmány korábbi változata 1999. április 20-án

Budapesten hangzott el a Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság által szervezett rendvédelem-történeti tudományos konferencia-sorozatnak a „*Szabad mozgás a Kárpát-medencében*” című XI. konferenciáján. A publikált tanulmány az előadás javított, bővített és átdolgozott változata.

PARÁDI: A magyar határőrizet tere a kiegyezéstől a második világháborúig. (25.;)

PARÁDI József: A magyar határőrizet tere a kiegyezéstől a második világháborúig. *Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Praesidii Ordinis)*, XII.évf. (2007) 15.sz. 125-138.p. HU-ISSN 1216-6774. A tanulmány korábbi változata 2005. augusztus 27-én a szlovéniai Lendván hangzott el a Hajnal István kör által szervezett tudományos konferencián. A publikált tanulmány az előadás javított, bővített és átdolgozott változata.

PARÁDI: A Magyar Királyi Vámórség a polgári magyar állam rendvédelmi testülete. (23.;)

PARÁDI József: A Magyar Királyi Vámórség a polgári magyar állam rendvédelmi testülete. *Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Praesidii Ordini)*, XIV.évf. (2014) 39-40-41-42.sz. 81-98.p. HU-ISSN 1216-6774.

KÉZIRATOK

PARÁDI: *A magyar állam határőrizete 1920-1941.* (15.;23.;)

PARÁDI József: *A magyar állam határőrizete 1920-1941.* Kandidátusi értekezés (MTA). Kézirat. Budapest, 1990. I.köt. 264 p. + II.köt. 265-567 p. melléklet.

SUBA: *Magyarország határainak kitűzése és felmérése 1921-1925.* (21.;)

SUBA János: *Magyarország határainak kitűzése és felmérése 1921-1925.* Bölcsészdoktori disszertáció (ELTE-BTK). Kézirat. Budapest, 1996.

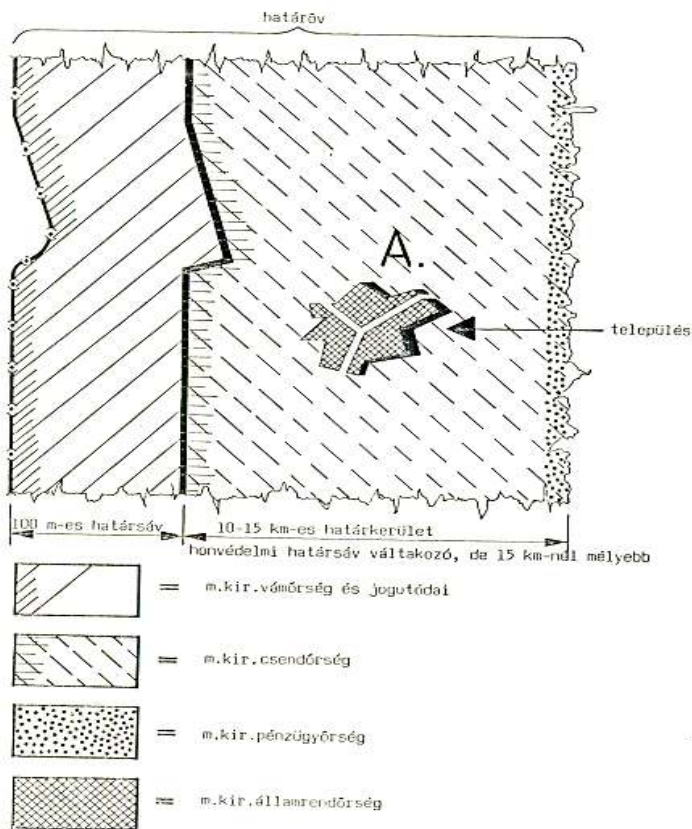
JOGSZABÁLYOK

1921/XXXIII.tc. (19.;)

1921/XXXIII.tc. az Észak Amerikai Egyesült Államokkal, a Brit Birodalommal, Franciaországgal, Olaszországgal és Japánnal, továbbá Belgiummal, Kínával, Kubával, Görögországgal, Nikaraguával, Panamával, Lengyelországgal, Portugáliával, Romániával, a Szerb-Horvát-Szlovén Állammal, Sziámmal és Cseh-Szlovákországgal 1920. évi június hó 4. napján a Trianonban kötött békeszerződés becikkelyezéséről.

- 1924/XIX.tc. — 1924/XIX.tc. a vámjog szabályozásáról.
(27.;)
- 1924/XXI.tc. — 1924/XXI.tc. a vámtarifáról.
(1.;24.;)
- 1927/XVII.tc. — 1927/XVII.tc. a Csehszlovák Köztársasággal
(2.;3.;4.;5.;6.;7.;8.;
9.;10.;11.;12.;13.;
14.;15.;16.;17.;29.;)
- 110 710/1927 PM.r. — 110 710/1927 PM.r. a magyar-csehszlovák
(30.;) vám-és mellékutak jegyzékének közhírré tétele
tárgyában.
*Értesítő a magyar királyi vámhivatalok részé-
re, V.évf. (1927) 19.sz.*
- 111 060/1927.PM.kr. — 111 060/1927.PM.kr. a Csehszlovák Köztár-
(35.;) sasággal határos magyar határkerületbe tartozó
közigazgatási egységek helységjegyzékének
közhíre tétele tárgyában.
Budapesti közlöny LX.évf. (1927) 218.sz.
- 111 111/1927. M.kr. — 111 111/1927.PM.kr. a Magyar Királysággal
(36.;) határos csehszlovák határkerület helységjegy-
zékének közhírré tétele tárgyában.
*Budapesti közlöny, LX.évf. (1927) (X. 23.)
241.sz.*
- A Magyar Királyság és — A Magyar Királyság és a Csehszlovák Köz-
a Csehszlovák Köztár-
saság között a közös határpályaudvarok
tárgyában megkötött egy-
ezmény.
(28.;)

Határsáv, határkerület, határőv.

Forrás ! PARÁDI József: *A magyar állam határőrizete 1920-1941.* Hadtudományi kandidátusi értekezés (MTA). Kézirat. Budapest, 1990, 493.p.

SZAKÁLY Sándor*
Magyar katonai hírszerzés és kémelhárítás
1918 - 1921.

Absztrakt

A felderítés és az ahhoz szorosan kapcsolódó elhárítás tértől és időtől függetlenül minden állami tevékenység egyik fontos része. A dualizmus időszakában ezen tevékenység — a haderőhöz való szoros kötődésből fakadóan — a közös ügyek közé tartozott. Az Osztrák-Magyar Monarchia szétbomlását követően pedig az ország vezetése a monarchiai tapasztalatok figyelembevételével szervezte meg a két világháború közötti magyar katonai hírszerzést és elhárítást.

Kulcsszavak:

felderítés ; elhárítás ; 2. vkf. osztály ; STOJAKOVICS Demeter ;
magyar katonai attasé szolgálat

Abstract

Intelligence activities and counter-intelligence are an important part of all state activities, regardless of space and time. In the period of dualism, this activity was a matter of common affairs, because of the close connection to the Army. Following the disintegration of the Austro-Hungarian Monarchy, the leadership of the country organized the exploration and resolution of the Hungarian state between the two world wars taking into account monarchy experiences.

Keywords:

intelligence activities ; counter intelligence ; Demeter STOJAKOVICS ;
defence attaché service

*

- *Open Researcher and Contributor ID* = Nyílt Kutató és Közreműködő Azonosító (**ORCID**)

<https://orcid.org/0000-0001-8105-0242>

Institutional attachments = Szerző intézményi kötődései :

- *Bertalan Szemere Scientific Society of History of Hungarian Law Enforcement* = Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság.

- *VERITAS Research Institute of History* = VERITAS Történetkutató Intézet.

- *Ministry of Defence Military History Institute and Museum* = Hadtörténeti Intézet és Múzeum.

- *Vienesse Diary* = Bécsi Napló.

- *Central European Papers* = Közép-európai Iratok.

- *Centuries* (Historical Magazine of the Hungarian Historical Society) = Századok.

- *Historical Review* = Történelmi Szemle.

DOI : 10.31626/HU-EISSN2530094X.VTOM.145-160.p

A két világháború közti Magyarország haderejének – 1922. január 4-éig Nemzeti Hadsereg, majd azt követően magyar királyi Honvédség – hírszerző és kémelhárító szolgálata történetéről viszonylag kisszámú publikáció jelent csak meg ez idáig. Ennek alapvetően több oka is van, melyek közül talán a legjelentősebb a viszonylag kisszámú korabeli forrásanyag, illetve a meglévők „szórtsága”, továbbá bizonyos anyagoknak az elmúlt évtizedekben kutatók előli „elzártsága”.

A forrásanyag bővülése nem igazán várható a jövőben sem, azonban a meglévőkhöz való hozzáférés lehetőségei jelentősen javultak. A Hadtörténelmi Levéltárban, az Állambiztonság Szolgálatok Történeti Levéltárában található iratanyag kutatása ma már nem okoz problémát, de alapos és időigényes kutatást feltételez. Ezen levéltárakban az egykori 2. vkf. osztály iratai mellett főleg az osztályon szolgált személyek anyaga, nem egy esetben a későbbi korok számára megírt emlékezései találhatók. Utóbbiak közül a leglényegesebb UJSZÁSZY István kézírata¹, amely ma már könyv formájában is elérhető, illetve KÁDÁR Gyula kézírata, melynek egy erősen szerkesztett változata – emlékirat formájában – három évtizede napvilágot látott.² Fontos feladat még az egykori katonai attasék, 2. vkf. osztályvezetők, vezető helyettesek és beosztottak ellen lefolytatott nép-, illetve katonai bírósági perek iratanyagainak a tanulmányozása is, melyek Budapest Főváros Levéltárában, a Hadtörténelmi Levéltárban, illetve az Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltárában lelhetők fel.

Fontos lenne hasznosítani a magyar katonai emigráció egykori tagjainak az emlékezéseit,³ illetve a vélhetően még különböző helyeken lappangó eredeti iratanyagokat is. Ismeretes, hogy a 2. vkf. osztály eredeti iratanyagainak jelentős részét – főleg a második világháború éveit alatti keletkezetteket – Magyarország német megszállásának idején – 1944. III. 18-19. – az osztály beosztottjai részben megsemmisítették, míg a megmaradt iratok jelentős része az osztály kitelepülése során külföldre került, illetve megsemmisített.⁴

A jövő kutatóinak, illetve a kutatásnak lesz a feladata, hogy az 1918 őszen létrejött, önálló magyar katonai hírszerzés és kémelhárítás történetét, az azt összefogó osztály szervezet-történetét és tevékenységét feltárja, és egy (kis)monográfiában közreadja. A jelen tanulmány nem vállalkozhat ezen feladatra, hiszen a szerzője alapkutatásokat nem — csak érintőlegesen — folytatott és ismereteit főleg személyekre vonatkozó kutatá-sai során szerezte. A jelen munka így inkább csak olyan váz-latnak tekinthető, amely segítheti a jövőben elvégzendő fel-adatok kijelölését és irányt mutathat a jövő kutatói számára.

Az önálló, független Magyarország létrejötté az 1918. X. 31-ei úgynevezett „őszirózsás forradalomnak” és az azt meg-előző politikai, társadalmi, gazdasági változásoknak, illetve fejlődésnek köszönhető. Az 1867-ben Magyarország és Ausztria, pontosabban a Magyarország és az uralkodó között létre-jött un. „kiegyezés” Magyarországot az addigi HABSBURG Birodalom szinte teljes jogú tagországaként/társországaként az Osztrák-Magyar Monarchia nevet felvevő államalakulat ál-lamalkotó részévé tette, de nem biztosította ugyanakkor szá-mára az önálló államisághoz szükséges valamennyi alkotó-elemet, így többek között az önálló „külpolitizálás” lehetősé-gét, a teljesen önálló had- és pénzügyet.

Az uralkodó — *I. Ferenc József* császár és király — és az udvar meghatározó politikusai ragaszkodtak ugyanis ahhoz, hogy a birodalom hadereje ne az egyes tagországok fegyveres erejét jelentse, hanem közös ügyként „kezeltessek”. Ugyanez vonatkozott a külügyek kezelésére is. Sem Ausztria, sem Ma-gyarország nem rendelkezett önálló külpolitikával, illetve ah-hoz szükséges szervezettel. E két jelentős terület — külügy és hadügy — anyagi igényeinek a biztosítására pedig közös pénzügyminisztériumot is felállítottak.

Az így létrejött közös államszervezet sajátossága ellenére a hadügyek és a pénzügyek tekintetében, azonban mind Ma-gyarország, mind Ausztria rendelkezett „saját” lehetőségekkel (is). A „saját” haderő ügyében a magyar királyi Honvédség, illetve az osztrák k. k. Landwehr képezte azon erőket, amelyek a korban un. „másodvonalbeli erőknek” számítottak, nem lé-

vén teljes struktúrájú fegyveres erők — számos fegyvernem, szakcsapat, vezetői szint, stb. hiánya okán —, amelyek ennek megfelelően természetesen önálló hírszerző és kémelhárító szervezettel sem rendelkeztek.

A világháborús — akkor még nem használták az I. jelzőt — vereség következtében felbomló Osztrák-Magyar Monarchia, a különböző forradalmi és nemzetiségi mozgalmaknak köszönhetően elemeire esett szét. A birodalom szétesése egyben az önálló magyar állam létrejöttét is eredményezte, amelyet ugyanakkor a birodaloméhoz hasonló felbomlás veszélye is fenyegetett, aminek oka elsősorban a Magyar Királyság területén élő nemzetiségek jelentős aránya — az 1910-es népszámlálási adatok szerint mintegy ötven százalékban különböző nemzetiségek lakták a Magyar Királyságot⁵ —, illetve azok többségének a Magyarországtól való elszakadási igénye volt. Ez a fenyegetettség 1918 végére gyakorlatilag olyan ténnyé vált, amely visszafordíthatatlan folyamatokat indított meg, azaz a „történelmi Magyarország” részeire esett szét. A különböző nemzetiségi tanácsok kimondták ugyanis a nemzetiségek által lakott területek kiválását Magyarországból és azoknak a környező régi, illetve újonnan létrejövő államokhoz való csatlakozást.

Az 1918. X. 31-én megalakult, KÁROLYI Mihály gróf vezette magyar kormány, majd az azt követő — 1919. I. 11-én BERINKEY Dénes vezetésével megalakult — új kormány az addigi honvédelmi vezetést is igyekezett átalakítani, illetve a volt magyar királyi honvédség, valamint a „közös” haderő egykori alakulataiból új haderőt felállítani. Utóbbi esetében az önkéntességet téve alapelemmé.

Az 1918. X. 31-éig Honvédelmi Minisztérium néven működő katonai-közigazgatási szervezetet Hadügyminisztériummá nevezték át és egyben elkezdődött az új magyar haderő meg-, illetve újjászervezése. Ez elengedhetetlen feladat volt, hiszen a felbomló közös haderőben, illetve a magyar királyi Honvédségben szolgált magyar, illetve magyar állampolgárságú tisztek többsége továbbra is szolgálni kívánt és ezt kívánta az ország érdeke is. Elengedhetetlennek látszott a volt magyar

királyi Honvédségben, illetve az un. „közös haderőben” szolgáltakból egy új nemzeti haderő létrehozása, még akkor is, ha voltak olyan politikai erők, amelyek ezt sürgősségűnek vélték.

A „volt” honvéd, illetve közös tisztek, altisztek állampolgárságuknak, nemzetiségüknek és szimpátiájuknak megfelelően igyekeztek maguk számára új hazát, és új haderőt választani.

A létszámuk, a „maradék Magyarországhoz” viszonyítva magas volt, hiszen a KÁROLYI majd a BERINKEY kormány mindössze néhány tízezer fős haderővel számolt s azt is alapvetően önkéntes jelentkezőkből kívánta felállítani. A korábbi időszakhoz viszonyítva jelentősen kisebb létszámra tervezett haderő következtében tisztek ezrei kerültek ki a haderőből, míg a kormány döntésének megfelelően a tábornokok, illetve az ezredek szinte kivétel nélkül nyugállományba kerültek. Megszüntették ugyanakkor a vezérkari, a tüzértörzskari és a hadmérnöktörzskari testületeket is.⁶

Ezen csonkításokkal együtt, illetve ellenére is folyamatos volt ugyanakkor az igény az új Hadügyminisztérium, illetve egy hadsereg parancsnokság szervezésére.

A Hadügyminisztérium megszervezésekor a korábbi mintákat csak részben vették figyelembe, hiszen nem lévén a magyar Honvédségnek, majd későbbi nevén Néphadseregnek (1918. IX. 16 - 1919. III. 21.) vezérkara olyan feladatokat és funkciókat is a Hadügyminisztériumnak kellett (volna) átvennie, amelyekre korábban nem volt példa.

Ilyennek tekinthető a hírszerzés és a kémelhárítás kérdése. Az Osztrák-Magyar Monarchia haderejében ezen feladatokat az un. „Evidenzbüro” — Nyilvántartó Iroda — látta el, amely a közös haderő vezérkarának egyik „illetékes” irodája volt.

Az újonnan megszervezett magyar Hadügyminisztériumban e feladatok elvégzésére a minisztérium 1. osztálya lett „kijelölve”. A Hadügyminisztérium 1. osztálya feladatává tették a „hadműveletek, hírszerzés, nyilvántartás, elvi ügyek” intézését.

Az osztály gyakorlatilag 1918. XI. 1-jétől állt fel, élén az addig a közös haderőben szolgáló STOJAKOVICS Demeter⁷ — 1935. XI 4-étől SZTÓJAY Döme — vezérkari őrnaggyal. Ő szolgált egykoron a „központban” — Evidenzbüro —, illetve a világháború éveiben a működő főparancsnokságon és a Balkáni erők hírszerző „részlegénél” is.

STOJAKOVICS az osztályára olyan fiatal vezérkari tiszteket osztott be, akik rendelkeztek már bizonyos ismeretekkel, illetve nyelvi felkészültségük, ismeretük az átlagosnál jobb volt. Az új osztályvezető, aki bizonyos kérdésekben együtt működött a Hadügyminisztérium ugyancsak újonnan megszervezett Katonapolitikai osztályával — amely főleg a „külső kapcsolatok” kérdéseivel foglalkozott — a magyar katonai hírszerzés és kémelhárítás megteremtőjének tekinthető. A Katonapolitikai osztály (1919. I. 1-e után a Hadügyminisztérium 8. osztálya) élére TÁNCZOS Gábor vezérőrnagy⁸ került, aki katonai diplomáciai tapasztalatokkal is rendelkezett, lévén korábban az Osztrák-Magyar Monarchia katonai attaséja Belgrádban, Athénben, illetve Szófiában.

A kiépülő, STOJAKOVICS Demeter vezette osztály 1919. I. 1-jétől, a minisztérium szervezeti változásainak köszönhetően a Hadügyminisztérium 5. osztályává alakult át, de ugyanazon feladatok ellátására volt hivatott, mint amelyekkel korábban rendelkezett, azaz „hadműveletek, hírszerzés, nyilvántartás, elvi ügyek”.

STOJAKOVICS osztálya főleg az ellenséges hatalmak — Cseh(szlovákia), Románia, Szerbia — által megszállt magyarországi területekről igyekezett információkat beszerezni és az ellenséges hatalmak számára folytatandó kémtevékenységet megakadályozni, de a hadműveletek tervezése is a feladatai közé tartozott.

Nem változott érdemben az osztály feladatköre — de a személyi állomány összetétele sem! — 1919. III. 21-e után, amikor is létrejött az un. Magyarországi Tanácsköztársaság — melynek neve 1919 júniusának második felében Magyarországi Szocialista Szövetséges Tanácsköztársaságra módosult. A Hadügyminisztérium átalakult Hadügyi Népbiztossággá és

annak az 5. osztálya „felelt” a továbbiakban a „hadműveletekért, karhatalomi kérdésekért, hírszerzésért, hadrendi ügyekért”.

Az osztály feladataiban alapvető változást nem, de alárendeltségében módosulást hozott az 1919 áprilisi cseh(szlovák), majd román támadás. 1919. V. 5-étől a Hadügyi Népbiztosság 5. osztálya kivált a katonai-közigazgatási szervezetből és a létrehozott Vörös Hadsereg Parancsnokság II. csoportja elnevezést kapva a hadsereg parancsnokának közvetlen alárendeltségébe került. Ez a változás azt jelentette, hogy a katonai hírszerzés és kémelhárítás, illetve részben a hadművelleti tervezés is egy működő parancsnoksághoz került, amelyen belül az érdemi irányítás a főparancsnokság vezérkari főnökének — az adott időszakban STROMFELD Aurél⁹ volt vezérkari ezredesnek — a kezében összpontosult.

A Vörös Hadsereg Parancsnoksága II. csoportja működésének eredményességéről nem rendelkezünk érdemi adatokkal, de a későbbi emlékezések kapcsán elmondható, hogy az alig néhány hete-hónapja működő szervezet jól szolgált a Magyarországi Tanácsköztársaság politikai és katonai vezetése elvárásait.

Midőn a Vörös Hadsereg – melynek tisztikarát szinte kivétel nélkül a korábbi honvéd és „közös” tisztek alkották – az ország területének jelentős részét megszállva tartó cseh(szlovák) és román erők ellen harcolt Szegeden létrejött a KÁROLYI Gyula gróf¹⁰ vezette un. „ellenkormány”, amelynek hadügyminisztere nagybányai HORTHY Miklós altengernagy¹¹ — az osztrák-magyar haditengerészet flottájának utolsó parancsnoka — lett, aki 1919. VI. 6-án rendeletet bocsájtott ki a Nemzeti Hadsereg szervezéséről.¹²

Természetesen az ezen rendelet alapján szerveződő úgynevezett „Nemzeti Hadsereg” is létrehozta a saját hírszerző és kémelhárító szolgálatát. 1919. VI. 25-én HORTHY Miklós altengernagy, mint hadügyminiszter jóváhagyólag tudomásul vette, a Nemzeti Hadsereg hadműveletei csoportjának (I. csoport) a felterjesztését, amely a hírszerző osztály megszervezésére és beosztására vonatkozott.

Ezen létrehozandó osztály feladatát a következőképp fogalmazták meg az előterjesztés készítői: „1. A védelmi hírszerző szolgálat Szeged város területén, s a hadművelleti területen belül, 2. A támadó hírszerző szolgálat úgy a közeli, mint a messzi viszonylatokban. 3. Az ország különböző részeiben uralkodó hangulat és esetleges ellenforradalmi mozgalmak pontos nyilvántartása.”¹³

Az utasítás megszabta az osztály számára, hogy a fontos külpolitikai vonatkozású eseményekről a Hadügyminisztériumot azonnal értesíteni kell. A Nemzeti Hadsereg hadművelleti csoportja ezen osztálya élére OTTRUBAY Károly vezérkari őrnagyot¹⁴ nevezték ki, aki a békebeosztása idején az uralkodó Katonai Irodáján is teljesített szolgálatot, a világháború idején pedig hadosztály vezérkari főnöki beosztásban szolgált.

Megemlítendő, hogy a szegedi „ellenkormány” — amely létét a francia megszálló hatóságok mindenkori jóindulatának tudhatta be — az osztály katonai jellegének rejtése okán a francia hatóságok felé SIKET András miniszteri osztálytanácsost szerepeltette vezetőként.

A magyarországi tanácsköztársaság bukását követően sajtós kettősség alakult ki a hírszerzés és kémelhárítás területén (is). A hadügyminiszteri tisztétől 1919. VII. 12-én megvált HORTHY Miklós a Nemzeti Hadsereg „fővezérletét” vette át, Fővezér-i címmel és így gyakorlatilag az ellenforradalmi fegyveres erő teljhatalmú, egyszemélyi vezetőjévé vált.

Az 1919. VIII. 1-je utáni állapot szerinti, a Hadügyi Népbiztosságból ismét Hadügyminisztériummá átalakult — Budapesten székelő — szervezet 5.a, illetve 5.b. osztályához tartoztak a „hírszerzés, a kémvédelem és a sajtóügyek”. Az 5. b. osztály vezetője továbbra is STOJAKOVICS Demeter maradt, míg a Nemzeti Hadsereg Fővezérségén a II. csoport (nyilván tartó csoportnak is nevezték) foglalkozott a fentnevezett kérdésekkel. Annak a vezetője továbbra is korábban kinevezett OTTRUBAY Károly vezérkari őrnagy volt. (Ő ezen beosztását az 1919 november közepén bekövetkezett átszervezésig töltötte be.)

Az így kialakult kettősség megszüntetése a katonai és a politikai vezetés – bár utóbbi lehetőségei az adott időben erősen korlátozottak voltak – elemi érdeke volt. Úgy vélték az arra illetékesek, hogy a megkettőzött szerep, a párhuzamosságok a hatékonyság rovására mehetnek és adott esetben bizonyos rivalizálás sem zárható ki a két „intézmény” között. Ezért a párhuzamosságokat felszámolandó a Hadügyminisztérium hírszerző (5.b.) osztályát és a Fővezérség II. (nyilvántartó) csoportját összevonták s e két szervből létrejött a Fővezérség II. csoport — amely később a Nemzeti Hadsereg vezérkari főnöke, majd a Magyar Királyi Vezérkar főnöke Nyilvántartó Irodá-ja elnevezést is viselte —, melynek vezetését STOJAKOVICS Demeter vette át 1919. XI. 17-én, ezzel folytatva több mint egy esztendővel korábban megkezdett, megszakítás nélküli szervezői és vezetői munkáját. OTTRUBAY Károly beosztása megszűnt ő maga pedig az 1920-as évek elején kivált a tényleges szolgálatból.

STOJAKOVICS a Fővezérség II. csoport állományába a hírszerzéssel és kémelhárítással korábban foglalkozó osztályok, illetve csoportok állományába tartozó tiszteket vette át, akikkel megkezdte a szervezet fel-, illetve kiépítését. A korábbi osztrák-magyar — de mondhatjuk így „nemzetközi” — gyakorlatnak megfelelően építették ki a szervezet hármastagozódását: hírszerzés, nyilvántartás, kémelhárítás.

A Nemzeti Hadsereg vezérkari főnöke BERZEVICZY Béla vezérőrnagy¹⁵ 1919. XII. 7-ei parancsában a hírszerző szolgálat új szervezéséről így fogalmazott: „A fővezérség egyes osztályainak átcsoportosítása és ügyköreinek új beosztása következtében a fővezérség II. csoportja ezentúl csak az offenzív hírszolgálatot (ezen elnevezés alatt ezentúl csak az ellenséges és idegen államok ellen irányuló katonai és politikai felderítés értendő) és ezzel szorosan összefüggő kémvédelmi szolgálatot (Spionageabwehr), valamint az ellenséges és idegen államok katonai és politikai helyzetének nyilvántartását látja el. A fővezérség II. csoportjához tartozott minden más ügykör (vörös védelmi, nemzetvédelmi propaganda és sajtó) a fővezérség VI. csoportjához lett áttéve”.¹⁶

Utóbbi döntéssel az 1919. VIII. 21-én kelt Nemzeti Hadsereg Fővezérlete által kiadott 24/II. számú rendeletet helyezte gyakorlatilag hatályon kívül, mely rendelete a Fővezérlet II. b. osztály számára olyan feladatokat jelölt, amelyek főleg a volt „vörös rendszer” lebontásában való aktív közreműködést határozták meg.¹⁷

A szervezet életében fontos, ha nem is jelentős változást hozott 1920. IV. 1-je, amikor is a Fővezérség megszűntét követően a létrejött a Magyar királyi Vezérkar Főnöke szolgálati állás és a Vezérkar Főnöke alárendeltségében un. „vezérkari irodák (későbbi nevükön osztályok)” szerveződtek. Ezen Irodák egyike lett a „Nyilvántartó Iroda”, amelynek fontos szerepe jutott azon feladatok ellátásához szükséges információk összegyűjtéséhez és elemzéséhez, melyek egy 1920. V. 22-én megfogalmazott előterjesztésben így fogalmazódtak meg: „A vezérkar főnöke a külpolitikát élénk figyelemmel kíséri, s az erre vonatkozó kérdéseket feldolgozza. A külpolitikára a katonai szempontokból esetleg szükséges irányító befolyást a honvédelmi miniszterrel egyetértőleg gyakorolja. A vezérkar főnöke e tárgyban, valamint a kölcsönös tájékoztatás szempontjából a külügyminiszterrel közvetlenül érintkezik a honvédelmi miniszter egyidejű értesítése mellett”¹⁸.

A későbbiek során a mindenkori Honvéd Vezérkar főnöke (az elnevezés 1919 és 1945 között számos esetben módosult – Magyar Királyi Vezérkar főnöke, HM VI. csoportfőnök, HM Katonai Főcsoportfőnök, majd ismét HM VI. csoportfőnök —, a feladat és a hatáskör érdemi változása nélkül) ezen lehetőségeivel élt is. Ennek volt köszönhető például az, hogy a katonai hírszerzés és kémelhárítás mindenkori vezetői, természetesen a Honvéd Vezérkar főnökének tudtával és utasításai alapján úgy az államfőt, mint a miniszterelnököt, illetve a külügyminisztert heti-havi rendszerességgel személyesen tájékoztat(hat)ták.

A magyar katonai hírszerzés és kémelhárítás szervezetének 1918 novemberében megkezdődő kiépítéséhez a megfelelő szakemberek kiválasztása mellett fontos volt a szervezet „működéséhez/működtetéséhez” szükséges szabályzatok, uta-

sítások elkészítése is. Ezen utóbbiakat a volt közös haderő által egykoron elkészített és használt anyagokra építve igyekeztek elkészíteni, illetve az egykoron használtakat a szerkesztési munkálatok során hasznosítani.

A volt közös haderőben érvényben és használatban volt szabályzatok, utasítások beszerzése nem okozott igazán nagy gondot a magyar katonai hírszerzés és kémelhárítás felállításán dolgozók számára, hiszen az újonnan létesülő szervezet már 1918 őszén igyekezett a szomszédos országokba katonai megbízottakat, attasékat kiküldeni, akiknek többek között feladatai közé tartozott ezen utasítások, szabályzatok hazajuttatása is. (Ezek a kísérletek — mármint az attaséi szolgálat létrehozása — az adott körülmények között akkor azonban csak részben, illetve rövid időre valósulhattak meg, de a bécsi katonai megbízott a kért anyagokat haza tudta küldeni s így azon szabályzatok, utasítások átvételével és átdolgozásával elkészültek a vonatkozó magyar szabályozók.)

A katonai hírszerzés és felderítés egyik meghatározó feladatát képezték – és képezik nyilván ma is – az idegen államok politikai és katonai vonatkozású bizalmas anyagainak a megszerzése. Ezen anyagok egy részének a titkosítása rejtjelezett formában igyekszik megakadályozni az idegen hatalmak általi „elérhetőséget”. Ezen rejtjelezett anyagoknak a megfejtése tehát minden hírszerző és felderítő szolgálat számára alapvető érdek. Nem volt ez másként a szerveződő magyar katonai hírszerzés és elhárítás esetében sem. Az alig néhány hónapja működő magyar szolgálat ebben a kérdésben komoly sikernek könyvelhette el, hogy sikerült megnyernie magának — az új magyar haderő tényleges tisztjének — az Osztrák-Magyar Monarchia hadereje egyik legfelkészültebb, legnagyobb tapasztalatokkal rendelkező törzstisztjét, POKORNY Hermann alezredest.¹⁹

A pályafutását a k. k. Landwehrben — osztrák „honvédség” — kezdő tiszt a világháború alatt a lehallgatott orosz szármajeltáviratokat szinte kivétel nélkül megfejtette. 1919-től már a mindenkori magyar haderő szolgálatában állt és hatalmas nyelvtudása okán is — német, francia, orosz, lengyel,

szerb, cseh, szlovák, bolgár, stb. — számos bizalmas megbízást hajtott végre, míg feladatául kapta a hírszerző és kémelhárító osztály X (rejtjelfejtő) alosztályának a megszervezését.

Ezt a feladatot már 1920-ban sikeresen megoldotta és 1925. IV. 30-áig állt az X. alosztály élén.

Az X. alosztály beosztottai tevékenysége nyomán szinte nem volt olyan európai ország, amelynek diplomáciai és katonai rejtjelezett táviratait ne fejtették volna meg az 1920-ban és az azt követő időszakban.

A katonai hírszerzés és kémelhárítás egyik legfontosabb eleme az idegen államokban legalisan jelenlévő kiküldött személye, azaz az általuk működtetett katonai attaséi szolgálat. Ennek a kiépítésére vonatkozó igények már az önálló magyar államiság létrejötte kapcsán megfogalmazódtak, illetve az első lépések meg is történtek a szervezet létrehozására, de kiderült, hogy a vesztes háború következményeinek az okán — a trianoni békediktátum tiltásai — ez igazán nem épülhet ki.

A különböző feladatokkal megbízott katonai személyek, majd a katonai megbízottak hálózata végül is csak 1920 után — akkor is rejtve — jött létre.²⁰ A rejtett beosztásban lévők a kezdeti időszak után az 1920-as évek első harmadában már „katonai szakelőadó” elnevezést kapták és a magyar királyi követ-ségek állományában teljesítették szolgálatukat.

Jegyzetek:

¹ ÚJSZÁSZY István vezérőrnagynak a 2. vkf. osztály, illetve az Államvédelmi Központ egykori vezetőjének emlékiratait HARASZTI György rendezte sajtó alá „*Vallomások a holtak házából.*” címmel.

HARASZTI

² KÁDÁR Gyula „*A Ludovikától Sopronkőhidáig.*” című kötet alapjául szolgáló kézirat teljes terjedelmében az Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltárában található meg.

KÁDÁR

³ Néhány éve került haza a franciaországi Mulhouseból ANDREÁNSZKY Jenő terjedelmes emlékirata, aki a 2. vkf. osztályon töltött szolgálatáról is részletesen ír abban, illetve ír az 1945 utáni, nyugati hírszerző szervek általi megkeresésekről is.

HIM.HL.P. ANDREÁNSZKY Jenő hagyatéka.

⁴ A 2. vkf. osztályon történt megsemmisítéséről is ír többek között KÁDÁR Gyula a hivatkozott emlékiratában.

KÁDÁR: op.cit. 666.p.

Ugyanerről tájékoztatott Torontóban 2015. XI. 30-án BORBÁS Károly (Budapest, 1918. X. 19 – Torontó Kanada, Ontario, 2018. I. 22.) volt tartalékos főhadnagy, haditudósító, aki 1944 márciusában a 2. vkf. osztályon teljesített szolgálatot.

⁵ Az 1910-es népszámlálás adatai szerint Magyarország lakossága nemzetiségi megoszlása – Horvátország nélkül – a következő volt: magyar 54,5%, román 16,1%, szlovák 10,7%, német 10,4%, rutén 2,5%, szerb 2,5%, horvát 1,1%, egyéb 2,2%.

BENDA — PÉTER

⁶ SZAKÁLY: A Magyarországi Tanácsköztársaság Vörös Hadseregének tisztikara. 17-31.p.

⁷ STOJAKIVICS (SZTÓJAY) Döme (Versec, 1883. I. 5 - Budapest, 1946. VIII. 24.), hivatásos katonatiszt, legmagasabb rendfokozata szolgálaton kívüli vezérezredes.

SZAKÁLY: Az ellenforradalmi Magyarország (1919-1944) hadseregének felső vezetése. 591.p. (Adattár II. Rész L-Z.)

⁸ TÁNCZOS Gábor (Budapest, 1872. I. 22 - Hajdúnánás, 1953. VIII. 11.), hivatásos katonatiszt, legmagasabb rendfokozata címzetes vezérezredes. Loc.cit. 591-592.p.

⁹ STROMFELD Aurél (Budapest, 1878. IX. 19 - Budapest, 1927. X. 10.), hivatásos katonatiszt, vezérkari ezredes. 1919. IV. 20-a és 1919. VI. 29-e között a Keleti Hadsereg, majd a Vörös Hadsereg vezérkari főnöke.

HETÉS

¹⁰ KÁROLYI Gyula, gróf (Nyírbakta, 1871. V. 7 – Budapest, 1947. IV. 23.), nagybirtokos, politikus. Az első szegedi ellenkormány elnöke 1919. V. 30 - 1919. VII. 12.

BÖLÖNY – HUBAI: 360-361.p.

¹¹ HORTHY Miklós, nagybányai (Kenderes, 1868. VI. 18 – Estoril /Portugália/, 1957. II. 9.), hivatásos haditengerészisztiszt, altengernagy. 1919. VI. 6-a és 1919. VII. 12-e között a szegedi ellenkormány hadügyminisztere, majd 1920. III. 1-éig a Nemzeti Hadsereg Fővezére. 1920. III. 1-e és 1944. X. 15-e között Magyarország államfője (kormányzó).

¹² - HETÉS — MORVA — TÓTH: 57-61.p.

- 40/1921 (VI. 15.) HM.r. op.cit.

¹³ ÁROKAY: Az önálló magyar katonai attasé szolgálat létrehozásának előzményei 1918-1919. 87.p.

¹⁴ OTTRUBAY Károly (Arad, 1883. II. 19 – Budapest, 1973. I. 2.), hivatásos katonatiszt, legmagasabb rendfokozata vezérkari alezredes.

¹⁵ Berzeviczy Béla, berzeviczei és kakaslomniczi (Nagyolmnic, 1870. XI. 6. – Budapest, 1922. II. 17.), hivatásos katonatiszt, legmagasabb rendfokozata altábornagy. 1919. XII. 1-étől haláláig a Nemzeti Hadsereg vezérkari főnöke, majd a Magyar királyi Vezérkar főnöke, illetve a HM VI. csoport (vezérkar) főnöke.

SAKÁLY Sándor: A magyar királyi Honvéd Vezérkar főnökei 1919. 08. 12 – 1945. 05. 09.

¹⁶ ÁROKAY: A rejtett katonai attasé szolgálat első állomáshelyeinek felállítása 1920-1923.

¹⁷ SZUT-1937

¹⁸ ÁROKAY: A rejtett katonai attasé szolgálat első állomáshelyeinek felállítása 1920-1923. op.cit. 357.p.

¹⁹ POKORNY Hermann (Kremsier /Csehország/ 1882. IV. 07. – Budapest, 1960. II. 18.), hivatásos katonatiszt. Legmagasabb rendfokozat altábornagy. (1945. XI. 1-el vezérezredes a nyugállományban.)

POKORNY

²⁰ - ÁROKAY: Az önálló magyar katonai attasé szolgálat létrehozásának előzményei 1918-1919.

- Idem: A rejtett katonai attaséi szolgálat létrehozására vonatkozóan.

- Idem: A rejtett magyar katonai attaséi szolgálat tevékenysége 1923-1928 között. 574-591.p.

Forrás- és irodalomjegyzék (a jegyzetekben alkalmazott rövidítések oldása):

MONOGRÁFIÁK, ÉS KISMONOGRÁFIÁK ÉS HASONLÓ JELLEGŰ KÖTETEK

HETÉS — MORVA —
TÓTH
(12.;23.;

HETÉS Tibor — MORVA Tamásné — TÓTH
Sándor (szerk.): *Csak szolgálati használatra!*
Iratok a Horthy-hadsereg történetéhez 1919-
1938. 57-61.p. Budapest, 1968, Zrínyi Katonai
Kiadó. 575 p. HU-ISBN —

HETÉS
(9.;

HETÉS Tibor: *Stromfeld Aurél.* Budapest,
1978, Kossuth Könyvkiadó. 234 p. HU-ISBN
963 32 6053 1.

- POKORNY (19.;) — POKORNY Hermann: *Emlékeim, a láthatatlan hírszerző*. Budapest – Kalocsa, 2000, Petit Real – Kaloprint. 168 p. HU-ISBN 963 92 6703 1. /Hadtörténeti Levéltári Kiadványok./ HU-ISSN 1417-9598.

- SZAKÁLY: A Magyarországi Tanácsköztársaság Vörös Hadseregének tisztikara. (6.;) — SZAKÁLY Sándor: A Magyarországi Tanácsköztársaság Vörös Hadseregének tisztikara. 17-31.p. In SZAKÁLY Sándor (szerk.): *Hadsereg, politika, társadalom*. Budapest, 1991, Lánchíd Kiadó, 170 p. HU-ISBN 963 7497 00 5.

TANULMÁNYOK

- ÁROKAY: Az önálló magyar katonai attasé szolgálat létrehozásának előzményei 1918-1919. (13.;20.;) — ÁROKAY Lajos: Az önálló magyar katonai attasé szolgálat létrehozásának előzményei 1918-1919. *Hadtörténelmi Közlemények*, XCVI.évf. (1983) 1.sz. 73-95.p. HU-ISSN 0017-6540.

- ÁROKAY: A rejtett katonai attasé szolgálat első állomáshelyeinek felállítása 1920-1923. (16.;18.;20.;) — ÁROKAY Lajos: A rejtett katonai attasé szolgálat első állomáshelyeinek felállítása 1920-1923. *Hadtörténelmi Közlemények*, XCVI.évf. (1983) 3.sz. 356-357.p. HU-ISSN 0017-6540.

- ÁROKAY: A rejtett magyar katonai attasé szolgálat tevékenysége 1923-1928 között. (20.;) — ÁROKAY Lajos: A rejtett magyar katonai attasé szolgálat tevékenysége 1923-1928 között. *Hadtörténelmi Közlemények*, XCVI.évf. (1983) 4.sz. 574-591.p. HU-ISSN 0017-6540.

- SZAKÁLY Sándor: Az ellenforradalmi Magyarország (1919-1944) hadseregének felső vezetése. (Adattár II. Rész L-Z.) (7.;8.;) — SZAKÁLY Sándor: Az ellenforradalmi Magyarország (1919-1944) hadseregének felső vezetése. (Adattár II. Rész L-Z.) *Hadtörténelmi Közlemények*, XCVII.évf. (1984) 3.sz. 567-598.p. HU-ISSN 0017-6540.

- SZAKÁLY: A magyar királyi Honvéd Vezérkar főnökei 1919. VIII. 12 – 1945. V. 9. (15.;) — SZAKÁLY Sándor: A magyar királyi Honvéd Vezérkar főnökei 1919. VIII. 12 – 1945. V. 9. 187-188.p. In SZAKÁLY Sándor: *Honvédség és tisztikar 1919-1947. Válogatott írások 1984-2002*. Budapest, 2002. Ister Kiadó. 309 p. HU-ISBN 978 963 92 4367 5.

EMLEKIRATOK, NAPLÓK

- HARASZTI (1.;) — HARASZTI György (szerk.): *Vallomások a holtak házából. Újszászy István vezérőrnagynak, a 2.vkf. és az Államvédelmi Központ*

vezetőjének az ÁVH fogságában írott feljegyzései. Budapest, 2007, Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltára - Corvina Kiadó Kft. 661 p. HU-ISBN 978 963 13 5336 5.

- KÁDÁR — KÁDÁR Gyula: *A Ludovikától Sopronkőhidáig*. Pécs, 1978, Magvető Könyvkiadó. 826 p. HU-ISBN 963 27 0694 3. /Tények és tanúk, 7./ HU-ISSN 0324-797X.

KRONOLÓGIÁK

- BENDA — PÉTER — BENDA Kálmán — PÉTER Katalin (szerk.): *Magyarország történeti kronológiája I-IV*. Budapest, 1982, Akadémia Kiadó. 1258 p. HU-ISBN 963 05 2660 3.
I.köt. *A kezdetektől 1526-ig*. 1-360.p.
II.köt. *1526-1848*. 361-676.p.
III.köt. *1848-1944*. 677-1012.p.
IV.köt. *1944-1970*. 1013.p.

ADATTÁRAK

- BÖLÖNY – HUBAI — BÖLÖNY József – HUBAI László: *Magyarország kormányai 1848-2004*. Budapest, 2004⁵, Akadémiai Kiadó. 550 p. 978 963 05 8106 7.

LEVÉL- IRAT ÉS DOKUMENTUMTÁRAK

- HIM.HL.P. — HIM. (Hadtörténeti Intézet és Múzeum) HL. (Hadtörténelmi Levéltár) P. (Personáliák)

SZABÁLYZATOK

- SZUT-1937 — *Szervi határozványok a Magyar Királyi Honvéd Vezérkar főnöke számára*. Budapest, 1937, Honvédelmi Minisztérium.

JOGSZABÁLYOK

- 40/1919. (VI. 15.) — 40/1919. (VI. 15.) HM.r. a Magyar Nemzeti Hadsereg megszervezése tárgyában. (250-251.p.) In KELEMEN Béla (szerk.): *Adatok a szegedi ellenforradalom és a szegedi kormány történetéhez 1919*. Szeged, 1923, KELEMEN Béla, 605 p.

VEDÓ Attila*
Közüti balesetek helyszínelése
a Magyar Királyi Csendőrség „közlekedési szolgálatánál”.

Absztrakt

A magyarországi motorizáció a két világháború közötti időszakban fejlődött arra a szintre, hogy a települések közötti közlekedés szabályait ki kellett alakítani. E szabályok betartatására hozták létre a Magyar Királyi Csendőrségben belül a közúti közlekedés felügyelete céljából kialakított „szakszolgálati ágat”. A Magyar Királyi Csendőrség közlekedésrendszete folyamatosan fejlődött és gyarapodott a létrehozásától a II. világháborúig.

Kulcsszavak:

úttörvény ; Méray motorkerékpár ; Ballila kisgépkocsi ;
Steyr 50 típusú gépkocsi ; Magyar Királyi Csendőrség Híradó és Közlekedési
Osztálya

Abstract

Motorization in Hungary evolved between the two world wars to the extent that the rules of transport between settlements had to be shaped. To enforce these rules, a „service branch” for road traffic control was established within the Royal Hungarian Gendarmerie. The traffic police of the Hungarian Royal Gendarmerie has been constantly evolving and growing since its establishment in the II. World War.

Keywords:

law of roads ; Méray motorbicycle ; Ballila small-car ; Steyr 50 type car ;
News and Traffic Department of the Hungarian Royal Gendarmerie

* - *Open Researcher and Contributor ID* = Nyílt Kutató és Közreműködő Azonosító
(ORCID) <https://orcid.org/https://orcid.org/0000-0001-7382-5001>

Institutional attachements = Szerző intézményi kötődései :

- *Bertalan Szemere Scientific Society of History of Hungarian Law Enforcement* =
Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság

- *National University of Public Service Border Guard Department*

Nemzeti Közszerzői Egyetem Határőr Tanszék

- *National University of Public Service Doctoral School of Military Sciences* =

Nemzeti Közszerzői Egyetem Hadtudományi Doktori Iskola

DOI : 10.31626/HU-EISSN2530094X.VTOM.161-192.p

A közúti közlekedés és annak szabályozása mindennapjaink része. Természetesnek hat, hogy számos adminisztratív és fizikai kötelezettség betartása mellett biztonság eljuthatunk úti célunkhoz jól kiépített úthálózaton gyalogosan, kerékpárral, vagy gépjárművel. Ismerjük a közlekedési szabályok megsértése esetén alkalmazott hatósági szankciórendszert és egy esetleges közúti baleset bekövetkezésekor a személyi felelősség megállapításának jól kidolgozott módszertanát. Egy évszázaddal ezelőtt, a robbanómotoros gépjárművek széles körű elterjedése kezdetén azonban más volt a helyzet.

Ma Magyarországon majdnem 3,5 millió személygépkocsi és 167 000-nél is több motorkerékpár található. 2017. évben 575 fő vesztette életét közúti balesetben. Az 1930-as évek elején a magyar utakon kevesebb, mint 30 000 gépjármű közlekedett (napjaink hazai gépkocsijainak megközelítőleg 0,008 %-a), a halálos kimenetelű közúti balesetek száma azonban elérte a jelenkori adatok 65 %-át.¹

A testületet az I. világháború és a magyarországi tanácsköztársaság időszaka jelentősen megviselte. A Magyar Királyi Csendőrség nem kapott a háború alatt kiképzett utánpótlást, és a személyi állomány egy része a frontokon teljesített szolgálatot általában szakasz- vagy század-parancsnokként mint önkéntes vagy behívott, illetve tábori csendőrsként. A pótlásukra küldött úgynevezett póttartalékosok azonban sem fizikai állapot, sem pedig felkészítettség tekintetében a haderőhöz került csendőröknek a nyomába sem léphettek. A magyarországi tanácsköztársaság azon rendelkezése, amely a magyar rendvédelmi testületeket az úgynevezett Vörös Őrségbe irányította ugyancsak nem vált a testület javára.²

A háború alatt a testület működése során, első ízben — eltekintve a megalakulás időszakától — a Magyar Királyi Csendőrség működési területén a közbiztonság megingott, bár kormányok igyekeztek mindent megtenni a hátszág érdekében, így sikerült elhárítani azt a törekvést is, hogy a hátszág a haderő befolyása alá kerüljön.³

A Magyar Királyi Csendőrség háború utáni reorganizációja összekapcsolódott a testület fejlesztésével. E fejlődési szakasz az 1930-as években lezárult, maikor a magyar rendvédelmi

testületek többségében is fejlődési folyamatok valósultak meg. E folyamat fontos eleme volt a csendőrségi szakszolgálati ágak kialakulása, bár a vizsgált időszakban e terminológiát még nem használták. Ebbe a fejlődési folyamatba illeszkedett a közúti közlekedés motorizációjára adott testületi válasz.⁴

A fővárosban a közlekedés rendje kiforrottabb volt, a vidéki utakon azonban az egyre növekvő számú közúti baleset megelőzése állami fellépést sürgetett. A feladat a Magyar Királyi Csendőrségre mint a vidék rendjéért és biztonságáért általánosan felelős katonailag szervezett fegyveres közbiztonsági őrtestületre hárult.⁵ A közlekedési rend megteremtésének kihívásaira adott szervezeti válaszok egy önálló szolgálati ág kialakulásához vezettek,⁶ melynek működési tapasztalatait és egyes műeljárásait napjainkban is tetten érhetjük az általános rendőrségi feladatokat ellátó szerv közlekedésrendészeti szolgálati ágának tevékenységében.

A magyarországi automobil-közlekedés kezdetei

Budapesten 1895-ben jelent meg az első „motorkocsi”, melyet nagy érdeklődés övezett és közlekedésére inkább szenzációként tekintettek, mint szabályozandó területre. A közlekedési szabályok alapjait és az ezek megszegésével megvalósuló kihágásokat ekkor a közutakról és vámokról szóló 1890. évi törvény rendelkezései tartalmazták.⁷ Az évtizedeken keresztül változatlan alapvetés is itt került megfogalmazásra, vagyis a „*balra hajts, balra térj ki, jobbról előzz.*”⁸ A technikai fejlődés azonban komplexebb szabályozást igényelt és önálló közlekedési rendelet kiadását sürgette.

A szaporodó automobilok az államigazgatás figyelmét is felkeltették. 1897-ben DÁNIEL Ernő⁹ kereskedelemügyi miniszter állást foglalt a szabályozás tárgyában, mely szerint a benzin- és petróleummotorok üzemeltetésének hatósági felügyelete szükségtelen, mivel azok az általános tapasztalatok szerint nem veszélyesek. Az állami vezetés később belátta a gépjármű-közlekedés szabályozásának szükségét, azonban az automobilok alacsony száma csak Budapesten tette indokolttá külön szabályok megalkotását. A XX. század első évtizedében már az országos közlekedési rend iránti igény is felmerült, melyet az

1909. X. 11-én Párizsban aláírt nemzetközi egyezmény alapján kiadott 1910-ben kiadott BM rendelet¹⁰ szabályozott. A rendelet a gépjárművek forgalmát, műszaki vizsgálatát, rendszámmal való ellátását, a gépjárművezetők képzését, valamint a nemzetközi forgalomban való részvétel feltételeit szabályozta. Az első állami sofőriskola 1912-ben nyitotta meg kapuit.

1926-ban Párizsban újabb közlekedésrendészeti tárgyú nemzetközi egyezmény megkötésére került sor, melyet hazánkban 1929-ben hirdettek ki.¹¹ Ennek végrehajtására a belügyminiszter rendeletet adott ki, amely Közlekedési Kódex (a továbbiakban: kódex) néven vált ismertté.¹²

A kódex hatályba lépéséig közel negyven közlekedési tárgyú rendeletben került szabályozásra a közutak forgalma. Ezeket foglalta egységes szerkezetbe az 1930. I. 1.-el hatályba lépett új jogszabály. A kisebb jelentőségű rendeletek hatályon kívül helyezése mellett az úttörvény és az 1909-ben Párizsban a közlekedési rend témájában aláírt szerződés rendeletbe foglalt szövegének egyes részei érvényben maradtak.¹³ A kódex hatálya kiterjedt a közforgalmú utakon közlekedő valamennyi gépjárműre, állati és emberi erővel vont kocsira, kerékpárosokra, gyalogosokra, valamint az úton hajtott állatokra. Az utak fenntartása és műtárgyainak védelme azonban továbbra is úttörvényben, a gépjárművek nemzetközi forgalmára vonatkozó rendelkezések pedig az 1910. évi BM rendeletben maradtak. A kódex rendelkezései nem vonatkoztak a közutakon elhelyezett vasutak forgalmára és a vasutakon való gyalogos közlekedésre.¹⁴

A kódex körüli kezdeti vitás kérdések értelmezésére a belügyminiszter és a kereskedelemügyi miniszter közös segédletet adott ki, amely a mindennapi életben felmerülő gyakorlati problémákhoz igazította a jogértelmezést. Ez gyakorlatilag a vicinális és közdülő utakon könnyített a kódex szigorán és a mezőgazdasági munkák kapcsán enyhébb szabályokat írt elő.¹⁵ A területi hatály tehát továbbra is az úttörvényhez nyúlt vissza, amely az utakat hat csoportba osztotta azok fontossága alapján. Ezek az államutak, a törvényhatósági utak, az előbbieket a legközelebbi vasútállomással összekötő utak, a községi közlekedési (vicinális

lis) utak, a tisztán községi (közdülő) utak, valamint a magánosok és társaságok által létesített közforgalmú utak (magánutak).¹⁶

A kódex tehát a szabályozottságot az utak forgalmának sűrűségéhez igazította, ami segítette az új rendre történő átállást és a mezőgazdasági munkákhoz kapcsolódó áruszállítást.

Bár a harmincas évekre az utakon fordultak elő a legnagyobb számban a nem természetes halálesetek, és a közlekedési balesetek 60 %-a vidéki utakon történt, külön intézkedések csak a legjelentősebb országutakon történtek a közlekedési rend fenntartására. Útjárőröket szükség esetén valamennyi csendőr őrs vezényelhetett szolgálatba, ez azonban legtöbbször a közbiztonsági szolgálat rovására történt és így nem lehetett rendszeres. A balesetek számának növekedése határozott intézkedéseket kívánt az állami vezetéstől.

Az állam vezetésével foglalkozó kutatók közül vannak akik úgy gondolják, hogy a társadalom kívánatos működésétől és jelenségeitől eltérő disszonanciák — kisebb-nagyobb mértékben ugyan, de — veszélyeztetik az állam biztonságát. Ezért az a helyes, ha — a közlekedési szabályokat áthágóktól a prostitúcióig — valamennyi disszonanciát igyekszik az állam lehetőleg kiiktatni.¹⁷

A trianoni békediktátum által megcsonkított Magyar Királyságban a harmincas évek elejére már mintegy 16 000 autó és kb. 10.000 motorkerékpár közlekedett az ország útjain.¹⁸ A főváros közlekedésének szigorúbb ellenőrzése dacára is 1932. évben 65 halálos áldozatot követeltek a közúti balesetek a közigazgatási határon belül. A vidéki állam- és alsóbbrendű utakon azonban még rosszabb volt a helyzet, 1932-ben 248 fő vesztette életét gépjárműbalesetben.¹⁹ A Magyar Királyi Csendőrség ilyen körülmények között kapta feladatul a vidéki utak forgalmának közlekedési kódex szerinti ellenőrzését, valamint a balesetek visszaszorítását. Az első közlekedési őrsök megalakulásakor a testületben nem alkalmaztak gépjárműveket napi szolgálati feladatokra, így mind a járművek beszerzése, mind az állomány felkészítése új feladatként jelentkezett. A csendőrség –

mint alapvetően gyalogos szolgálatot ellátó testület – tehát hátrányos helyzetből indulva kezdte meg a közlekedési rend megteremtését.

A közlekedési szolgálat vázlatos fejlődéstörténete²⁰

A közlekedési csendőrség felállítását a korszak közigazgatási gondolkodására jellemző felkészülés és előre tervezés elvei határozták meg. A közlekedési kódex hatályba lépését megelőzően mind a szükséges eszközök és járművek beszerzéséről, mind a leendő közlekedési állomány kiképzéséről intézkedtek. 1928. IX. 4-től 1929. IV. 28-ig 20 kiválasztott csendőrt a Magyar Királyi Honvédséghez vezényeltek, ahol gépjárművezetői tanfolyamon vettek részt. A tanfolyam végén a csendőrök motorkerékpár, személygépkocsi és tehergépkocsi vezetésére jogosító igazolványt is kaptak, amely az adott korszakban komoly szakképesítésnek számított.

1929. őszen szereztek be az első motorkerékpárokat a szakterület számára: három 1000 cm³-es Méray oldalkocsis, és hat 500 cm³-es Méray szoló motorkerékpárt. Ezek közül 1-1 oldalkocsis és 3-3 szoló motorkerékpárt az új őrsök, a harmadik oldalkocsis járművet a nyomozó osztály „motortisztje”, mint a szakterületet felügyelő kikülönített szaktiszt kapta.²¹

A közlekedési szakterület alapjait a székesfehérvári és győri őrsökon fektették le, melyek az ország legnagyobb forgalmú útjain kezdték meg működésüket. Legénységük 6 fő volt a kezdeti időszakban. A székesfehérvári őrs a Budapestre vezető főutat csak a székesfehérvári kerület határáig felügyelte, később azonban egészen Budafokig, vagyis a fővárosi rendőrség működési területének határáig. A Balaton körüli Székesfehérvár-Balatonfüred-Keszthely, valamint a Székesfehérvár-Siófok-Keszthely főutakat 300 km hosszan szintén ez az őrs ellenőrizte. A győri őrs a Hegyeshalom-Győr-Komárom-Nyergesújfalu-Piliscsaba-Budapest útvonalat ellenőrizte 180 km hosszan. Ez az út akkoriban Európa egyik legjobb minőségű autópútja volt, ahol problémamentesen közlekedhettek a gépjárművek 90-100 kilométeres óránkénti sebességgel.

1930. IV. 1-től 1930. VI. 30-ig 19 fő önként jelentkezőt Székesfehérvárra vezényeltek három hónapos gépjárművezetői

tanfolyamra a budapesti közlekedési őrs felállításának előkészületeként. Az új szervezeti elem felállításakor már figyelembe vették a megszerzett tapasztalatokat és kizárólag oldalkocsis motorkerékpárokkal látták el a legénységet. Az őrs járőrei először 1931. V. 13-án indultak szolgálatba és négy héten belül több mint 100 feljelentést tettek.²² A székesfehérvári út kivételével a budapesti őrs ellenőrzése alá került a fővárosba futó össze főút, vagyis Nyergesújfalu felől 60 km, Vác felől 30 km, Hatvan felől 60 km, Cegléd felől 70 km, Örkény felől pedig 70 km, vagyis összesen 300 km.

A közlekedési őrsök további szervezése a rossz gazdasági viszonyok miatt 1936-ig megrekedt, amikor a Balkán és a Mátra felé vezető utak felügyeletére felállították a kecskeméti és mezőkövesdi őrsöket.

A motoros legénység öltözete és felszerelése az első években problémákat okozott. A tollas csendőrkalapról annak tekintélye miatt nem szívesen mondott le az állomány, azonban a hosszabb távú működés tapasztalatai ellene szóltak. Többek között akadályozta a motoros szemüveg használatát és nem nyújtott kellő védelmet a téli menetszél és az eső ellen. A közlekedési járőrök számára éppen ezért célszerűségi okokból napelenzős tollas sapkát rendszeresítettek. A speciális feladatrendszer miatt a felszerelések és a fegyverzet átgondolása is szükségessé vált. Az oldalkocsis motorkerékpárral szolgálatot teljesítő járőrpár felszerelése eltért egymástól. A vezető pisztollyal, az oldalkocsiban helyet foglaló csendőr pedig puskával volt felszerelve a gyalogos járőrrel megegyező felszereléssel. A puskát a csendőr hosszirányban az ölébe fektetve szállította, ami baleset esetén veszélyes lehetett. Már a korai időszakban felmerült annak gondolata, hogy a közlekedési csendőröket kizárólag pisztollyal és kard helyett gumibottal lássák el. Az oldalkocsiban ülő csendőr esőben magára gombolhatta a koci vízhatlan takaróvásznát, a vezető ruhája azonban nem védett az esőtől. Felmerült a bőrruházat vagy bőrköpeny gondolata is a vezető részére.²³ A felszerelések és a ruházat folyamatos fejlődése egyre inkább specializálta a közlekedési állományt és egy évtized múltán már korszerű motoros ruházattal rendelkeztek.

Az őrsök szolgálatellátásának növekvő színvonala és a személyi állomány korszerűsödő felszerelése mellett a közlekedési szakterület vezetési rendszere is nagy fejlődésen esett át néhány év leforgása alatt. A szolgálati ág kezdetben a nyomozó osztály-parancsnoksághoz tartozott, így költséghatékonyabban kezdhette meg működését. A megtakarított összegeket a fejlesztésbe és képzésbe fektették.

1929-től 1932. VIII. 1-ig a motortiszt volt felelős a közlekedésrendészeti ügyekért. Ezt követően az I. csendőrkerület gépjármű előadója vette át a feladatokat 1936. VI. 15-ig. Ezt követően került sor az első közlekedési tiszti parancsnokság felállítására, amely már nem más feladatai mellett látta el a Magyar Királyi Csendőrség közlekedés ellenőrzésével foglalkozó szervezetének az irányítását, hanem ez volt a fő feladata. Ez a Nyomozó Osztály-parancsnokság alárendeltségében megszervezett Közlekedési és Híradó Alosztály volt. 1939. I. 15-én az alosztály két szolgálati ága elkülönült és önálló alosztályokként működtek tovább.²⁴

1937-ben az addig a testületi szolgálati utasítás²⁵ alapján szolgálatot teljesítő közlekedési csendőrök külön szolgálati utasítást²⁶ kaptak, így szervezetük és felszerelésük mellett alapvető szabályozójuk is a specializáció felé hatott.

1938-ban Jánosházán, Debrecenben, Miskolcon, Dunaföldváron és Szolnokon állítottak fel új őrsöket. Előre számolva ezzel 1937-ben 20 db Fiat Balilla kisgépkocsit szereztek be.²⁷ A budapesti őrsöt ezzel párhuzamosan három Steyr 50 típusú gépkocsival erősítették meg.²⁸

1939-ben a Felvidék visszacsatolásával megszervezésre került a kassai, az ungvári és a huszti őrs, 1940-ben a bajai, körmendi és gyulai őrsöket állították fel.

1940. III. 01-ével létrehozták a Magyar Királyi Csendőrség Közlekedési és Híradó Osztályát. Az osztály egy híradó, egy repülőtéri és három közlekedési szárnyból állt (Budapest, Komárom és Ungvár székhellyel), melyeket egy műszaki alosztály szolgált ki.²⁹ A közlekedési szárny-parancsnokok feladatai megegyeztek az azonos szintű parancsnokok feladataival, azonban nekik évente kétszer a más alegységekhez használatra kiadott gépkocsikat is ellenőrizniük kellett.³⁰

1941-ben Besztercén, Kolozsváron és Újvidéken hoztak létre új őrsöt. Az őrsök száma így már 19-re nőtt. 1942-ben Ballassagyarmaton, Székelyudvarhelyen és Désen települtek új őrsök, ezzel párhuzamosan megkezdte működését a dési közlekedési szárny-parancsnokág is. A megváltozott prioritások miatt egyes őrsök díszlokkációt váltottak: a gyulai őrs Szegedre, a bajai Kaposvárra, a debreceni Nagyváradra, a besztercei Szeretfalvára költözött.³¹

A négy közlekedési szárny így 22 őrssel, őrsönként 7-9, országosan 201 közlekedési csendőrrel szerveződött. A budapesti szárnyhoz tartozott a siófoki vízirendészeti őrs is. A testület egészéhez mérten a szakterület – a dinamikus fejlődés ellenére is – szerény méretű maradt. A repülőtéri szárny például három szakasszal és 19 őrssel, összesen 212 fő csendőrrel látta el feladatait,³² ami vetekedett az országosan megszervezett közlekedési csendőrséggel.

A szerény létszám ellenére azonban a közlekedési szakterület testesítette meg a szervezet csaknem teljes mobilitási képességét, hiszen a közlekedési őrsökön kívül csak a magasabb parancsnokságok rendelkeztek gépkocsikkal. A terület-visszacsatolások idejére az ország területén 38 osztály, 80 szárny, 193 szakasz és 1375 őrs működött. Ebből 11 vasúti, 11 vízi, 11 híradó, 19 repülőtéri és 22 közlekedési őrs. A gépjárművel ellátott őrsök száma azonban csupán 1,5 % volt. A gépjárműbeszerzéseknek köszönhetően 1936-tól évente kb. 30 db gépjárművel gyarapodott a testület, így 1943-ra már 500 gépjármű volt a szervezet hadrendjében.³³

A terület-visszacsatolások és a háborús előkészületek újabb feladatok elé állították a szolgálati ágat. Ezek egyrészt új szervezeti elemek létrehozását és a tevékenység megszervezését jelentették ott, ahol addig nem volt közlekedési csendőrség, másrészt a felvonuló alakulatok számára a forgalomirányítást és a települő csendőr-parancsnokságok gépjárművel történő ellátását.³⁴

Az 1929-ben felállított közlekedési csendőrség folyamatos fejlődésen esett át az 1940-es évekig. A szakterület a kedvező tapasztalatok dacára csak 1939-re fejlődött önálló szolgálati ággá.³⁵ Az őrsök száma 1942-ig folyamatosan gyarapodott, a

szolgálati ág vezetési szintjei és szervezettsége fejlődött. A közlekedési csendőrség alig több, mint 10 év alatt egy két őrsből álló „kísérleti” szakszolgálatból önálló és a szervezet sikeres működését nagyban elősegítő szolgálati ággá alakult, melynek szakmai elvei és tapasztalatai napjainkig meghatározzák a hazai közlekedésrendészet fejlődését.

A csendőr járőr általános és speciális közlekedésrendészeti feladatai

A közlekedési járőr elsődleges feladata a közlekedési rend fenntartása, a közlekedési szabályok betartásának ellenőrzése, baleset esetén az elsősegély nyújtás és a sérültek kórházba juttatásáról való gondoskodás, valamint a baleseti helyszínelés volt. Fontos feladatként kezelték az eltévedt autósok útbaigazítását és a műszaki segélynyújtást is. Az utakon és azok közelében észlelt bűncselekmények esetén a közlekedési járőr csak akkor intézkedett, ha a késedelem veszéllyel járt.³⁶ Éppen ezért minden közlekedési csendőrnek tudnia kellett, hogy menetvonalán hol helyezkednek el csendőr őrsök, melyeknek az elfogott jogszértést elkövető személyeket átadhatták.

Szolgálatba induláskor a közlekedési járőr „*Szolgálati Lap*”-ot és „*Gépjármű menetlevelet*” kapott. A szolgálati tevékenységet úgy határozták meg, hogy a pihenőket is beleszámítva 5 óra szolgálatra átlagosan 50 km leportyázott útszakasz jusson. A kezdeti időszakban a győri és székesfehérvári őrsök állománya ugyanannyi szolgálati órát teljesített, mint a gyalogos és lovas őrsök járőrei, ezt azonban a gépjárművek kímélete és a karbantartási idő miatt csökkentették. A közlekedési járőr a budapesti őrs megalakulása után napi 5 óra szolgálatot teljesített, ami napi 50 km, vagyis havi 1.500 km megtételét jelentette. Az őrsparancsnok napi átlag 3 órát töltött az utakon és eközben 30 km-t járt be.³⁷

A járőr megengedett legnagyobb sebessége 40 km/h, az ellenőrző őrs-parancsnoké 50 km/h volt. A közlekedési járőr senkit nem üldözhetett, mivel ezzel a közlekedés többi résztvevőjét veszélyeztette volna. Ezt az ártatlanokat is veszélyeztető fegyverhasználatot vonták egy tekintet alá és szigorúan tiltották. A jelzésre meg nem álló vagy a baleset helyszínét elhagyó jármű

rendszámát a járőr leolvasta és a legközelebbi telefon igénybevételével értesítette az útba eső őröket és a jármű feltartóztatását kérte.³⁸

A szakterület eredményei kimagaslóak voltak és folyamatos fejlődést tükröztek. 1932-ben 3 őrön 16 motorkerékpárral látták el szolgálatukat. 1933-ban a járművek száma nem változott, mégis évi 40 000 kilométerrel, vagyis naponta átlagosan 100 kilométerrel több utat jártak be és ellenőriztek. 1935-ben változatlan járműállomány mellett már 60 000 kilométerrel több utat tettek meg 1933-hoz viszonyítva. A közlekedési állomány által feljelentett kihágások száma ezzel párhuzamosan az 1932-es 1816-ról 1935-ben 3682-re, 1938-ban pedig már 25.433-ra növekedett.³⁹ 1942-re a szakterület már évi 100 000 igazoltatást foganatosított, ami őrönként 5 000-6 000 főt, közlekedési csendőrönként pedig közel 1.000 főt jelentett. A közlekedési kihágások miatt felelősségre vont személyek száma ekkorra évi 31 000-32 000 fő volt.⁴⁰

A közlekedésrendészet nemcsak szervezeti struktúra kiépítését, felszerelés és gépjárművek beszerzését követelte a csendőrségi testülettől, hanem azt is, hogy teljes állománya felkészüljön a feladatkörében jelentkező, közlekedési vonatkozású feladatok hatékony végrehajtására. A speciális feladatú és képzettségű, de alacsony létszámú szakosított állomány önmagában nem volt képes a közlekedés rendjét fenntartani, így valamennyi csendőrnek ismernie kellett a közlekedési ellenőrzések alapjait. A közlekedésrendészet körében jelentkező feladatok általános (bármely járőr által végrehajtott) és speciális (csak a közlekedési állomány által végrehajtott) feladatokra oszthatók. A tényleges szolgálati feladatok három nagy csoportba rendezhetők, úgymint:

- forgalomirányítás és vonulással járó rendezvények biztosítása;
- a közúti forgalom ellenőrzésére;
- feladatok közlekedési baleset helyszínén.

Mindhárom feladatcsoportba tartoznak általános és speciális feladatok, melyeket célszerű feladatcsoportonként külön-külön áttekinteni.

1. Forgalomirányítással és vonulással járó rendezvények biztosítása tekintetében a szakterület fennállása alatt folyamatosan bővülő körben és növekvő számban jelentkeztek olyan feladatok, melyek útvonalak lezárását, katonai alakulatok átvonulásának biztosítását, vagy felvonulások kísérését tették szükségessé. Ezeket javarészt speciális feladatnak tekintették és a közlekedési állomány hatáskörébe utalták, azonban bizonyos kiemelt események kapcsán gyalogos csendőrök is részt vettek bennük. Ilyen volt az 1933-as gödöllői cserkész világtáborozás biztosítása, vagy a „közlekedési irányváltás”. Magyarországon a közúti közlekedésben 1941-ben tértek át a bal oldaliról a jobb oldali közlekedésre. Budapesten 1941. XI. 9-én, Budapesten kívül pedig már 1941. VII. 06-án. Az átállás napjaiban a főútvonalakon a jelzőtáblák között járőrök álltak fel. Az irányváltó pontokon gyalogos járőrök, előttük és mögöttük közlekedési járőrök segítettek a forgalmat.⁴¹

2. A közúti forgalom ellenőrzése kapcsán összetettebb feladatok hárultak a csendőrökre. A forgalomellenőrzés egyrészt a közlekedési szabályok betartásának ellenőrzéséből állt a járművek haladása során, másrészt a járművezetés személyi feltételeinek (vezetői igazolvány, orvosi vizsgálat, tanulási engedély, kiegészítő lap fuvarozáshoz, stb.) és a gépjárműre vonatkozó műszaki üzemeltetési és adminisztratív feltételek (rendszer, igazoló lap, adóbélyeg, forgalmi engedély, stb.) ellenőrzéséből állt.

Az új közlekedési kódex hatályba lépését követően annak rendelkezéseiről tájékoztatták a lakosságot, ami vidéken legtöbbször a falu lakossága előtti felolvasást és elmagyarázást jelentette.⁴² Természetesen a szabályok megértéséhez és érvényre jutásához a csendőr segítő fellépésére és gyakran magyarázatára is szükség volt. A vicinális és közdülő utakon a forgalomellenőrzés legtöbbször e segítő szándékú figyelmeztetésben merült ki. Más volt azonban a helyzet a főutakon, ahol a személy- és tehergépkocsik ellenőrzése nagyobb felkészültséget és határozottságot igényelt. Az autók terjedésével a csendőrség vezetői megfigyelték, hogy míg a szélhámosok és gyorsan menekülni szándékozó bűnözők egyre gyakrabban utaznak gépkocsin, addig a csendőr járőr az autó tekintélyéből fakadóan általában nem

igazoltatja őket. Éppen ezért a szakirodalom ajánlásként fogalmazta meg valamennyi csendőrnök, hogy ne csak a jogsértés elkövetésén tetten ért gépkocsikat, hanem „kémpróbaszerűen” a közlekedő vagy éppen várakozó autókat és utasaikat is vonják ellenőrzés alá. Ezt az idegen autók esetében mindig, az ismerősök esetében pedig időszakosan volt ajánlatos végrehajtani. Nemcsak a közlekedési járőr, hanem valamennyi csendőr ellenőrizhette, hogy a gépkocsivezetőnek van-e jogosítványa, eleget tett-e a kötelező orvosi vizsgálatnak és van-e három kitöltött betétlapja? Mivel az indok nélküli ellenőrzéseket kerülni kellett, az igazoltatás indokaként a gépkocsi és a vezető közlekedésre alkalmasságát, vagyis közvetve a személy- és vagyónbiztonság megóvását jelölték meg.

A gépkocsivezetők ellenőrzésekor számos szabályt és előírást kellett figyelembe venni minden járőrnek. A közlekedési szakszolgálat állományának speciális ismeretei elméletileg csak az ellenőrzések alaposságában és mélységében mutakozhattak meg. A gépjárművezető vonatkozásában több szempontra is kiterjedt az ellenőrzés:

- Rendelkezik-e a kerületi gépjárműhatóság által kiállított vezetői igazolvánnyal, melyet a közlekedés során magánál tart? A személygépkocsi vezetésére kiállított igazolvánnyal csak személygépkocsit, autóbust, vagy maximum 1.500 kg hasznos terhelésű „üzleti kihordó járművet” lehetett vezetni. A motorkerékpár és tehergépkocsi jogosítványok szintén nem voltak érvényesek más járműkategóriára. A jogosítvány melléklete volt a betétlap, melyből legalább három kitöltött példányt a vezető magánál tartott. Jogsértés vagy baleset esetén a csendőr elvett egy betétlapot a gépkocsivezetőtől és kitöltötte a rendszámra vonatkozó rovatot.

- Rendelkezik-e a szükséges orvosi vizsgálatot igazoló, rendőrség által kiadott könyvecskével, amely szintén a vezetői igazolvány függeléke volt? A hivatásos gépkocsivezetők évente, az úrvezetők háromévente voltak kötelesek az orvosnál jelentkezni.

- A gépkocsivezetés tanulására közterületen csak gyakorlási engedély birtokában és érvényes vezetői igazolvánnyal rendel-

kező kísérő felügyelete alatt volt lehetőség. Külön rendelkezések vonatkoztak a vizsgára szállított és kipróbálásra szánt gépkocsikra is.

- Az úrvezetők 18 éves korukig úgynevezett korengedéllyel belföldi forgalomban közlekedhettek, 18 évet betöltött gépkocsivezető nemzetközi forgalomban is részt vehetett, hivatásos sofőr 20 éves kortól, míg autóbuszvezető 22 éves kortól lehetett valaki.

- Helyközi teherfuvarozásra a Magyar Államvasútak (MÁV) kapott engedélyt, melyet a Magyar Teherfuvarozók Országos Központi Szervezete (MATEOSz) útján valósított meg. A szövetkezetbe tömörült fuvarozók engedélyokmányában meg voltak jelölve a tevékenység földrajzi keretei és feltételei is. A teherfuvarozásra történő jogosultságot a MATEOSz által kiállított „Kiegészítőlap” igazolta. Az élő állatokat szállító tehergépkocsiknak ezen felül külön igazolványuk és forgalmi naplójuk is volt, melyet ellenőrzéskor be kellett mutatniuk.⁴³

- A külföldiek Magyarország területén nem vezethettek gépjárművet vezetői igazolvány nélkül. A külföldre utazó magyar sofőrök okmányait a Magyar Királyi Automobil Club állította ki és a rendőrség láttaozta. A nemzetközi vezetői igazolvány egy évig volt érvényes. A nemzetközi útiigazolvánnyal külföldről érkező gépjárművek egyébként szabadon közlekedhettek, az okmány egyszerre igazolta a gépjármű és a gépjárművezető megfelelését a hazai szabályoknak.⁴⁴

A távolsági forgalomban közlekedő járóművek vezetőinek és hajtóinak személyazonosításra alkalmas okmányokkal (például cselédkönyvvel, adóívvvel) is rendelkezniük kellett.⁴⁵

Ahogy napjainkban is a gépkocsikat elsősorban a rendszám tábla azonosította. A rendszám a legrégebbi közlekedési igazgatási szabályok egyike, hiszen a bérkocsik számmal történő ellátását már *I. Lipót* is elrendelte 1663-ban.⁴⁶ A gépjárművek rendszám táblával történő ellátásának szabályozását a belügyminiszter 1932-ben rendelettel helyezte új alapokra.⁴⁷ helyezte új alapokra. A rendelet a közúti forgalomban résztvevő összes gépjárművek megvizsgálása és újbóli nyilvántartásba vétele iránt intézkedik. Ezen megvizsgáláshoz a gépjárművel együtt az illetékes rendőrkapitányságnál be kellett mutatni a

gépjármű forgalmi engedélyét, igazolólapját és igazolni kellett az előírt díjak és adó megfizetését. ezek teljesülése esetén a rendőrkapitányság a megvizsgált gépjárművet új rendszámmal és igazolólappal látta el, a régieket pedig bevonta. A gépjárművekről ezzel új nyilvántartás készült.

Az addigi elől 9x24 cm, hátul 15x43 cm méretű rendszám-táblákat mind alakjukban, mind tartalmukban megváltoztatta az új jogszabály. A 2 betűből és 5 számból álló azonosító jelet 2 betűre és 3 számra változtatta a könnyebb leolvashatóság érdekében. Az új rendszám táblán lévő első betű az illető gépjármű-kerület székhelyét,⁴⁸ a második betű pedig a gépjármű minőségét jelezte. Mivel a nagy sebességgel haladó járművek rendszámát a külső szemlélő csak rövid ideig látta, az első rendszámon a betűk, a nagyobb méretű és megvilágított hátsó rendszámon a számok voltak az első helyen. A rendszám lehetett fehér alapon fekete vagy fekete alapon fehér kivitelű. A kutatások és előzetes kísérletek alapján a rendszer 25 %-kal növelte a rendszámok helyes leolvasásának valószínűségét.⁴⁹

1933. X. 9-étől csak azok a gépjárművek közlekedhettek közúti forgalomban, amelyek ezen a megvizsgáláson és újbóli nyilvántartásba vételen átestek.⁵⁰ Az új rendszám tábla akkor volt hiteles, ha a hátoldalán az „*Országos Közlekedésrendészeti Bizottság*” felirat látszott és a rajta szereplő számok megegyeznek az alvázsám első karaktereivel. Az elveszített rendszám helyett készített házilagos másolatot csak az elvesztés bejelentéséről szóló hatósági igazolással együtt lehetett elfogadni. A gépjármű-közlekedéssel kapcsolatos valamennyi igazolást a kerületi gépjárműhatóság állította ki, azokat a községi hatóságok által tévedésből vagy tájékoztatatlanságból kiadott iratok nem pótolták.

A gépkocsi azonosítását szolgálta még az igazolólap is, amely a kocsiszekrény oldalára volt erősítve egy zárt fémtokban. Ha a tulajdonos személye megváltozott a lapot a hatóság módosította, ezért az ideiglenesen nem volt a helyén. A lap hiánya nem volt szabálytalanság, de további vizsgálódást tett szükségessé. A tehergépkocsikon és pótkocsikon a tulajdonos nevét, foglalkozását és címét fel kellett tüntetni egy a felépítmény jobb oldalra erősített fehér alapon fekete színű táblán.

A gépjármű csak úgy vehetett részt a közúti forgalomban, ha közúti adóbélyeggel volt ellátva a szélvédő jobb oldalán vagy motorkerékpároknál az úgynevezett adótokban. Az adóbélyeg színe az érvényesség szerint változott: az éves piros, a negyedéves fehér, a havi zöld színű volt. A bélyeg hiányát csak az adóbélyeg kiváltáshoz szükséges adóhatósági utalvány ellenében lehetett elfogadni, ellenkező esetben a gépkocsit a községi elöljárósághoz kellett elővezetni. Itt a községi hatóság a rendszám táblát leszerelte, jegyzőkönyvet vett fel és a gépkocsit a legrövidebb úton a telephelyére irányította. Az ettől való eltérés kihágás volt, melyre a csendőr szintén figyelmet fordított.

A forgalmi engedélyt a gépkocsivezető nem volt köteles magánál tartani, azonban ha rendelkezésre állt az ellenőrzéskor, a csendőrnek azt is meg kellett vizsgálnia. Az okmány „*Hivatalos feljegyzések*” rovatába jegyezték be a szállítható személyek számát vagy tehergépkocsinál a vontatható pótkocsik számát és jellegét.

A közúti ellenőrzést ajánlatos volt műszaki ellenőrzéssel is kiegészíteni, ha a csendőr kellően képzett volt az automobilon vonatkozásában. Elsősorban a lámpák működőképességét és a hátsó rendszám tábla megvilágítását kellett ellenőrizni. Ezen kívül az úgynevezett „mechanikai irányjelző” elhelyezésére és lakott területen kívül a mentődoboz meglétére is ki kellett térni. A tehergépkocsikat és autóbuszokat visszapillantó tükörrel kellett felszerelni. A gumiabroncsok felületének szakadások és folytonossági hiányok nélkül simának kellett lennie.⁵¹

Az ellenőrzések során tapasztalt szabálytalanságok elkövetőit a csendőr figyelmeztette, feljelentette, vagy később⁵² – a külföldi példákhoz hasonlóan – helyszíni bírsággal sújtotta. A rendvédelem vezetésének a témájával foglalkozó szakirodalom egyes alkotásai a vizsgált időszakig vezetnek vissza az egyes szakterületek irányítási teendőinek az eredetét.⁵³

3. A feladatok a közlekedési balesetek helyszíneit illetően a közúti balesetek kapcsán különültek el leginkább. A gyalogos járór inkább a helyszín biztosítására, míg a közlekedési járór főként a felelősség megállapításra és a bizonyítékok rögzítésére koncentrált.

A szakirodalom fontosnak tartotta, hogy a közúti balesetről értesülő járőr – ha csak tehetette – vegyen magához minden olyan eszközt, amely a baleseti helyszín felméréséhez szükséges. Ezek különösen a mérőszalag, zseblámpa, iránytű, térkép, óra, nyomrögzítő és mintázó anyagok, valamint kötél vagy zsineg a helyszín lezárásához. A helyszínrajz elkészítéséhez színes író-nokra, milliméterpapírra, átlátszó papírra, és körzőre volt szüksége, a helyszín állapotát pedig ajánlott volt fényképezéssel dokumentálni. Ha bűnügyi fényképészlő a helyszínelő járőr nem tudott gondoskodni, akkor amatőr fényképészt, mint bizalmi személyt vehetett igénybe. A keréknyomok fényképezés előtti láthatóvá tételéhez krétaport vagy mészpport használhatott.⁵⁴ Ezek a felszerelések a közlekedési járőrnél megtalálhatóak voltak, de a gyalogos őrsök járőreinek – akár bizalmi személyek bevonása által is – külön gondoskodniuk kellett róluk.

Az általános gyakorlat szerint a baleset helyszínére érkező gyalogos járőr egyik tagja a sebesültekkel foglalkozott, a másik gondoskodott a nyomok megóvásáról és biztosította a helyszínt. A biztosító csendőr kiválasztotta a nézelődők vagy arra közlekedők közül az orvost, más állami alkalmazottat vagy szabadságos katonát, akit segítségnyújtásra hívott fel és adataikat feljegyezte. A tanúk kiválasztása után a csendőr számára érdektelen személyeket el kellett távolítani.⁵⁵ Különösen meg kellett akadályozni, hogy a balesetben érintett gépjárművekhez bárki hozzányúlhasson és megváltoztassa a sebességváltó állását, az irányjelző állapotát vagy megrongálja fontos alkatrészeket és később műszaki hibára hivatkozzon. A súlyosabb sérülteket egy alkalmas járművel a legközelebbi kórházba irányították vagy e célból üzenetet küldtek valakivel az őrsre. Ha a sérülések nem voltak súlyosak, akkor hatósági tanúk (bizalmi személyek) előtt ki is kellett hallgatni a sérülteket.

Ha közlekedési járőr érkezett a helyszínre vagy vette át az intézkedést, azonnal megkezdte a helyszíni szemlét. Tisztázta, hogy mi változott meg a helyszínen és miért, a talált nyomokat pedig pontosan felmérte és vázlaton ábrázolta. Ez a későbbi helyszínrajz elkészítéséhez volt szükséges.

A helyszín vizsgálatát a baleset tényleges helyszínének 100-500 méteres körzetében kellett elvégezni. A keréknyomok

vizsgálata volt az első lépés, melyek irányát, folyamatosságát és mintázatát szemlélték meg. Ezt minél előbb el kellett végezni, mivel a forgalom továbbhaladásával ezek a nyomok megsemmisültek. A keréknyomokat a szakirodalom gurulási, fékezési, csúszási (farolási), és ütközési nyomokként különböztette meg. A keréknyomokat a baleset helyszínétől 50-100 méteres távolságig vizsgálták meg, hogy a gépkocsik mozgására és sebességére következtetni tudjanak.

A balesetben részes járművek vezetőinek és utasainak kikérdezése volt a következő lépés, ha azt állapotuk megengedte. Fontos volt a személyi adatok és a sérülések pontos rögzítése későbbi orvosi bizonyítvány beszerzése céljából. Ezt követte a tanúk kihallgatása, melyet azon a helyen kellett végrehajtani, ahol a baleset idején tartózkodtak. A kikérdezés alkalmával bizalmi személy jelenléte volt szükséges, mivel a csendőr jegyzőkönyvet nem vett fel. A helyszíni kihallgatást azért tartották fontosnak, mert így az élmény még friss volt és a felelősség szempontjából érdekelt személyek sem tudták befolyásolni a vallomásokat. Minden tanút minden jármű, személy és más tanú helyzetére és valamennyi külső körülményre vonatkozóan ki kellett kérdezni. A tanúk elmondása alapján meg kellett állapítani a jármű sebességét is, amely egy adott tereptárgytól a baleset helyszínéig tartó útszakasz megtételének idején alapult. A sebességet a járőr valószínűsítette a jármű tanú általi észlelésének helye és a balesetig történt eseményekhez szükséges idő alapján. Például a tanú 500 méterre látta meg a gépkocsit egy fa mellett és a baleset bekövetkezéséig 20 lépést tett meg. Ha a lépései tempóját a járőrnek bemutatta kiderült, hogy 25 lépést átlagosan fél perc alatt tett meg. Az időre vonatkozó kérdéseket a tanú személyiségéhez igazították, vagyis tisztázták, hogy a kérdéses időszakban mit mondott, honnan hová haladt, hányat szívott a pipájából, stb. A járőr ebből valószínűsítette a járművek sebességét. Természetesen a sértett és gyanúsított felet is kikérdezte a fentiekre, akiknek a járművek sebességére vonatkozó nyilatkozatait a fentiek tükrében vizsgálta meg.

Ha gyanú volt arra, hogy a balesetet okozó jármű vezetője ittas volt, annak fokát orvossal meg kellett állapíttatni és erről bizonyítványt kérni. Ha a vezető ittasnak bizonyult, akkor az

elindulása helyétől a balesetig megtett útját teljes hosszában be kellett járni, az ennek során történt eseményeket és tapasztalható körülményeket fel kellett deríteni. A kódex 4. § 1. pontja szerint nem vezethetett járművet, aki alkoholt fogyasztott, így Olaszország után második európai államként hazánkban is tiltottá vált az ittas vezetés. Ha a csendőr ittas személyt ért tetten gépjárművezetés közben, azt a Szut. 312. pont 11. vagy 12. alpontja szerint, mint személy- és vagyonbiztonságra veszélyes egyént elfogta.⁵⁶

A korabeli szakirodalom komolyan foglalkozott a baleseti okokkal és azok minél körültekintőbb helyszíni megállapításával. Elsődleges baleseti okként számoltak a „pneumatik kilyukadásával”, vagyis a durrdefekttel, a gépjárművezető nem megfelelő reakcióidejével és tapasztalatlanságával, valamint az ittas járművezetéssel. A további okok között a közlekedési szabályok súlyos megszegése, a gyorsajtás és a sportszenvedély is megjelent.⁵⁷

A műszaki jellegű kiváltó okok vizsgálatához elengedhetetlen volt a járművek működésének és hibáinak, valamint a különböző felépítmények viselkedésének ismerete az ütközés során. Az autó szerkezetét, főként pedig kormányberendezését szakértővel kellett megvizsgáltatni, ha a csendőr nem tudta megállapítani, hogy az helyesen működött-e. Vizsgálni kellett, hogy a jármű karbantartottsága és felszerelése szabályszerű volt-e és megterhelése is a megengedett értéken belül volt-e? A balesetet okozó gépkocsivezetőtől a betétlapot el kellett venni és a feljelentéshez csatolni.⁵⁸

Ha a balesetet külső hatás, pl. kődobálás okozta azt is meg kellett állapítani, hogy a követ dobó személy hol állt és ezt a helyszínrajzon is jelölni kellett.

Ha valamely gépkocsi tulajdonosának nevét meg akarták állapítani a rendszám alapján, akkor 08.00 és 20.00 óra között a Budapesti Főkapitányság Közigazgatási Osztályát kellett megkeresni távbeszélőn. Ha a baleset halált vagy súlyos testi sértést okozott, akkor azt a Btk.⁵⁹ 291. § vagy 310 § szerint kellett minősíteni, könnyű sérülés esetén a Kbt.⁶⁰ 92-125. § szerinti kihágás miatt kellett eljárni.⁶¹

A közúti balesetekről készített feljelentések mellé csatolni kellett a sértett orvosi bizonyítványait, könnyű testi sértés esetén a nyilatkozatot, az ittasan balesetet okozó orvosi bizonyítványát, erkölcsi és vagyoni bizonyítványt, a fiatalkorú balesetet okozó születési anyakönyvi kivonatát, a helyszínrajzot, valamint a betétlapot.⁶²

Gyalogosok elütésénél (gázolásnál) a sértett testén is keresték a kocsik által hagyott nyomokat, hogy megtudják, a jármű melyik része érintkezett a személlyel. A baleset környezetében és a műtárgyakon gumikenődéseket, olajnyomokat, üvegcserepeket és vérnyomokat kerestek, melyek helyét pontosan feljegyezték. A későbbi eljáráshoz rögzíteni kellett a látási viszonyokat, időjárást, hőmérsékletet, az úttest állapotát és szélességét is.⁶³

A Magyar Királyi Csندőrség szolgálati szabályzatában foglaltak szerint minden baleset helyszínéről helyszínrajzot kellett készíteni. A vázlatnak meg kellett felelnie a szabályzat mellékletében előírtaknak. A helyszínrajzokat úgy kellett elkészíteni, hogy abban a tereptárgyak, a balesettel kapcsolatos nyomok és tárgyak, az egyes személyek elhelyezkedése pontosan felismerhetőek legyenek.⁶⁴ A helyszínrajzzal kapcsolatban három alapvető követelményt fogalmaztak meg: egyszerű legyen, vagyis csak a legszükségesebb tereptárgyakat tartalmazza, világos legyen, vagyis külső szemlélő is el tudja képzelni a történeteket, és áttekinthető legyen, vagyis a világtájakat, távolságokat és a vázlat léptékét fel kellett tüntetni rajta. A vázlat elkészítéséhez az őrs 1:75.000 arányú munkatérképe szolgált alapul, melynek megfelelő részletéről a csندőr kivonatot rajzolt. Mivel a baleseteknél apró tárgyak vagy alkatrészek elhelyezkedése is fontos volt, az 1:2.500 vagy még kisebb méretarányú vázlatok voltak a legjobban használhatók. Ha az esemény két település közötti úton következett be, akkor célszerű volt egy vázlaton két arányt alkalmazni, például a települések közötti útszakaszt 1:2.500 arányban ábrázolni, de a baleset konkrét helyét középben kiemelve sokkal részletesebben 1 cm=10 lépés arányban. A távolságokat méterben vagy lépésben kellett megadni. A fontos tárgyakat méreten felüli arányban kellett ábrázolni és megjegyzést fűzni hozzájuk. A sérültek vagy halálos áldozatok pontos

helyén túl a testhelyzetet is ábrázolni kellett egyszerű pálcikarajzokkal, melyekhez a jelmagyarázatban megjegyzést fűzhettek. A jelmagyarázatot bonyolultabb esetekben a vázlat egyes elemeinek számozása vagy egyéb megjelölése után is össze lehetett állítani.⁶⁵ Az ekkor bevezetett bizonyos egyezményes jelek és alkalmazott jelzések, valamint a helyszínrajz elkészítésének gyakorlati lépései napjainkig alig változtak. A közlekedési csendőrök által alkalmazott jelek és jelzések, valamint a napjaink közlekedési rendőrei által használt jelkulcs nem taxatív összehasonlítását a *melléklet* tartalmazza.

Összességében megállapítható, hogy a Magyar Királyi Csendőrség közlekedésrendészeti szolgálati ága megfelelt a vele szemben támasztott szervezeti és társadalmi elvárásoknak és sikerrel járult hozzá hazánk vidéki útjainak biztonságosabbá tételéhez. Az 1920-as évek végére egyre nagyobb számban megjelenő gépi meghajtású járművek kapcsán felmerült a fokozott közúti ellenőrzés igénye, melyet a csendőrség hangsúlyos szerepvállalással elégített ki. A közlekedési szolgálati ág a szervezet sokrétű feladatkörébe illeszkedve tette szervezettebbé a közúti forgalom ellenőrzését és tevékenysége nyomán olyan eljárásrendek és szakmai alapelvek fogalmazódtak meg, melyek napjainkig fellelhetők a közlekedési balesetek helyszínén fogatosított intézkedésekben. A szakmai fogások és műeljárások nagyrészt gyakorlati tapasztalatszerzés útján, a napi szolgálatteljesítés lehetőségeihez és igényeihez igazodva, a változó közlekedési renddel együtt fejlődtek. A közlekedésrendészeti ellenőrzéseket vagy a közúti balesetek helyszínelését végrehajtó személyi állomány számára az új feladatkör e gyakorlati megközelítésnek köszönhetően könnyebben elsajátítható volt, és az alkalmazott módszerek is rugalmasabban igazodtak a közlekedésrendészeti szabályok változásaihoz.

Jegyzetek:

¹ 1932. évi adatok alapján a közúti balesetekben életüket veszített személyek száma 373 fő volt.

RIDEGH: 9-10.p.

² SZAKÁLY: *A magyar tábori csendőrség története 1938-1945.* 13-19.p.

³ PARÁDI: *A hátország rendvédelme.* 110-118.p.

⁴ ARTNER — PARÁDI — ZEIDLER: 23-31.p. ; PARÁDI: *A Magyar Királyi Csendőrség szolgálati tevékenységei.* 96.p.

⁵ 1881/III.tc.

⁶ REKTOR: 177-179.p.

⁷ 1890/I.tc.

⁸ Magyarországon 1941. VII. 6-ig, a fővárosban és környékén 1941. XI. 9-ig bal oldali közlekedési rend volt érvényben.

Loc.cit. 107.§ a)

⁹ DÁNIEL Emő 1896-tól báró (Torontál vármegye, Németelemér 1843. V. 3. – Balatonfűred 1923. VII. 23.) Közlekedésügyi miniszter 1895. I. 15. – 1899. II. 26.

BÖLÖNY: 225.p.

¹⁰ 57 000/1910. (IV. 29.) BM.r.

¹¹ 1929/XXXII.tc.

¹² 250 000/1929. (VIII. 8.) BM-KM.r.

¹³ 1890/I.tc. op.cit. ; 57 000/1910. (IV. 29.) BM.r. op.cit.

¹⁴ A csendőr természetesen ezek betartását is ellenőrizte, megsértőit pedig a 1879. évi törvényi szabályozás szerint feljelentette.

1879/XL.tc. (Kbtk.) 112 § ; 300 166/1927. (XI. 8.) BM.r. ; 81 161/1929. (I. 19.) BM.r.

¹⁵ ÉLTHES: 46.p.

¹⁶ A Gergely-féle autótérkép az ország útjait három csoportba sorolta: I. alépitménnyel ellátott műút, II. alépitménnyel el nem látott műút, III. ki nem épített főbb út, amelyen a községek egymás közötti forgalma bonyolódott. FÁBRY

¹⁷ A liberális körökben elterjedt a gyenge „éjjeliőr állam” felfogás a XIX. század elejéig nyúlik vissza. Ezzel többé-kevésbé szemben áll az a nézet amely azt vallja, hogy az állam a nemzet minél jobban szervezett működésének az eszköze. Ebből fakadóan pedig az állam működésének ki kell terjedni az élet minden lényeges területére, illetve annak szabályozására. Ilyen tekintetben egy kategóriába esik a közúti közlekedés és a prostitúció szabályozása.

KOVÁCS: Is the prostitution a threat/danger to a country's (national) security? [A prostitúció veszély/fenyegetés egy ország(nemzet) biztonságára?] 16.p.

¹⁸ TOLDI: 306.p.

¹⁹ RIDEGH: op.cit. 10.p.

²⁰ A szolgálati ág részletes fejlődéstörténetének bemutatását jelen tanulmány terjedelmi korlátai nem teszik lehetővé, így csak a vizsgált téma szempontjából legjelentősebb események kerültek feltüntetésre. A közlekedési szolgálat kiépülését, szervezeti szintjeinek kialakítását és személyi állománya gyarapodását több monográfia és tanulmány is tárgyalta.

KAISER: 62-63.p. ; PARÁDI: A Magyar Királyi Csendőrség szervezete. 85.p. ; Idem: *A Magyar Királyi Csendőrség. Az első magyar polgári, központosított közbiztonsági őrtesztület 1881-1945.* 62.p. ; VEDÓ: A Magyar Királyi Csendőrség közlekedési szolgálati ágának kialakulása és fejlődése. 81-94.p. ; Idem: A Magyar Királyi Csendőrség közlekedési szolgálai ágának fejlődéstörténete. 535-546.p.

²¹ FODOR: II.rész. 665.p. ; HEGEDŰS: 89-90.p. + 95.p.

²² FODOR: op.cit. I.rész. 637.p.

²³ Loc.cit. II.rész. 666-667.p. ; SZLADEK: I.rész. 581-584.p.

²⁴ FODOR: op.cit. II.rész. 665.p.

²⁵ SZUT-1927

²⁶ KUT-1937

²⁷ FODOR: op.cit. I.rész. 637.p.

²⁸ HEGEDŰS: 89.p. + 91-95.p.

²⁹ PARÁDI: A Magyar Királyi Csendőrség szervezete. op.cit. 87.p. ; Idem: *A magyar rendvédelem története.* 103-105.p. + 114-118.p.

³⁰ REKTOR: op.cit. 177-179.p.

³¹ KONTRA: A közlekedési csendőrség két utolsó esztendeje. 170-173.p.

³² REKTOR: op.cit. 204.p.

³³ HEGEDŰS: op.cit. 89.p.

³⁴ A Magyarországhoz visszacsatolt területeken a testület 2 kerületet, 33 szárnyat, 70 szakaszt és 500 őrsöt állított fel, amelyből 23 különleges — közlekedési, híradó, vasúti és repülőtéri — szervezeti elem volt.

PARÁDI: *A Magyar Királyi Csendőrség. Az első magyar polgári, központosított közbiztonsági őrtesztület 1881-1945.* 63.p. ; HEGEDŰS: op.cit. ; OLASZ: 64-70.p.

³⁵ A vizsgált időszakban ezt a kifejezést még nem használták.

³⁶ ARTNER — PARÁDI — ZEIDLER: op.cit. 23-24.p. + 28.p. + 30.p.

³⁷ SZLADEK: op.cit. I.rész.

³⁸ SZLADEK: op.cit. II.rész.

³⁹ KONTRA: A közlekedési csendőrségről. 426-431.p.

⁴⁰ Idem: A közlekedési csendőrség két utolsó esztendeje. op.cit. 171.p.

⁴¹ Loc.cit.

⁴² Útitárs: János gazda utazása a közlekedési kódex körül.

⁴³ KOVÁCS-BUNA: 758-764.p.

⁴⁴ ÉLTHES: op.cit. 44-47.p.

⁴⁵ 261 340/1929. (XII. 21.) BM.-KM. kr.

⁴⁶ AMANT: 210-211.p.

⁴⁷ 127 000/1932. (XI. 28.) BM.kr.

⁴⁸ A gépjárművek székhelyei voltak: Budapest, Budapesti kerület, Debrecen., Eger, Győr, Gyula, Jászberény, Kaposvár, Kecskemét, Miskolc, Nagykanizsa, Nyíregyháza, Pécs, Sopron, Szeged, Székesfehérvár, Szolnok, Szombathely.

⁴⁹ TOLDI: op.cit. 305.p.

⁵⁰ KRISTON: 631-632.p.

⁵¹ Útitárs: János gazda utazása a közlekedési kódex körül. op.cit.

⁵² 1938/III.tc.

⁵³ KOVÁCS: Vezetési funkciók egy helyi rendvédelmi szerv életében. Ellenőrzés, mint a kiadott szabályok és utasítások betartatásának (kontroll)feladata.

⁵⁴ RIDEGH: op.cit. 23-24.p.

⁵⁵ GÁL: 18.p.

⁵⁶ BALOGH: I.rész. 317.p.

⁵⁷ Loc.cit.

⁵⁸ A betétlap mintáját a 74 130/1928. () KM.r. vezette be.

74 130/1928. (VI. 12.) KM.r.

⁵⁹ 1878/V.tc.

⁶⁰ 1879/XL.tc. op.cit.

⁶¹ BALOGH: op.cit. II.rész. 346-351.p.

⁶² 247 932/1929. (I. 18.) BM.kr.

⁶³ KONTRA: A közlekedési balesetek helyszínelése. 130-134.p.

⁶⁴ A vizsgált időszakban 1927 és 1941 között hatályos szolgálati szabályzat volt érvényben a testületnél. 1941-ben a testület új szolgálati szabályzatot kapott.

SZUT-1927: op.cit. 463.p. XII.sz. melléklet.

⁶⁵ REVICZKY: 585-588.p.

Forrás- és irodalomjegyzék (a jegyzetekben alkalmazott rövidítések oldása):

MONOGRÁFIÁK, ÉS KISMONOGRÁFIÁK ÉS HASONLÓ JELLEGŰ KÖTETEK

GÁL — GÁL Dániel: *Helyszíni eljárás*. Szombathely, 1939, Martineum. 238 p.

PARÁDI: *A magyar rendvédelem története*. — PARÁDI József et. al. (szerk.): *A magyar rendvédelem története*. Budapest, 1996², Osiris. 367 p. HU-ISBN 963 04 7958 3.

PARÁDI: *A Magyar Királyi Csendőrség. Az első magyar polgári, központosított közbiztonsági őrtestület 1881-1945*. — PARÁDI József: *A Magyar Királyi Csendőrség. Az első magyar polgári, központosított közbiztonsági őrtestület 1881-1945*. Budapest, 2012, Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság. 281 p. HU-ISBN 978 963 08 4794 0. /A magyar rendvédelem-történet öröksége, 2./ HU-ISSN 2062-8447.

REKTOR — REKTOR Béla: *A Magyar Királyi Csendőrség oknyomozó története*. Cleveland, Ohio, USA, 1980, Árpád Könyvkiadó Vállalat. 552 p. USA-ISBN 0 934214 01 8.

SZAKÁLY: *A magyar tábori csendőrség története 1938-1945*. — SZAKÁLY Sándor: *A magyar tábori csendőrség története 1938-1945*. Budapest, 2000, Ister, 173 p. HU-ISBN 963 92 4324 8.

TANULMÁNYOK

- ARTNER — PARÁDI — ZEIDLER
(4.;36.;
- ARTNER Ramona — PARÁDI József — ZEIDLER Sándor: A Magyar Királyi Csendőrség légi, vízi, vasúti és közúti szakszolgálati ágai. *Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Praesidii Ordinis)*, XXIII. évf. (2013) 27-28-29-30.sz. 23-39.p. HU-ISSN 1216-6774.
- HEGEDŰS
(21.;28.;33.;34.;
- HEGEDŰS Ernő: A Magyar Királyi Csendőrség harc- és gépjárművei. *Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Praesidii Ordinis)*, XXIII.évf. (2013) 27-28-29-30.sz. 89-100.p. HU-ISSN 1216-6774. A tanulmány korábbi változata 2012. február 15-én Budapesten hangzott el a Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság Csendőrség-történeti Szakosztálya által szervezett magyar közbiztonság-történeti tudományos szimpozion-sorozatnak a „*A XIX-XX. századi európai és magyarországi csendőrségek*.” című XIII. szimpozionján. A publikált tanulmány az előadás javított, bővített és átdolgozott változata.
- KAISER
(20.;
- KAISER Ferenc: *A Magyar Királyi Csendőrség története a két világháború között*. Pécs, 2002, Pro Pannónia Kiadó Alapítvány. 175 p. HU-ISBN 963 90 7982 0. /Pannónia Könyvek/ HU-ISSN 0237-4277.
- KOVÁCS: Is the prostitution a threat/danger to a country's (national) security? [A prostitúció veszély/fenyegetés egy ország(nemzet) biztonságára?]
(17.;
- KOVÁCS István: Is the prostitution a threat/danger to a country's (national) security? [A prostitúció veszély/fenyegetés egy ország(nemzet) biztonságára?] *National Security Review*, V.évf. (2017) Különszám. 12-24.p. HU-ISSN 2416-3732.
- KOVÁCS: Vezetési funkciók egy helyi rendvédelmi szerv életében. Ellenőrzés, mint a kiadott szabályok és utasítások betartatásának (kontroll)feladata.
(53.;
- KOVÁCS István: Vezetési funkciók egy helyi rendvédelmi szerv életében. Ellenőrzés, mint a kiadott szabályok és utasítások betartatásának (kontroll)feladata. *Államtudományi Műhelytanulmányok*, II.évf. (2017) 21.sz. 1-30.p. HU-ISSN 2498-5627.

- OLASZ (34.;) — OLASZ Lajos: Légi szuverenitás és légi ellenőrző szolgálat a HORTHY-korszakban. *Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Praesidii Ordinis)*, XXV.évf. (2015) 43-44-45-46.sz. 63-76.p. HU-ISSN 1216-6774.
- PARÁDI: A Magyar Királyi Csendőrség szolgálati tevékenységei. (4.;) — PARÁDI József: A Magyar Királyi Csendőrség szolgálati tevékenységei. *Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Praesidii Ordinis)*, XXI.évf. (2011) 24.sz. 91-99.p. HU-ISSN 1216-6774. A tanulmány korábbi változata 2009. december 3-án, Budapesten hangzott el, a Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság által szervezett rendvédelem-történeti tudományos konferenciasorozatnak „*Csendőrség Ausztria-Magyarországon, illetve Ausztriában és Magyarországon 1849-2005*” című XXIV. konferenciáján. A publikált tanulmány az előadás javított, bővített és átdolgozott változata.
- PARÁDI: A Magyar Királyi Csendőrség szervezete. (20.;29.;) — PARÁDI József: A Magyar Királyi Csendőrség szervezete. *Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Praesidii Ordinis)*, XXI.évf. (2011) 24.sz. 80-90.p. A tanulmány korábbi változata 2009.december 3. Budapesten hangzott el, a Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság által szervezett rendvédelem-történeti tudományos konferencia-sorozatnak „*Csendőrség Ausztria-Magyarországon, illetve Ausztriában és Magyarországon 1849-2005*” című XXIV. konferenciáján. A publikált tanulmány az előadás javított, bővített és átdolgozott változata.
- PARÁDI: *A hátszág rendvédelme.* (3.;) — PARÁDI József: *A hátszág rendvédelme.* 108-124.p. In SZIDIROPULOS Archimédész (szerk.): *Trianoni Szemle Évkönyv.* Budapest, 2015, Trianoni Kutatóintézet Közhazsnú Alapítvány. 311 p. HU-ISBN — /Trianoni Szemle Évkönyv, VII./ HU-ISSN 2060-2502.
- VEDÓ: A Magyar Királyi Csendőrség közlekedési szolgálati ágának kialakulása és fejlődése. (20.;) — VEDÓ Attila: A Magyar Királyi Csendőrség közlekedési szolgálati ágának kialakulása és fejlődése. *Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Praesidii Ordinis)* XXV.évf. (2015) 47-48-49-50.sz. 81-94.p. HU-ISSN 1216-6774.

ADATTÁRAK

- BÖLÖNY (9.;) — BÖLÖNY József: *Magyarország kormányai 1848-1975*. Budapest, 1978, Akadémia. 328 p. HU-ISBN 963 05 1755 8. /A Magyar Országos Levéltár Kiadványai, IV. – Levéltár-tan és történeti forrásdokumentumok, 2./ HU-ISSN 0441-4985.

CIKKEK

- AMANT (46.;) — AMANT Zoltán: A közlekedési rend első nyoma. *Csendőrségi Lapok*, XXI.évf. 81931) 8.sz. 210-211.p.
- BALOGH (56.;57.;61.;) — BALOGH Béla: Gépjármű balesetek okai és azok nyomozása. *Csendőrségi Lapok*, XXI.évf. (1931) 12.sz. I.rész. 314-319.p.
Csendőrségi Lapok, XXI.évf. (1931) 13.sz. II.rész. 346-351.p.
- ÉLTES (15.;44.;) — ÉLTES Gyula: A közlekedés új rendje. *Csendőrségi Lapok*, XX.évf. (1930) 2.sz. 44-47.p.
- FÁBRY (16.;) — FÁBRY György: Kerékpáros közlekedési szolgálat. *Csendőrségi Lapok*, XXI.évf. (1931) 24.sz. 658-661.p.
- FODOR (21.;22.;23.;24.; 26.;27.;) — FODOR Sándor: Gépjárművek a csendőrségnél. *Csendőrségi Lapok*, XXXII.évf. (1942) 20.sz. I.rész. 635-637.p.
Csendőrségi Lapok, XXXII.évf. (1942) 21.sz. II.rész. 665-667.p.
- KONTRA: A közlekedési balesetek helyszínelése. (63.;) — KONTRA Kálmán: A közlekedési balesetek helyszínelése. *Csendőrségi Lapok*, XXIV.évf. (1934) 5.sz. 130-134.p.
- KONTRA: A közlekedési csendőrségről. (39.;) — KONTRA Kálmán: A közlekedési csendőrségről. *Csendőrségi Lapok*, XXX.évf. (1940) 13.sz. 426-431.p.
- KONTRA: A közlekedési csendőrség két utolsó esztendeje. (31.;40.;41.;) — KONTRA Kálmán: A közlekedési csendőrség két utolsó esztendeje. *Csendőrségi Lapok*, XXXII.évf. (1942) 6.sz. 170-173.p.
- KOVÁCS-BUNA (43.;) — KOVÁCS-BUNA Károly: Hogyan kell ellenőrizni az álló gépjárműveket és azok utasait? *Csendőrségi Lapok*, XXIII.évf. (1933) 24.sz. 758-764.p.

- KRISTON
(50.;) — KRISTON György: A gépjárművek ellenőrzése. *Csendőrségi Lapok*, XXIII.évf. (1933) 20.sz. 631-632.p.
- REVICZKY
(65.;) — revisnyei REVICZKY Zsigmond: Helyszínrajzok készítése. *Csendőrségi Lapok*, XXI.évf. (1931) 21.sz. 585-588.p.
- SZLADEK
(23.;37.;38.;) — SZLADEK Barna: A közlekedési csendőrség. *Csendőrségi Lapok*, XXI.évf. (1931) 21.sz. I.rész. 581-584.p.
Csendőrségi Lapok, XXI.évf. (1931) 22.sz. II.rész. 609-613.p.
- TOLDI
(18.;49.;) — TOLDI Árpád: Az autó-rendszámtábláról. *Csendőrségi Lapok*, XXIII.évf. (1933) 10.sz. 302-308.p.
- Útitárs: János gazda
utazása a közlekedési
kódex körül.
(42.;51.;) — Útitárs: János gazda utazása a közlekedési kódex körül. (Szerkesztőségi közlemény.) *Csendőrségi Lapok*, XXV.évf. (1935) 6.sz. 170-177.p.

KÉZIKÖNYVEK

- RIDEGH
(1.;19.;54.;) — RIDEGH Rajmond: *Közúti közlekedési balesetek nyomozása*. Budapest, 1934, Stádium. 212 p.

SZABÁLYZATOK

- KUT-1937
(26.;) — *Szolgálati utasítás a közlekedési csendőrség számára. (KUT-1937)* Budapest, 1937, s.n. 50 p.
- SZUT-1927
(25.;64.;) — *Szervezeti és szolgálati utasítás a Magyar Királyi Csendőrség számára*. Budapest, 1927, Pallas. 387 p.

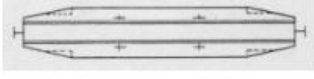
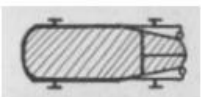
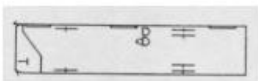
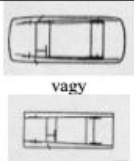
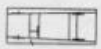
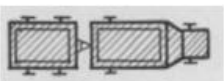
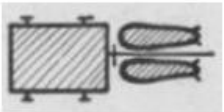
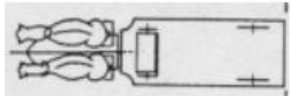
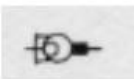
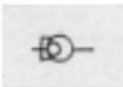
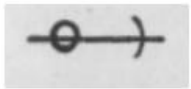
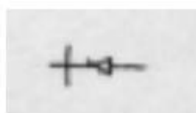
JOGSZABÁLYOK

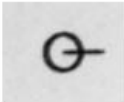
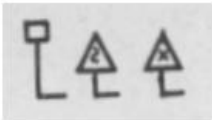
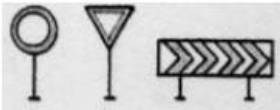
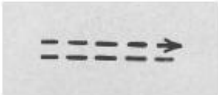
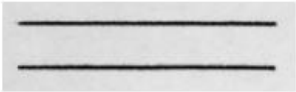
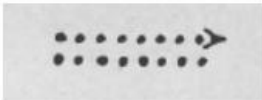
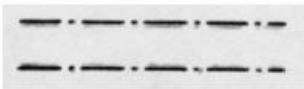
- 1878/V.tc.
(59.;) — 1878/V.tc. a magyar büntetőtörvénykönyv a büntetésekről és vétségekről.
- 1879/XL.tc.
(14.;60.;) — 1879/XL.tc. a magyar büntetőtörvénykönyv a kihágásokról.
- 1881/III.tc.
(5.;) — 1881/III.tc. a közbiztonsági szolgálat szervezéséről.
- 1890/I.tc.
(7.;8.;13.;) — 1890/I.tc. a közutakról és a vámokról.
- 1929/XXXII.tc.
(11.;) — 1929/XXXII.tc. a közúti közlekedés szabályozása tárgyában 1926. évi április hó 24.-én Párisban aláírt nemzetközi egyezmény beczikkelyezéséről.

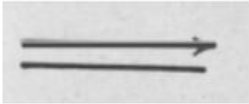
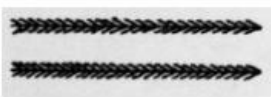
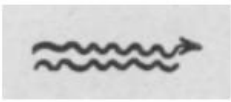
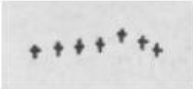
- 1938/III.tc. — 1938/III.tc. a rendőri büntetőbíráskodás kö-
(52.;) rébe utalt egyes kihágások tetten ért elköve-
tőinek a helyszínen való megbírságolásáról.
- 57 000/1910. (IV. 29.) — 57 000/1910. (IV. 29.) BM.r. szabályzat, a
BM.r. gépjárművek közúti forgalmáról.
(10.;13.;) *Magyarországi Rendeletek Tára*, XLIV.évf.
(1910) I.füzet. 235-260.p.
- 300 166/1927. (XI. 8.) — 300 166/1927. (XI. 8.) BM.r. a vasúti pályán a
BM.r. gyalogközlekedés megakadályozásáról.
(14.;) *Magyarországi Rendeletek Tára*, LXI.évf.
(1927) I.köt. 2331-2332.p.
- 74 130/1928. — 74 130/1928. (VI. 12.) KM.r. a gépjárművezetői
(VI. 12.) KM.r. igazolványok mintájának módosításáról.
(58.;) *Magyarországi Rendeletek Tára*, LXII.évf.
(1928) I-VI.füzet. 625-627.p.
- 81 161/1929. (I. 19.) — 81 161/1929. (I. 19.) BM.r. az elősengetős vasúti
BM.r. vonósorompóknál, valamint helyi érdekű és mellék-
(14.;) vasúton a „Vigyázz, ha jön a vonat!”, illetőleg
„Állj, ha vonat jön!” szövegű intőtáblákkal ellátott
sorompó nélküli vasúti átjáróknál a közönség részé-
ről követendő eljárásról.
Magyarországi Rendeletek Tára, LXIII.évf.
(1929) I.Füzet. 461-462.p.
- 247 932/1929. — 247 932/1929. (I. 18.) BM.kr. a közlekedési balesetek
(I. 18.) BM.kr. bejelentésénél követendő eljárásról. *Magyarországi Ren-
(62.;) deletek Tára*, LXIII.évf. (1929) I.füzet. 105.p.
- 250 000/1929. — 250 000/1929. (VIII. 8.) BM-KM.r. a köz-
(VIII. 8.) BM- útí közlekedés rendjének és a közúton a
KM.r. közrend fenntartásának szabályozása.
(12.;) *Magyarországi Rendeletek Tára*, LXIII.évf.
(1929) 1278-1384.p.
- 261 340/1929. (XII. — 261 340/1929. (XII. 21.) BM.-KM. kr. a közúti
21.) BM.-KM. kr. közlekedésrendészeti szabályzat némely rendel-
(45.;) kezésének értelmezéséről.
Magyarországi Rendeletek Tára, LXIII.évf.
(1929) VIII-XII.füzet. 1516-1517.p.
- 127 000/1932. — 127 000/1932. (XI. 28.) BM.kr. közúti forga-
(XI. 28.) BM.kr. lombban résztvevő gépjárművek, pótkocsik meg-
(47.;) vizsgálása, új rendszámmal, igazolólapppal ellá-
tása s a közlekedésrendészeti egységes szabályzat
egyes rendelkezéseinek módosítása tárgyában.
Magyarországi Rendeletek Tára, LXVI.évf.
(1932) X-XII.füzet. 1099-1122.p.

Összehasonlító kimutatás

**a közúti balesetek helyszínéről készített helyszínrajzokon alkalmazott jelölésekről
1934-ben a Magyar Királyi Csendőrség és napjainkban a rendőrség gyakorlatában.**

Megnevezés	A Magyar Királyi Csendőrség közlekedési szolgálata által használt jelölés	Az általános rendőrségi feladatokat ellátó szerv közlekedésrendészeti szolgálati ága által jelenleg használt jelölés
Villamoskocsi		
Autóbusz		
Személygépkocsi		 vagy
Tehergépkocsi (két tengelyes pótkocsival)		
Állati erővel vont jármű (lovaskocsi)		
Motorokerpár (oldalkocsival)		 vagy
Kerékpár		

Megnevezés	A Magyar Királyi Csendőrség közlekedési szolgálata által használt jelölés	Az általános rendőrségi feladatokat ellátó szerv közlekedésrendészeti szolgálati ága által jelenleg használt jelölés
Gyalogos		
Úszófa		
Utcai lámpa, közvilágítás		
Közlekedési táblák		
Ütközés helye		„ X ”
Gördülő kerék nyoma		
Fékezett kerék nyoma		

Megnevezés	A Magyar Királyi Csendőrség közlekedési szolgálata által használt jelölés	Az általános rendőrségi feladatokat ellátó szerv közlekedésrendészeti szolgálata ága által jelenleg használt jelölés
Állóra fékezett kerek nyoma („stopnyom”)		
Csúszás (farolás) nyoma		
Gyalogos me- netvonala		

Források !

- RIDEGH Rajmond: *Közüti közlekedési balesetek nyomozása.* 192-194.p. Budapest, 1934, Stádium. 212 p.

- 60/2010. (XII. 31.) ORFK.ut. a közlekedési balesetek és a közlekedés körében elkövetett bűncselekmények esetén követendő rendőri eljárás szabályairól. 55-56.p. *ORFK Tájékoztató*, III.évf. (2010) 34.sz. 2-56.p. HU-ISSN —

Megjegyzés: A 60/2010. (XII. 31.) ORFK. utasításban felsorolt egyezményes jelek között nincs jelesítve, de az ütközés helyének általánosan elfogadott ábrázolása az „X” vagy a „C”.

**A kötet tanulmányainak jegyzetapparátusaiban
egységesen alkalmazott rövidítések**

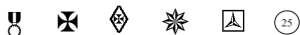
et al.	=	<i>et alii</i> (és mások)
évf.	=	évfolyam
In	=	innen
kr.	=	körrendelet
Loc.cit.	=	<i>Loco citato</i> (ugyanott)
op.cit.	=	<i>opus citatum</i> (ugyanaz)
p.	=	<i>pagina</i> (oldal)
r.	=	rendelet
s.a.	=	<i>sine anno</i> (kiadás ideje nélkül)
s.l.	=	<i>sine loco</i> (kiadás helye nélkül)
s.n.	=	<i>sine nomine</i> (kiadó nélkül)
sz.	=	szám
szerk.	=	szerkesztő, vagy főszerkesztő
tc.	=	törvénycikk

A kötet szerzői

Dr. BODA József Ph.D. nyá.doc.

Open Researcher and Contributor ID = Nyílt Kutató és Közreműködő Azonosító [ORCID] : <https://orcid.org/0000-0002-4010-896X>

A hadtudomány egyetemi és Ph.D. doktora. A rendvédelem-történet magistere. A Hadtudományi és a Rendészettudományi Doktori Iskola témavezető oktatója. A Magyar Tudományos Akadémia köztestületi tagja. A Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság elnökségi tagja, a Magyar Rendészet-tudományi Társaság, a Magyar Hadtudományi Társaság, a Magyar Repüléstörténeti Társaság, a Nemzetbiztonsági Szakszolgálat Tudományos Tanácsa és a Rendőri Jövőkutatók Nemzetközi Szövetségének a tagja. A *Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Praesidii Ordinis)*, HU-ISSN 1216-6774. szerkesztő bizottsági tagja. Kutatási területe a magyar békefenntartás története.

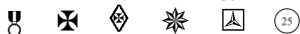

Dr.jur. ERNYES Mihály

(+36/06-20) 613-7098 ; ermi_uiroda@freemail.hu

Open Researcher and Contributor ID = Nyílt Kutató és Közreműködő Azonosító [ORCID] : <https://orcid.org/0000-0001-7819-1781>

A rendvédelem-történet magistere. A Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság tagja. Kutatási területe a XIX-XX. századi magyar rendőrségek története.

Dr. PARÁDI József CSc, Nyugalmazott főiskolai tanár.

(+36/06-70) 326-1151 ; paradi.jozsef@gmail.com

Open Researcher and Contributor ID = Nyílt Kutató és Közreműködő Azonosító [ORCID] : <https://orcid.org/0000-0003-3368-2944>

Bölcsészdoktor, a hadtudomány kandidátusa. A rendvédelem-történet magistere. A Hadtudományi Doktori Iskola és a Rendészet-tudományi Doktori Iskola témavezető oktatója. A Magyar Tudományos Akadémia köztestületi tagja. A Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság elnöke. Határőrizet-történeti szakértő. A *Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Praesidii Ordinis)* HU-ISSN 1216-6774. és a *Rendvédelem-történeti Hírlevél (Nuntiones Historiae Praesidii Ordinis)* HU-ISSN 1785-3257. periodikák főszerkesztője, „A magyar rendvédelem-

történet öröksége.” HU-ISSN 2062-8447 , „*A magyar rendvédelem-történet hagyatéka*” HU-ISSN 2064-4728 , a „*Segédtudományok a magyar rendvédelem-történet szolgálatában*” HU-ISSN 2064-5333 , a „*Magyar rendvédelem-történeti tanulmányok*” HU-ISSN 2415-9875 és a „*Salutem*” HU-ISSN 2416-2078. könyvsorozatok sorozat-szerkesztője. Kutatási területe a polgári magyar állam rendvédelem-története.

SOM Krisztián

(+36/06-70) 230-9318 ; som.krisztian@hotmail.com

Open Researcher and Contributor ID = Nyílt Kutató és Közreműködő Azonosító [ORCID] : <https://orcid.org/>

A Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság elnökségi tagja. Kutatási területe a magyar útlel- , és határforgalom ellenőrzés története.

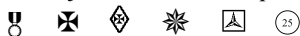

Dr. SUBA János Ph.D.

(+36/06-30) 566-7120 ; suba.janos@mail.militaria.hu

Open Researcher and Contributor ID = Nyílt Kutató és Közreműködő Azonosító [ORCID] : <https://orcid.org/0000-0002-2310-7746>

A történelem segédtudományai (történeti-földrajz) egyetemi doktora, a történelemtudomány Ph.D. doktora. A rendvédelem-történet magistere. A Magyar Tudományos Akadémia köztestületi tagja. A Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság elnökségi tagja. A Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Alapítvány kurátora. A magyar Hadtudományi Társaság Tagja. A magyar államhatárjelek és térképi ábrázolásuk történetének szaktértője. Kutatási területe a történeti földrajz, a XVIII-XX. századi magyar állam határának története, objektumtörténet, a magyar fegyveres erők diszlokációjának története, Kárpát-medence-i erődítések.

Dr. SZAKÁLY Sándor DSc egyetemi tanár

(+36/06-1) 795-1284 ; sandor.szakaly@veritas.gov.hu

Open Researcher and Contributor ID = Nyílt Kutató és Közreműködő Azonosító [ORCID] : <https://orcid.org/0000-0001-8105-0242>

Bölcsészdoktor, a hadtudomány kandidátusa. A történelemtudományok akadémiai doktora. A rendvédelem-történet magistere. A Magyar Tudományos Akadémia köztestületi tagja. A Magyar Tudo-

mányos Akadémia Történelem-tudományi Bizottságának a tagja. A Történelmi Társaság igazgató választmányi tagja. Az Osztrák-Magyar Tudományos és Oktatási Kooperációs Akció Alapítvány kuratóriumának elnöke. A Nemzetközi Magyarságtudományi Társaság választmányi tagja. A Habsburg-kori Kutatások Közalapítvány kurátora. A Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság elnökségi tagja. A *Rendvédelem-történeti Füzetek* HU-ISSN 1216-6774., a *Hadtörténelmi Közlemények* HU-ISSN 0017-6540, a *Bécsi Napló* HU-ISSN 9000-1257, a *Magyar Napló* HU-ISSN 0865-2910 és a *Csángó Tükör* HU-ISSN — szerkesztő bizottsági tagja. Csendőrségtörténeti szakértő. Kutatási területe a két világháború közötti katonai elit és a Magyar Királyság rendvédelme.

VEDŐ Attila tanársegéd

(+36/06-30) 963-6119 ; horatis@gmail.com

Open Researcher and Contributor ID = Nyílt Kutató és Közreműködő Azonosító [ORCID] : <https://orcid.org/0000-0001-7382-5001>

A Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság tagja. Kutatási területe a XIX-XX. századi magyar államhatár és a Magyar Királyi Csendőrség története.

A Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság azon 65. életévükbe lépő — esetenként annál idősebb — tagjait köszönti gyűjteményes kötettel, illetve készít az elhunyt tagjai tiszteletére emlékkötetet, akik doktorátussal, vagy azzal egyenértékű tudományos alkotással és a magyar rendvédelem-történet körében kifejtett jelenetős tudományos munkássággal rendelkeznek, valamint a személyük körül szellemi alkotóműhely alakult ki.

Azokat a társasági tagsággal nem rendelkező személyeket lehet gyűjteményes kötet a születésnapjuk alkalmával felköszönteni, illetve a születésük évfordulója alkalmából az emlékükhöz előtt tisztelegni, akiknek a rendvédelem-történet terén létrehozott tudományos reputációja eléri, vagy meghaladja a „Salutem” könyvsorozat kötetivel felköszöntött társasági tagokét.

A „Salutem” könyvsorozat HU-ISSN 2416-2078 publikált kötetei:
„Vectigal quodam speculantes” (Tisztelgés a tudós előtt.)

1.

PARÁDI József et al. (szerk.): *Ünnepi tanulmányok GÁSPÁR László 65. születésnapja tiszteletére*. Budapest, 2015, Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság. 154 p. HU-ISBN 978 615 80 3090 8.

2.

PARÁDI Ákos et al. (szerk.): *Ünnepi tanulmányok PARÁDI József 65. születésnapja tiszteletére*. Budapest, 2015, Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság. 217 p. HU-ISBN 978 963 89 8289 6.

3.

PARÁDI József et al. (szerk.): *Ünnepi tanulmányok ERNYES Mihály 65. születésnapja tiszteletére*. Budapest, 2015, Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság. 193 p. HU-ISBN 978 615 80 3091 5.

4.

PARÁDI József et al. (szerk.): *Ünnepi tanulmányok BODA József 65. születésnapja tiszteletére*. Budapest, 2018, Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság. 184 p. HU-ISBN 978 615 80 3097 7. , HU-EISBN 978 615 59 3600 5.

Felelős kiadó:
a Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság
elnöke

A kötet formátuma:
A / 5

Sorozatembléma:
ZEIDLER Sándor

Borító:
Dr. PARÁDI Józsefné

Műszaki szerkesztő:
PARÁDI Ákos

Papír minősége:
70 grammos könyvpapír

Betűtípusok:
Cambria, Monotype Corsiva és Times New Roman

